Актуальні проблеми сучасної філології

Ізмаїл - 2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
ПРИДУНАЙСЬКИЙ ЦЕНТР ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ
СТУДЕНТСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІДГУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Матеріали Всеукраїнської студентської
науково-практичної конференції
(м. Ізмаїл, 21 лютого 2017 р.)

ІЗМАЇЛ – 2017

Актуальні проблеми сучасної філології // Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Ізмаїл, 21 лютого 2017 р.). – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2017. – 104 с.

Всі статті пройшли перевірку на плагіат.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
Я.В. Кічук,
доктор педагогічних наук, професор, ректор Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
Л.Ф. Циганенко – д.і.н., професор;
Л.В. Чорна – к.і.н., доцент;
А.О. Колесников – д.філол.н., професор;
М.С. Делюсто – к.філол.н., доцент;
Г.І. Градинар – магістрантка, голова СНТ ІДГУ

Члени оргкомітету конференції:
Л.В. Чорна,
А.О. Колесников,
М.С. Делюсто,
Г.І. Градинар.

Упорядники збірника:
М.С. Делюсто,
Г.І. Градинар.

© ІДГУ, 2017
© Автори

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ИЗМАИЛЬСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ГУМАНИТАРНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТУКРАИНСКОЙ ФИЛОЛОГИИ И СОЦАЛЬНЫХ НАУК
ПРИДУНАЙСКИЙ ЦЕНТР ОБЩЕСТВЕННЫХ ИНИЦИАТИВ
СТУДЕНЧЕСКОЕ НАУЧНОЕ ОБЩЕСТВО ИГГУ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОЛОГИИ

Материалы Всеукраинской студенческой научно-практической конференции (г. Измаил, 21 февраля 2017 г.)

ИЗМАИЛ – 2017

Актуальные проблемы современной филологии // Материалы Всеукраинской студенческой научно-практической конференции (г. Измаил, 21 февраля 2017 г.). – Измаил : РИО ИГГУ, 2017. – 104 с.

Все статьи прошли проверку на плагиат.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Я.В. Кичук,
доктор педагогических наук, професор, ректор Измаильского государственного гуманитарного университета

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:
Л.Ф. Цыганенко *– д.и.н., профессор;*
Л.В. Чорна *– к.и.н., доцент;*
А.А. Колесников *– д.филол.н., профессор;*
М.С. Делюсто *– к.филол.н., доцент;*
А.И. Градинар *– магистрантка, председатель СНО ИГГУ*

Члены оргкомитета конференции:
Л.В. Чорна,
А.О. Колесников,
М. С. Делюсто,
А.И. Градинар.

Составители сборника:
М.С. Делюсто,
А.И. Градинар

© ИДГУ, 2017
© Авторы

Зміст

Барбан К. Концепт небо у мовотворчості Г. Пагутяк…….. 6
Біда О. Семантико-граматичні особливості номінативних речень у дискурсі Михайла Коцюбинського……. 11
Бланарь А. Номинирующие сочетания, обозначающие новые артефакты современности…… 16
Бойко Д. Специфіка експресивних синтаксем сучасного публіцистичного дискурсу…… 20
Винокурова К. Містичне як вияв готичної літературної традиції у романі Олекси Стороженка «Марко Проклятий»…….. 24
Гайдут Г. Закарпатський діалектний тип у південнобессарабському ареалі… 28
Дворочук О. Ареально релевантні діалектні риси говірки с. Новоселівка Арцизького р-ну Одеської обл…… 32
Дмитришина В. Семантика прототипических глаголов совершенного вида…. 35
Єребакан М. Назви будівельних споруд у болгарському діалекті мешканців с. Василівка Болградського району…….. 39
Кейбаш А. Декомпозиционные сочетания «прилагательное + существительное» в современном русском языке…….. 42
Копанська А. Дієприкметникові форми у говірці с. Чистоводне Білгород-Дністровського р-ну Одеської обл…….. 47
Круш Т. Термінологічні одиниці у політичних промовах Юлії Тимошенко… 50
Кутова А. Лексичні діалектні риси села Шевченкове Кілійського району Одеської області…… 55
Лук'янюк Є. Військова лексика в романі В. Шкляра «Чорний ворон»……. 58
Новак М. Художня мова як формотворчий маркер категорії sacrum……. 63
Парпуланська М. Граматичні особливості української говірки села Надеждівка Арцизького району Одеської області…… 68
Ровчак Н. Семантика прототипических глаголов совершенного вида……... 70
Сівак Т. Інвективна лексика в мовотворчості Ірен Роздобудько: класифікаційний аспект…….. 73
Станєва А. Ботанічна лексика в болгарському діалекті с. Дмитрівка Татарбунарського району……. 78
Супріган В. Мотивація назв рис людини в центральноподільських говірках… 81
Терзі Г. Поезія Леоніда Талалая в контексті «тихої лірики»……. 86
Титаренко Л. Проблема вивчення української говірки в полімовному середовищі (на матеріалі української говірки міста Ізмаїл)…… 90
Хлистова Н. Метафоричний дискурс Ліни Костенко…….. 95
Чебан О. Говірка міста Татарбунари Одеської області: етапи формування….. 99

КОНЦЕПТ НЕБО У МОВОТВОРЧОСТІ Г. ПАГУТЯК

Катерина Барбан
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Циганок І.Б.

Українське фентезі наймолодше серед слов'янських. До небагатьох його представників можна по праву віднести й Галину Пагутяк. Їй вдалося створити власний художній світ, чуттєвий, водночас інтуїтивний, мозаїчно складений з видінь і чарівних казок.

Творчість письменниці до сьогодні стала об'єктом наукових зацікавлень літературознавців, зокрема А. Соколової [7], А. Артюх [1], Д. Хохель [10] та ін. Водночас з лінгвістичного погляду мовотворчість письменниці вивчалася лише принагідно.

Мета нашої розвідки полягає у описі вербалізації концепту небо у фентезійних текстах Г. Пагутяк [4; 5; 6].

Під концептами розуміємо частовживані ключові «елементи мови, які втілюються в окремих лексемах, словосполученнях, фразеологічних одиницях, пареміях, прецедентних текстах» [9, с. 285]. На думку Ю. Степанова, концепт – основний осередок у ментальному світі людини [8]. Концепти – «одиниці етнокультурної інформації, що відображають світ національного світосприйняття предметів і понять, позначених мовою» [3, с. 23]. Вони виступають у ролі своєрідних культурних кодів певної нації, які передаються від покоління до покоління і засвоюються разом із мовою і становлять основу культурної комунікації.

Загальновідомо, що у мовній картині світу багатьох народів небо розуміється як сукупність хмар і сузір'їв, Олімп богів і водночас місце перебування обраних померлих людей.

У словниковій літературі подано таке визначення цього концепту: «небо = небеса (урочисте, поетичне) – видимий над поверхнею землі повітряний простір у

формі купола; «Небо – Земля» належить до найархаїчніших космогонічних протиставлень; на дуже ранніх стадіях розвитку людини існував культ Неба та його дружини – Матері-Землі; для всеплодючої Матері-Землі Небо – це вогонь і вода, які є найбільшими чистителями і святителями; за народними уявленнями, небо повітряне – наземний простір, або місце, де царюють птахи; де бувають повітряні явища і знамення (блискавки, грім, вітер); звідти падає дощ, сніг і град; за кольором неба угадують погоду, – «небо над лісом посиніло – на тепло», «рання червленість неба – на дощ, вечірня – на вітер» [2, с. 388].

Ключове слово небо письменниця використовує переважно в прямому значенні «повітряний простір», наприклад: «Церква ще не мала даху, тому я бачив крізь дошки синє весняне небо, нерухоме, бо на ньому не видно було жодної хмаринки» [6, с. 48], «Я тільки тепер побачив, що над нами не було стелі, лише темне нічне небо» [6, с. 69], «Небо освітлював повний місяць, довкола якого переливалося жовтувато-зелене сяйво» [5, с. 65], «Ніч була зимна, але вогонь зігрівав їх, стріляючи іскрами в темносинє небо, всіяне зірками» [6, с. 126], «Кожен день схожий на попередній: блакитне небо, сонце, спека» [4, с. 353].

Як свідчать приклади з вибірки, *небо* конкретизоване авторкою завдяки колірним епітетам, що інколи посилюються лексемами на позначення ознак неба за належністю до пір року, частини доби, інших світил, а саме: весняне небо; темно-синє небо; нічне небо; блакитне небо; зеленкувате небо, осяяне місяцем; зоряне небо тощо.

Для вербалізації концепту небо Г. Пагутяк використовує іменники та прикметники. Цей лейтмотив представлено в художніх текстах з такими значеннями:

- місце для життя: «Коли лежиш в траві, чи просто дивишся з вікна, можна відчути життя в небі» [4, с. 360];

- місце для усвідомлення свободи: «Якось він уперше заночував під зоряним небом, на звалищі, біля тріскучого багаття, яке роздмухував вітер, – і відчуття свободи наповнило його радістю, якої він досі не знав» [5, с. 30]; «Безмежно вільний як небесний птах, Лі потребував Притулку не менше, ніж той його» [5, с. 75];

- частина горизонту: «Там небо зливається із землею, вночі видно безліч зір. Там – спокій» [5, с. 63];

- світ: «Є три світи: небесний, земний, і підземний, а, отже, між ними існують якісь комунікації» [6, с. 13], «Сіре небо, світ, у який неможливо повірити» [5, с. 31];

- небезпека: «У дощ рибки спускалися на дно, ховаючись під камінці. Так робить кожна істота, коли небо стає небезпечним» [5, с. 84];

- догори: «...очі дивились унебо» [5, с. 24].

У мовотворчості письменниці концепт небо сприймається по-філософськи в тих контекстах, де описані загальнолюдські цінності. Наприклад, у такий спосіб Г. Пагутяк у романі «Слуга з Добромиля» підказує читачам, що необхідно залишатися на своєму місці, яке призначено небом, Богом, тоді це буде найважливішою річчю в житті, тільки тоді ми залишимося людьми; про це свідчить нижченаведений приклад: «Був би я незмірно радий, якби кожен лишався на місці, оприділеному йому небом. Се – найважніша річ, особливо, коли йдеться про нинішні тривожні часи» [6, с. 104].

Асоціативно авторка пов'язує концепт небо з лейтмотивами сон та природа, як-от: «Він не дав сну покинути його, відчинив двері й побачив перед собою нічний сад, за яким виступали гостроверхі дахи будинків, а ще далі – зеленкувате небо, осяяне місяцем» [5, с. 40].

Письменниця використовує слово небо не тільки з позитивною семантикою, наприклад: «Іноді Антонові кортіло подовгу дивитись у небо, по якому з шаленою швидкістю мчали хмари» [5, с. 19], а й з негативною, як-от: «І тоді він не усвідомлював, наскільки могутньою є покірливість і терплячість слабкої істоти під жорстоким небом занапащеного світу» [5, с. 84], «Спека висушила йому голос, пекельний вогонь гарячки випік мозок. Він давно був мертвий: очі дивились унебо» [5, с. 24].

Для словесного вираження лейтмотиву небо авторка використовує іменники (80%): «Небо потемніло...» [6, с. 92], «Він просто ліг собі на ліжко, ногами до вікна, ніби вечірнє темно-синє небо було чимось кращим, ніж брудно-біла стіна з потрісканими дверима й поламаним замком» [6, с. 25], «Потім подивився поверх гір в зеленкувате небо й почав ворушити губами...» [6, с. 92], «Тоді глянув на небо,

дощові хмари розтанули» [5, с. 7], «...можна відчути життя внебі» [4, с. 360]; прикметники (20%): «Безмежно вільний, як небесний птах...» [5, с. 75], «Є три світи: небесний, земний, і підземний...» [6, с. 13].

Спостерігаємо також метафори типу:

- «неживому» – «неживе»: «Там небо зливається із землею...» [5, с. 63], «…кров неба…» [5, с. 80].

В оповіданні «Небо птахів» з циклу «Душа метелика» авторка репрезентує ідею про те, що небо символізує плин думок людини, яка вміє образно мислити, мріяти, бачити за звичайними речами їхній незвичайний зміст. Людина мусить увесь час рухатися, якщо не насправді, то хоча б подумки Саме так письменниця спонукає читача сприймати ірреальність світу, характерну для текстів фентезі й водночас для реального життя.

Сам заголовок «Небо птахів» уже асоціюється з незвичайно великим, світлим і чистим небом, у якому літають різні птахи, як-от: «Кожного дня – інший птах – сизо-білий, рожево-білий, просто білий на тлі невимовно блакитної барви» [4, с. 360]. У творі представлено фантастичне уявлення, згідно з яким хмари в небі – це пір'їнки, котрі янголята витрушують з Божих перин, і птахи одягненні в пір'я вимальовують знову інше небо з іншими птахами.

Отже, концепт небо представлений у художніх творах Г. Пагутяк у значенні «повітрянний простір». Однак цей лейтмотив репрезентовано і з іншою семантикою, а саме: «місце для життя», «місце для усвідомлення свободи», «частина горизонту», «світ», «небезпека», «догори». Асоціативно авторка пов'язує концепт небо з лейтмотивами сон та природа. Він вербалізований за допомогою іменників, прикметників, метафор типу «неживому» – «неживе» тощо.

Стильовою особливістю прози авторки є відсутність межі між містичним та реальним. Письменниця – тонкий знавець обрядів поховання, демонології, історії, етнографії. В ході дослідження було помічено, що концепт небо слід описувати в контексті концептосфери її художнього дискурсу, враховуючи й інші концептуальні поняття, як-от: час, простір, смерть, життя тощо. В цьому і вбачаємо перспективи подальших досліджень.

Література:

1. Артюх А. В. Проза Галини Пагутяк: герметичність як домінанта індивідуального стилю: автореферат ... канд. філол. наук, спец.: 10.01.01 – українська література / А. В. Артюх. – К. : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2009. – 23 с.

2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.

3. Манакин В. М. Сопоставительная лексикология / В. М. Манакин. – К.: Знання, 2004. – 327 с.

4. Пагутяк Г. В. Захід сонця в Урожі: романи, повісті, оповідання та новели. 2-ге вид., переробл. і доп. / Г. В. Пагутяк. – Львів: ЛА «Піраміда», 2007. – 368 с.

5. Пагутяк Г. В. Писар Східних Воріт Притулку / Г. В. Пагутяк. – Львів: ЛА «Піраміда», 2003. – [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://javalibre.com.ua/java-book/book/2923593

6. Пагутяк Г. В. Слуга з Добромиля / Г. В. Пагутяк. – К.: Дуліби, 2006. – [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua /Pahutiak/Sluha_z_Dobromylia.doc

7. Соколова А. Містичний міфологізм прози Галини Пагутяк / А. Соколова // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – К.: ВПЦ «Київський університет, 2012. – С. 272-282.

8. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования /Ю. С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.

9. Українська мова. Енциклопедія / [ред. кол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін.]. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. – 824 с.

10. Хохель Д. Епітетарій сучасного англійського й українського історичного фентезі (твори С. Кларк і Г. Пагутяк): дис. канд. філол. наук. – спеціальність 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – К., 2014. – 20 с.

СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕНЬ У ДИСКУРСІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Олена Біда
магістрантка факультету філології й журналістики ім. М. Стельмаха
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Науковий керівник – д. філол. н., доц. Коваль Л.М.

Науковий аналіз мови творів окремих письменників належить до актуальних проблем сучасного мовознавства, адже «мова найвидатніших письменників стає виразником найголовніших нормалізаційних тенденцій» [7, с. 5] щодо становлення та кодифікації літературної мови.

Михайло Коцюбинський «розкрив нові виражальні можливості української мови, тому мовна картина його творів постійно перебуває в колі інтересів науковців. Про це свідчить ціла низка наукових праць, присвячених вивченню лексичних особливостей творів М. Коцюбинського, …роботи, присвячені вивченню окремих питань лексики і фразеології творів письменника, уживанню діалектних елементів, лексичної синонімії, художніх засобів і ключових слів, лінгвостилістичних особливостей портретних описів; ролі та місця письменника в розвитку української літературної мови» [6, с. 3].

Незважаючи на те, що мова творів великого Сонцепоклонника є постійним об’єктом дослідження, текстовий рівень її ще мало вивчений, зокрема в річищі сучасних функціонально-семантичних антропозорієнтованих напрямів лінгвістики, що й зумовлює актуальність нашої студії.

Метою статті є репрезентувати формально-синтаксичні та функціонально-семантичні особливості номінативних речень у мовотворчості Михайла Коцюбинського.

За формальним критерієм до номінативних (називних) односкладних речень відносять такі структури, головний член яких виражено номінативом (називним відмінком іменника, займенника, числівника): Трембіта!.. («Тіні забутих предків», с. 22); Полонина! («Тіні забутих предків», с. 29); Тиша і пустка... («Тіні забутих

предків», с. 42); Нявка («Тіні забутих предків», с. 86); Бідні мама! («Харитя», с. 113); Аж ось і їх нива («Харитя», с. 115); Вовки («Ялинка», с. 125) [4].

За «наявності потенційних поширювальних компонентів такі речення бувають непоширеними і поширеними» [2, с. 61]. Нами зафіксовано реченнєві конструкції обох різновидів:

1) непоширені (Полонина! «Тіні забутих предків»; Нявка «Тіні забутих предків»; Відьма «Відьма»; Лихо «Persona grata»; Холод і голод, і безнадія «Fata morgana»).

2) поширені (Чисте, золоте, холодне пиво... «Fata morgana»; Крива, похилена халупка, з чорною стріхою і білими стінами... «Fata morgana»; Заздрі погляди подруг «Відьма»; Одіж із щирого срібла-злота, шабля довжезна «Дорогою ціною»; Грядка цибулі… «Коні не винні»).

Специфіка непоширених речень полягає в тім, що вони «репрезентують ситуацію узагальненого існування (або уявлення про існування) певної реалії або ознаки цієї реалії за певних контекстуально заданих умов, які стають відомими реципієнтові повідомлення до чи після власне констатації» [2, с. 63]. Серед непоширених односкладних речень розрізнюємо конструкції, виражені:

1) іменником у називному відмінку: Трембіта!.. «Тіні забутих предків»; Бунт! «Відьма»; Молодець!.. «Persona grata»; Фабрикант! «Fata morgana»; Худобина «Fata morgana».

2) вказівною часткою та іменником у називному відмінку: То Ковалиха «Fata morgana»; Се палії «Fata morgana»;

3) підсилювальною часткою, вказівною часткою та іменником у називному відмінку: Аж ось і вечір «Маленький грішник»; Се ж тільки сон… «Сон»; Аж ось і ліжко… «Хо».

Типовим засобом поширення структури односкладних номінативних речень є препозитивне означення. У ролі такого компонента Михайло Коцюбинський найчастіше використовує прикметники різних лексико-граматичних розрядів. Здебільшого це якісні прикметники (Велике щастя! «Fata morgana»; Маленьке, сіре віконце «Fata morgana»; Чиста вода… «Сон»; Добра душа!.. «Цвіт яблуні»; Се страшний Трепов «Intermezzo»). Меншою мірою репрезентована прикметникова лексика присвійного (Йванкова Марічка «Тіні забутих предків»; Гутенюкова

дівка!«Тіні забутих предків»; Се Харитина мати «Харитя»; Наумишина хата!.. «Ціпов'яз»), відносного (Вогняні кола «Невідомий»; І се партійна робота! «В дорозі»; Світове горе велике «Fata morgana»;) та проміжного розрядів (А золотий сміх сонця! «Невідомий»; Восковий профіль… «Невідомий»).

Як поширювальний компонент структури номінативних речень функціонують також препозитивні узгоджені означення, маніфестовані дієприкметниками (Оте чисте, виплекане, немов вилизане матір'ю звірятко... «Fata morgana»; Заплакане віконце... «Fata morgana»; От ще перелякана людина! «Хо»; Таке покірливе котенятко… «Цвіт яблуні») та займенниками (Та й твої словечка... «Тіні забутих предків»; Наша Параскіца «Відьма»; Диво яке!.. «Fata morgana»; Чиїсь голоси «Поєдинок»).

У спостережених творах спорадично зафіксовано й номінативні речення з неузгодженими означеннями, у ролі яких представлені різні прийменниково-відмінкові форми на зразок: Одіж із щирого срібла-злота («Дорогою ціною»); Аж ось і їх нива («Харитя»); А золотий сміх сонця! («Невідомий»).

Для індивідуального стилю Михайла Коцюбинського властиве також використання ускладнених номінативних речень. У ролі ускладнювальних елементів здебільшого виступають пре- та постпозитивні синтаксично незв'язані компоненти (Ач, невірна баба… «Fata Morgana»; Пани, ох!.. «Fata Morgana»; А, підлість!.. «Цвіт яблуні»), рідше ряди однорідних компонентів (Чисте, золоте, холодне пиво... «Fata Morgana»; Крива, похилена халупка, з чорною стріхою і білими стінами… «Fata Morgana»; Оте чисте, виплекане, немов вилизане матір'ю звірятко… «Fata Morgana»), відокремлені уточнювальні члени речення (От тобі й хазяйські сини, хлібороби... «Fata Morgana»; Пан, багатир... «Fata Morgana»).

Для вираження головного компонента номінативного речення великий Сонцепоклонник послуговується як апелятивною (Розмови... «В дорозі»; Згода «Fata Morgana»; Бунт «Відьма»; Злидні! «Fata Morgana»; Земля! «Fata Morgana»), так і онімною (Хома і Андрій «Fata Morgana»; Прокіп Кандзюба! «Fata Morgana»; Андрій Волик! «Fata Morgana»; Семен... «Fata Morgana»; Сусанна! «Подарунок на іменини»; Дорька Сосновський! «Подарунок на іменини») іменниковою лексикою.

Зважаючи на те, що на основне, називне, значення номінативних конструкцій може нашаровуватися додаткова, відтінкова, семантика, корпус

номінативних речень класифікують на значеннєві різновиди. У своєму дослідженні ми послуговуємося класифікацією, запропонованою Л. Булаховським, відповідно до якої розмежовано буттєві, вказівні, оцінні, власне називні речення та називні уявлення [5, с. 391].

Найпоширенішими в досліджених текстах є буттєві номінативні речення, які виконують описову функцію і слугують для того, щоб зафіксувати «наявність у природному середовищі артефактних реалій, призначених для життя, комунікації, забезпечення життєвих функцій, для задоволення морально-етичних та естетичних потреб людей» [3, с. 126]: Крива, похилена халупка, з чорною стріхою і білими стінами… «Fata Morgana»; Небо, далеке поле, будинки і люди «Fata Morgana»; Комиші, озерця, єрики… «Дорогою ціною».

До менш уживаних, проте досить функціональних у мові творів Михайла Коцюбинського належать вказівні номінативні речення, специфіку семантики яких створює поєднання значень буттєвості та вказівності. Граматичними показниками цього різновиду номінативних речень є частки ось, от, он, онде, осьде та ін., наприклад: Ось апаратна «Fata Morgana»; Аж ось і вечір «Маленький грішник»; Аж ось і ліжко... «Хо»; Аж ось і їх нива… «Харитя»; Он і панна Тося... «Fata morgana».

Продуктивними в дискурсі великого Сонцепоклонника є й оцінні номінативні речення. Такі конструкції поєднують номінацію предмета та його емоційну оцінку. Ці речення досить часто мають поширену структуру та містять у своєму складі означення, репрезентовані якісними прикметниками, що мають додатковий аксіологічний характер. У нашій праці, беручи за основу концепцію Л. Булаховського, ми диференціюємо загал оцінних номінативних конструкцій на оцінно-стверджувальні (Роботяща, тиха дівка «Відьма»; Біла стіна «Persona grata»; Такі хороші гуси… «Fata Morgana») та оцінно-окличні (Хороші жита! «Persona grata»; Велике щастя! «Fata Morgana»; Нещасний сирітка!.. «Маленький грішник»; Яке безконечно довге село! «Fata Morgana»; Ну й бісова циганка!.. «Дорогою ціною»; Бардачні звички!.. «Подарунок на іменини»).

Власне називних речень та називних уявлення у спостережених творах не зафіксовано.

У художньому дискурсі номінативні речення не лише вказують на певні предмети, явища, поняття, а насамперед акцентують на образності, емоційності та

експресивності мовлення, допомагаючи автору лаконічно висловити свою думку. Цікавим функціонально-стилістичним виявом номінативних речень у мовотворчості Михайла Коцюбинського є їхнє нанизування (Село, хлібороби, земля... «Fata Morgana»; Холод і голод, і безнадія «Fata Morgana»; Небо, далеке поле, будинки і люди «Fata Morgana»; Комиші, озерця, єрики… «Дорогою ціною»). Таке розташування номінативних конструкцій «дає змогу об'єднати розрізнені об'єкти в одне ціле, створити емоційну ритмомелодику оповіді» [1, с. 129].

Отже, односкладне номінативне речення є системним параметром дискурсу Михайла Коцюбинського. У формально-синтаксичному плані письменник будує такі речення за моделями поширених і непоширених, ускладнених і неускладнених конструкцій. У функціонально-семантичному аспекті у творах Сонцепоклонника поширені здебільшого буттєвий, вказівний та оцінний різновиди номінативних речень.

Література:

1. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку XXI століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти / І. Я. Завальнюк. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 400 с.

2. Коваль Л. М. Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові / Л. М. Коваль. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 316 с.

3. Коваль Л. М. Співвідношення формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних параметрів простого головного компонента номінативного речення в українській мові / Л. М. Коваль // Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки. – 2015. – С. 125−134.

4. Коцюбинський М. М. Тіні забутих предків. Новели / худ. А. Печенізький. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – 352 с.

5. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.

6. Тимченко Ю. О. Вербалізація простору в новелах М. Коцюбинського (у контексті українського мовно-літературного процесу кінця XIX – початку XX

століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Ю. О. Тимченко. – Харків, 2010. – 19 с.

7. Цимбалюк-Скопненко Т. В. Українська авторська лексикографія: здобутки та перспективи / Т. В. Цимбалюк-Скопненко // Українська мова. – 2010. – № 2. – С. 3-13.

НОМИНИРУЮЩИЕ СОЧЕТАНИЯ, ОБОЗНАЧАЮЩИЕ НОВЫЕ АРТЕФАКТЫ СОВРЕМЕННОСТИ

Анна Бланарь

студентка IV курса факультета иностранных языков

Измаильский государственный гуманитарный университет

Научный руководитель – доц. Колесникова Л.В.

Язык развивается, постоянно пополняясь новыми лексическими единицами. Часто такие единицы активно используются определенный промежуток времени, превращаясь в ключевые слова эпохи [2; 4]. Актуальность темы исследования определяется необходимостью теоретического осмысления общих и частных вопросов, связанных с дальнейшим изучением номинирующих сочетаний, обозначающих новые артефакты современности. Впервые предпринятое в нашем исследовании описание лексической сочетаемости с лингвокогнитивных позиций на материале различных конструкций сочетаемости слов позволит во многом по-новому интерпретировать традиционный взгляд на сочетаемость слов, а также рассмотреть, как номинирующие сочетания выступают в качестве наименований артефактов современности.

Объект исследования – атрибутивные сочетания в русском языке.

Предмет исследования – номинирующие сочетания.

Цель исследования – рассмотреть номинирующие сочетания, которые обозначают артефакты современности.

Смена парадигмы типов дискурсов, оказывающих сильное влияние на формирование культурного стереотипа в XXI веке, с литературного, исторического и социально-политического на телевизионный и мультимедийный, сказалась на

употреблении сочетаний «прил. + сущ.» в качестве единиц номинаций. Атрибутивные сочетания очень активно используются в современном русском языке в разных сферах: как наименования новых реалий действительности (*европейский союз, персональный компьютер, пластиковая карта, гражданский брак и др.*), как названия теле- и радиопередач, кинофильмов, мультипликационных фильмов, произведений художественной литературы: *«Народный артист», «Женский взгляд», «Турецкий гамбит», «Дневной дозор»*; в рекламах и слоганах, ср.: *«Чистая свежесть. Яркий вкус»* (реклама «Dirol»); *«Отличный вкус. Отличное начало»* (реклама «Nescafe») - и даже применяются в качестве элементов языковой игры: *«Проскочив на красный свет, можно попрощаться с белым»* (предупреждение от ГИБДД) [3, с. 68].

В современном мире, в постоянно меняющихся особенностях обыденной жизни появляются новые средства номинации. Для них не создаются новые слова, а используются сочетания старых слов, соединение которых дает точное наименование нового явления. Поэтому активизируется образование номинаций с помощью словосочетаний [5]. Материал выборки позволил нам разделить их на следующие группы: а) словосочетания, описывающие интерьер и евродизайн; б) атрибутивные сочетания с семантикой средства, улучшающие внешний вид, имидж человека; в) сочетания, связанные с новыми наименованиями в сфере торговли, которые содержат в себе сочетания, называющие разновидности национально-маркированных продуктов гастрономии; г) номинирующие сочетания, маркированные разными типами социальных отношений, которые содержат следующие подгруппы: - гендерно-маркированные словосочетания; - словосочетания, характеризующие возрастные особенности; - словосочетания, социально и профессионально маркированные [1, с. 83]. Кроме того, более продуктивными стали словосочетания с гендерно-маркированной семантикой, с семантикой, характеризующей возрастные особенности и социально и профессионально маркированные.

Гендерная маркированность языка в первую очередь рассматривается на примере лексики, так как на лексическом уровне наиболее отчетливо проявляются гендерные характеристики. Приведем пример такого словосочетания как *мужской поступок* из газеты «Домохозяйка»: *«Меня зовут Валентина, мне 29 лет. Для меня*

мужской поступок – это быть сильным в ситуациях, когда хочется быть слабым».

Большая часть словосочетаний по возрасту содержит не только возрастную семантику, но и указывает на социальный статус называемого. Каждому возрастному периоду присущи свои особенности и аспекты. Ниже приведем примеры таких словосочетаний: *старческий маразм, старческое слабоумие, детская радость, детские шалости, детские слабости, зрелый поступок, зрелый выбор и т.д.*

Как социальный статус, так и профессиональная принадлежность человека характеризуется своими определенными словосочетаниями. Примеры словосочетаний, характеризующие национальные свойства: *немецкий порядок, французская галантность, французский шарм, французская утонченность, английская чопорность, английский такт, русское радушие, швейцарская точность и т.д. «Французская галантность давно уже стала легендой – флирт для людей этой национальности сродни привычке дышать».*

Примеры словосочетаний регионально-маркированных: *вологодское масло, оренбургский платок, тульский пряник, одесский салат, дунайский салат, дунайская весна, атлантическая сельдь, средиземноморские морепродукты, европейский стиль, куяльницкая вода, карпатская вода. «Наташа, ты была на Дунайской весне?».* Примеры словосочетаний, характеризующие релятивно-маркировочные семейные, родовые и другие связи*: братские отношения, дружеская помощь, отцовский долг, семейные ценности и т.д.* Примеры словосочетаний, характеризующие профессионально-маркированные типы связи*: офицерская честь, барские замашки, рабочая династия, профессиональная этика, профессиональная забывчивость, рабочий режим, рабочий график, трудовые будни.*

С развитием современной лингвистики и современного русского языка все чаще встречаются словосочетания, которые описывают артефакты современности. К области применения новых слов и сочетаний относят интерьер и евродизайн. Приведем пример словосочетания *натяжной потолок* из рекламы компании «Фабрика потолков»: *«На рынке натяжных потолков сегодня масса предложений».*

Так же появились словосочетания, обозначающие и описывающие различные экономические объекты и процессы. Например: *торговый центр, торговая марка, официальный дилер, сетевой маркетинг, региональный менеджер.*

С развитием индустрии моды и красоты, внедрены новые методы и способы, которые способствуют улучшению, оптимизации и усовершенствованию процесса ухода за собой. Можно привести примеры из рекламного объявления сайта «Красота и здоровье Измаила»: *«Милые девушки!!! Приглашаю вас посетить процедуру по НАРАЩИВАНИЮ РЕСНИЦ и БИОЗАВИВКЕ РЕСНИЦ…».* К таким словосочетаниям также можем отнести: *аквариумный педикюр, лазерная эпиляция, зубная бижутерия, нательный пирсинг, татуаж хной, биологический татуаж, межресничный татуаж, лазерная косметология, кислородные процедуры, игловой массаж, гелиевые ногти* [3, с. 66].

Как видим из всего вышесказанного, с развитием современного общества набор языковых средств, описывающий жизнедеятельность человека, обретают все более широкий спектр, именно потому изучение основополагающих процессов концептуализации и категоризации действительности является одним из самых актуальных направлений современной лингвистики.

Литература:

1. Болдырев Н. Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики / Н. Н. Болдырев // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – №1. – С. 24.

2. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Г. А. Золотова. – М. : Альфа, 1973.– 177 с.

3. Кубрякова Е. С. О тексте и критериях его определения / Е. С. Кубрякова // Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

4. Кубрякова Е. С. Части речи в ономасиологическом освещении / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1978. – 115 с.

5. Лекант П. А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке / П. А. Лекант. – М. : Высшая школа, 1986. – 247 с.

СПЕЦИФІКА ЕКСПРЕСИВНИХ СИНТАКСЕМ СУЧАСНОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Діана Бойко
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Топчій Л.М.

Мова друкованих засобів масової інформації є динамічним підстилем публіцистичного стилю. Вона швидко і виразно відображає зміни в суспільстві, поєднуючи такі функції, як інформативність та експресія.

Над проблемами експресивного синтаксису як окремого напряму синтаксичних досліджень в українському мовознавстві працюють І. О. Дегтярьова, А. М. Галас, Н. В. Гуйванюк, І. Я. Завальнюк, А. П. Загнітко, С. Я. Єрмоленко, Н. М. Івкова, Н. А. Конопленко та ін.

У вітчизняному журналістикознавстві фрагментарний розгляд цієї проблеми містять роботи І. С. Герман, С. П. Денисової, Л. І. М'яснянкіної, М. Г. Яцимірської та ін. [1].

Предметом нашого дослідження є синтаксичні засоби експресивності в мові друкованих засобів інформації, які сприяють актуалізації газетного мовлення та його максимальній семантичній сконденсованості.

Активним засобом експресивізації газетного дискурсу є парцеляція, зміст якої полягає «у виділенні певного відрізка цілісного висловлення в окрему, відносно самостійну його частину, яка не пориває синтаксичного й структурного зв'язку з базовою частиною висловлення» [2, с. 58].

Роль парцельованих конструкцій можуть виконувати відокремлені члени речення, звичайні члени речення, однорідні члени речення, частини складного речення. Оскільки у газетній мові показником розчленування слугують крапка або інший знак кінця речення, така несподівана одірваність думки приводить до особливого інтонування речення, виникає неочікувана пауза, що створює різні ефекти: підкреслення якоїсь деталі, посилення контрасту, подовження тривалості

дії, наприклад: «Вона добра. І одночасно зла» (МУ, 26.11. 2014); «На превеликий жаль, ні того, ні іншого у Кам'янці немає. Поки що» (МУ, 04.10.2011).

Як свідчить ілюстративний матеріал, парцеляти – це поширювачі, які є ремою повідомлення, містять деталізацію, конкретизацію чи роз'яснення – доповнення.

З метою емоційного висловлення у мові ЗМІ журналісти використовують і прийом сегментації як засіб створення синтаксичної експресії. «Сутність сегментації полягає в розчленуванні висловлення на дві взаємопов'язані і водночас структурно і функціонально розмежовані частини з метою виразнішого, переважно експресивного, їх звучання» [4, с. 215].

В мові сучасних ЗМІ типовим виступає словесний називний. Як свідчить фактичний матеріал, названий різновид номінатива в газетному дискурсі зустрічається в таких різновидах.

По-перше, це побудови, в яких виділена сегментом тема в базовій частині висловлення, називається словом, наприклад: «Вчитель… Скільки в ньому сили!» (МУ 07.10.2014). По-друге, це структури, в яких увагу читача привертають не стільки до поняття, скільки до сукупності уявлень, асоціацій, які викликає це слово, наприклад: «Політик... Скільки неправдивих обіцянок, невиконаних справ та вивезених за кордон мільйонів приховує це слово...» (МУ, 30.08.2012). Художнє призначення сегментованих конструкцій виявляється в експресивній функції, яка простежується в її окремих реалізаціях. Виявленню експресивної функції допомагає контекст. Поза контекстом визначити призначення називного теми досить важко, оскільки сегмент і наступне речення в базовій частині поєднані між собою і без такого речення називний теми припиняє виконувати свою функцію, втрачає синтаксичну специфіку.

Наступним засобом експресивізації газетного мовлення на синтаксичному рівні є конструкції з називним уявлення. Називний уявлення – це особливий різновид номінативних речень, уперше виділений О. М. Пєшковським. Таке речення констатує уявлення про предмет, стверджуючи наявність предмета чи його необхідність [7, с. 405]. Для таких побудов характерним виступає особливий підтекст, наділений великою експресивною силою і опертий на психологічні процеси з його «окремішнім формально-граматичним оформленням і співвідносні з

ним номінативні блоки субстантивного характеру, що зазнають подальшого розгортання в межах того ж реченнєвого утворення» [6, с. 111]. Наприклад: «Помаранчева революція. Кампанія мітингів» (МУ, 04.10.2012). Завдяки такому розчленуванню, яке до того ж оформляється специфічною інтонацією (на письмі здебільшого двокрапка), обидва компоненти висловлення зазнають логічного виділення і увиразнення, наприклад: «Інтернет. Нові можливості» (МУ, 19.06.2014). У комунікативному плані перша частина називає предмет повідомлення (його тема), а друга містить найвагомішу інформацію про нього (рема). У реченні цей зміст подається у максимально сконденсованому вигляді завдяки синтаксичним засобам – використанню називного уявлення та парцеляції комунікативно вагомої частини висловлення.

Досить активно використовується в мові ЗМІ еліптичні конструкції. Еліпсис – це стилістична фігура, яка полягає в опущенні логічно необхідних членів речення.

Завдяки тому, що пропущений член (чи кілька членів) легко відновлюється, завдяки ситуації мовлення (бо неповнота еліптичного речення ситуативна, відносна), еліптичні структури – найпоширеніший засіб компресії як усного, так і письмового мас-медійного тексту. Наприклад: «Попереду – сповнення надій на краще життя» (МУ, 10.06.2014).

Семантично такі конструкції не вимагають встановлення неназваного компонента. Еліптичні конструкції в усному мовленні виступають засобом його динамізації; вони сконденсовано і легко виражають думку, надають мовленню емоційного забарвлення [3, с. 173].

Отже, експресивність речення характеризується функціональною креативністю і є результатом взаємодії трьох параметрів: синтаксису, семантики й прагматики.

Серед одиниць, що експресивно увиразнюють сучасну газетну мову, чільне місце посідають парцеляція, еліпсис, синтаксичний повтор та ін. Означені експресивні засоби виступають у ролі специфічних актуалізаторів тексту, розширюють можливості асоціативного сприйняття повідомлення, інтерпретації та суб’єктивного осмислення.

Література:

1. Герман І. С. Експресивна тональність публіцистичного дискурсу тоталітарної журналістики (на матеріалі запорізької преси 20-30-х років XX століття) / І. С. Герман // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. – Журналістика, 2004. – № 12. – С. 35-38.

2. Гнатюк А. Д. Засоби створення та інтенсифікації мовної експресії в газетно-журнальних жанрах / А. Д. Гнатюк // Мовознавство. – 1984. – № 2. – С. 62-68.

3. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення: еквіваленти речення) / П. С. Дудик. – К. : Наук. думка, 1973. – 288 с.

4. Дудик П. С. Явища номінації, сегментації і контамінації в структурі речення / П. С. Дудик // Синтаксис словосполучення і простого речення: Синтаксичні категорії і зв'язки. – К. : Наукова думка, 1975. – С. 212-221.

5. Мецлер А. А. Прагматика коммуникативных единиц / А. А. Мецлер. – Кишинев : Штиинца, 1990. – 104 с.

6. Пац Л. І. Способи текстової організації : парцеляція, приєднування, сегментація / Л. І. Пац // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2004. – Вип. 34. – Ч. І. – С. 105-112.

7. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – М. : Учпедгиз, 1956. – 511 с.

МІСТИЧНЕ ЯК ВИЯВ ГОТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ У РОМАНІ ОЛЕКСИ СТОРОЖЕНКА «МАРКО ПРОКЛЯТИЙ»

Ксенія Винокурова
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Соколова А. В.

Останнім часом проблема творчих взаємин міфу, фольклору та літератури набуває нового наукового осмислення. З'явився ряд досліджень, у яких порушено різноманітні аспекти проблеми містичного у художньому творі: Я. Поліщука, А. Нямцу, І. Зварича, Н. Зборовської, О. Забужко, Л. Скупейка, В. Давидюка та ін. Учені потрактовують міф як передумову художньої творчості, своєрідний «генетичний код» художнього мислення.

Серед розмаїття творів доби романтизму яскраво вирізняються тексти, написані в традиційній естетиці магічної прози XIX ст., де співвідношення площин реального та фантастичного зазнають змін, оскільки перестають лише співіснувати, перетинатися чи взаємовпливати – їхні межі розмиваються й відбувається злиття двох площин [2, с. 47]. Незмінним залишається міфічне сприйняття світу, відображення традиційних вірувань та звичаїв, своєрідності національного фольклору.

Одне з чільних місць серед українських письменників XIX ст., які у своїй творчості актуалізують естетику готичної прози, належить Олексі Стороженку.

Дослідники художньої доробку О. Стороженка по-різному оцінювали нестандартність авторського погляду, своєрідне поєднання реалістичних і фантастичних елементів його прози, глибокий психологізм та інтелектуалізм, національну автентичність (Д. Чижевський, Б. Лепкий, Д. Любич, А. Шамрай). Частково висвітлення міфологічної проблематики торкалися і сучасні літературознавці (Є. Нахлік, С. Решетуха), але ці питання залишаються актуальними в плані ґрунтовного дослідження.

Мета наукової студії – дослідження містичного простору роману Олекси Стороженка «Марко Проклятий».

Досягнення поставленої мети передбачає інтерпретувати твір за генетичним, структурним та контекстуальним аспектами, розкрити парадигму художнього стилю письменника та принагідно з'ясувати природу генології твору.

«Марко Проклятий» став своєрідним явищем української прози другої половини XIX ст., що жанрово-стильовими ознаками тяжіє до готичного роману. «Характерними елементами його сюжету були похмурі, містичні, демонічні сцени…; сюжету властиві гострі колізії, тривожне навіювання, поєднане з натяком, інтригою, погонею, діями, що розгортаються часто місячної ночі…, викликаючи страх, душевне напруження» [1, с. 237].

З огляду на авторське визначення – поема, і серйозну багаторічну підготовчу роботу (понад тридцять років збирав і записував народні перекази і легенди про Марка, аналізував подібні образи в європейських літературах) Олекса Стороженко заклав глибокий історіософський підтекст, як і очевидним є прагнення поетично осмислити історію України. Та попри все основна проблема роману лежить в морально-етичній площині – за свої лиходійства Марко покараний вічним життям. Цей мотив Стороженко розробляє з погляду християнства: щоб позбутися душевних страждань і фізичних мук, переступнику доводиться спокутувати гріхи. Однак мотив спокути у названому романі, на відміну від такого ж мотиву у західноєвропейській літературі, набуває релігійно-національного забарвлення, оскільки не тільки щира молитва, а й діяльна допомога козакам у боротьбі з поляками й уніатством полегшують моральні і фізичні страждання Марка.

Сюжет роману Олекси Стороженка, на думку С. Решетухи, можна умовно поділити на дві частини – життя Марка Проклятого та життя Павла Кобзи. Долі цих персонажів то перетинаються, то розходяться. Недаремно зав'язка роману – зустріч і знайомство Павла з Марком. На перший погляд, сюжетна лінія – розповідь про реальне життя в період козаччини. Але насправді відбуваються незвичайні події, і своєрідними підказками стають дві деталі: місце зустрічі – могила, що у творах поетів-романтиків була атрибутом лімінальної (перехідної) зони, своєрідними дверима між профанним та сакральним світами; і портрет Марка Проклятого, зокрема очі, які «страшно горіли…, неначе іскри з них посипались» [4, с. 309], що вказують на незвичайні здібності персонажа [3, с. 36-37].

Твір Олекси Стороженка має і свої особливості, бо написаний у річищі національної традиції. Мабуть, тому створена готикою цілісна картина світу ввібрала в себе нотки сміхової культури. Таким чином, «Марко Проклятий» не класичний чорний роман, основна мета якого – викликати страх.

Перші чотири розділи повісті є літературною інтерпретацією фольклорних легенд про вбивцю і кровозмішувача і, власне, вводять у суть образу трагічного героя. Відгомін цих легенд знаходимо в трагедії Софокла «Едіп-цар», у піснях про злочинне кохання між братом та сестрою. Приказка «Товчеться, як Марко по пеклу», поставлена епіграфом до твору, українізує постать героя, змушуючи згадати один з старовинних віршів про Марка Пекельного.

Марко Проклятий – постать трагічна. Він тяжко карається за гріховне співжиття з сестрою, за вбивство сестри, матері й інших людей. Навічно проклятий батьком, що встав з могили, Марко приречений носити в страшній торбі за плечима голови вбитих ним матері й сестри. Та, дотримуючись народної моральної істини, втіленої в проклятті, автор дещо розвиває її. Трактуючи образ Марка, письменник проводить ідею, що страждання вічного мандрівника легшають, якщо він здійснює добре діло.

Лиходійства Марка досягають своєї кульмінації, за котрою обов’язковим є втручання інфернальних сил. У готичному романі момент з’яви духу або того, що можна прийняти за нього, фіксований, оскільки йому передують грізні й загадкові зовнішні явища. Про з’яву чогось незвичного й потенційно небезпечного сигналізує і усамітнення героя на символічному місці (у романі це степ, локальніше – козацька могила), здебільшого напружений монолог, північ або глуха ніч. Після вбивства сестри та матері, не знайшовши їхніх голів, герой передчуває щось недобре, марними є спроби самогубства, бо «наче яка невидима сила тримала мене за руку», і тільки опівночі настає розгадка цих передчуттів: «Кругом хати загув страшенний вітер; на горищі ревіло і тріщало..., кругом стін скребло, у комині гуло, вікна дзирчали, у хаті усе ходором заходило, із долівки, наче з води виринув, – вийшов мій батько» [4, с. 250].

Визначальним прийомом змалювання образу головного героя є самохарактеристика: Марко розповідає про свої тяжкі злочини і не будь-кому, а

січовику Кобзі, людині, яку складно вразити прикладами насилля, оскільки той неодноразово брав участь у козацьких походах.

У творі постає вже сформований з певними моральними принципами характер Марка, що розуміє свою гріховну сутність, адже «совість тяжка, важка, невсипуща, що не дає мені спокою, гризе мене і день і ніч, вже більш як піввіка» [4, с. 310].

Прокляття батька та усвідомлення глибини своїх злочинів тягарем лягають на душу Марка, адже згодом він приходить до висновку: «у всьому світі нема нещасливішої тварі, як я!» [4, с. 311]. Однак душевними стражданнями не вичерпуються митарства Марка, щосуботи він помирає у страшних муках і перед ним з'являються його жертви. Причиною цього є Маркова демонічна вдача, яку Олекса Стороженко насамперед мотивує суб'єктивними чинниками.

Марко Проклятий – сама жорстокість, некерованість – мав би бути прийнятий у царстві темряви. Але цього не стається, бо головний герой зробив добру справу, заступився за рідний край.

Таким чином, сюжетика та образна система роману «Марко Проклятий» вибудувана як на традиціях європейської готичної прози XIX століття, так і української фольклорної традиції. Художня площина тексту відзначається переплетінням вигадки з реальністю, від чого реальність постає гранично яскравою, пластичною, виразною й справляє на читача сильне враження.

Поєднання уромані звичайного та демонологічного, життя і смерті стає тими атрибутами, які є маркерами містичного міфологізму у прозописі Олекси Стороженка.

Виписаний автором легендарний образ Марка Пекельного, цілком відповідає схемам характеро- і сюжетотворення, закладеним у фольклорі, і виповнюється новим сенсом.

Запропоноване нами дослідження бачиться перспективним у напрямку вивчення поетики української готичної прози XIX століття.

Література:

1. Літературознавча енциклопедія. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 608 с.

2. Мельник Н. Проникнення в іншу реальність (українська магічна новела наприкінці XX ст.) / Н. Мельник // Слово і час. – 1998. – № 11. – С. 46-51.

3. Решетуха С. «Марко Проклятий» – роман-експеримент (міфологічний аспект) / С. Решетуха // Слово і Час. – 2006. – №9. – С. 34-39.

4. Стороженко О. М. «Закоханий чорт». Історико-фантастичні повісті та оповідання / О. М. Стороженко. – К.: Дніпро, 2001. – 336 с.

ЗАКАРПАТСЬКИЙ ДІАЛЕКТНИЙ ТИП У ПІВДЕННОБЕССАРАБСЬКОМУ АРЕАЛІ

Ганна Гайдут

студентка III курсу факультету української філології та соціальних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – доц. Делюсто М.С.

Закарпатських говір, як і деякі інші, належить до числа найбільш архаїчних. Писемні пам’ятки, у яких відбито його риси, збереглися лише від початку XV ст. Цей діалектний тип досліджували мовознавці І. Фогорашій, І. Верхратський, О. Брох, І. Панькевич, Г. Геровський, С. Бевзенко, Й. Дзендзелівський, В. Добош, К. Галас, В. Лавер, П. Лизанець, В. Німчук, І. Пагіря, І. Сабадош, П. Чучка та ін. Упродовж XIX ст. ареал закарпатського говору зменшився на користь сусідніх мов.

У межиріччі Дністра і Дунаю – на півдні Одеської обл. – його представляє говірка с. Прямобалка Арцизького району. Діалектоносії – добровільні переселенці з сс. Синевір і Негровець Міжгірського р-ну Закарпатської обл. та їх нащадки. За класифікацією А. О. Колесникова [4] досліджувана діалектна мікросистема представляє групу говірок новішої формації, що характеризуються відчутною редукцією діалектних рис, тому синхронний опис її особливостей видається **актуальним**.

У записаних нами діалектних текстах носії говірки про свою появу на бессарабській землі розказують, зокрема, так: *там ро|дилас’а на закар|пат’°і / м°о|й°е се^и^|ло нази^е^|вай°ец’:а си^е^не^и^|в’ір / |р’ад°ом си^е^не^и^|в’ірс’ка п°о|л’ана йест’ /*

там ˈозеᵘро сиᵉнеᵘˈв’ірс’кеᵘ / ˈй˚іздʼат туˈр’˚істиᵉ на ˈод:иᵉх / там т˚урˈбазиᵉ // йа не зˈнай˚у / д’˚іўˈчата / ч˚оˈг˚о назиᵉˈвай˚ец’:а сиᵉнеᵘˈв’˚ір // ˈсиᵉн’˚ій в’˚ір йаˈкиᵉс’ ˈм˚ожеᵘ/ ˈран’ше ш˚ос’ таˈк˚ойе г˚ов˚оˈрилиᵉ // йа не ўн’˚іˈкала ўˈет˚о ˈран’ше // приᵉˈй˚іхала с’˚уˈда ўˈв˚ос’ем’дес’ат с’˚ід’ˈм˚ом ˈр˚оц’˚і з маˈлен’киᵉм ˈсин˚ом // т˚ут к˚уˈпилиᵉ ˈхат˚у // йа устˈр˚ой˚ілас’ на р˚оˈб˚от˚у // раˈб˚отала ў ˈсам˚ог˚о наˈчала ў ˈсад’˚ік˚у / а ў закарˈпат:’˚і ў д˚ом ˈбита шв’еˈйа // п˚оˈка ˈзам˚уш не ˈвишла // п˚оˈт˚ом ўт˚оˈр˚ом ˈсин˚ом ўˈже биᵉˈла беᵘˈр’ем’ен:а / ўˈже ˈп˚осл’е д’екˈр’ета ўˈже ˈвишла с’˚уˈда ў шˈк˚ол˚у на р˚оˈб˚от˚у на теᵘхˈн’˚ічк˚у // і̯ так т˚ут ˈр˚оʸбл’˚у ўˈже ˈдвац’ат’два ˈг˚ода на одˈн˚ом˚у ˈм’ісц’і // ˈл’іт˚ом ˈй˚іж˚у w отп˚усˈк˚у / ˈйеж˚у на ˈр˚од’˚ін˚у в’ідˈв’ід˚ўй˚у бат’ˈк’ів / т˚о ш˚о в˚оˈни стаˈрен’к’і оˈб˚ойе // ˈмам’і сеᵘмд’іˈс’ат’ пˈйат’ / ˈн’анеᵘв’і ˈв˚ос’еᵘмд’еᵘс’ат // п˚о два ˈраза ў г˚од ˈй˚іж˚у // нас ў с’іᵉмˈйе б˚уˈл˚оˈшестеᵘр˚о // ми б˚уˈли не баˈгата с’імˈйа і̯ ў ˈм˚ужа ˈт˚оже не так мˈн˚ог˚о / пˈйатеᵘр˚о ў с’імˈй˚і // і̯ м˚уж не х˚оˈт’ів ˈй˚іздиᵉтиᵉ там т˚оˈм˚у ш˚о там тˈреба б˚уˈл˚о ˈй˚іздиᵉтиᵉ на ˈзар˚оʸб’ітки ᵉ // а йа не х˚оˈт’іла ў ˈр˚овеншчиᵉн’і ˈжитиᵉ / б˚о там ˈнада б˚уˈл˚о каˈпат’ б˚ур’аˈки // нам п˚оʸл’уˈб˚ом˚у ˈнада б˚уˈл˚о к˚упˈл’ат’ ˈхат˚у / а ўˈменеᵘ т˚ут жиᵉˈла ˈмам’іна сеᵘстˈра / ˈт’от’а // і̯ так ми с’˚уˈда і̯ пеᵘреᵘˈй˚іхалиᵉ // м˚уж приᵉˈй˚іхав ўˈг˚ост’і с’˚уˈда / т˚ут пр˚одаˈвалас’ˈхата йаˈкас’ і̯ к˚уˈпилиᵉ с˚оʸˈб’і ˈхат˚у// так в˚от осˈталас’ ў пр’ам˚оˈбалкеᵘ// (**Інформатор:** Леміщук Марія Іллівна, 24 серпня 1963 року народження. Родом з села Синевір Закарпатської області Міжгірського району).

Мета статті – описати деякі особливості закарпатського діалектного типу у південнобессарабському ареалі на прикладі говірки с. Прямобалка Арцизького району Одеської обл.

Джерельною базою фактичного матеріалу послужили польові записи, зроблені у с. Прямобалка Арцизького р-ну Одеської обл. загальним обсягом 5 годин.

За нашими спостереженнями досліджувана говірка характеризується низкою специфічних рис на кожному мовному рівні: фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному.

У фонетиці наявні, зокрема, такі: у наголошеній і ненаголошеній позиції після губних та задньоязикових виступає звук заднього ряду [*ы*] (*ˈбыла, ˈбылы, сыˈны, ˈбыты ˈтуйкы, теˈперкы*), що походить з давньоруського [*ы*], пор. [1; 3]. Він

зумовлює відповідні специфічні флексії у наз. та орудн. відм. множ. І та ІІ відміни (*ж'інˈкы, сˈвахы, рушниˈкы, ˈмышамы*) та в формах непрямих відм. прикметникових слів (*молоˈдым, вˈс'акых*) тощо; шиплячі [*ш*], [*ж*] – тверді (*ˈвишла, ˈжити, ˈран'ше, коˈжух, дуˈша)*,поширена африката [дж͡] (*ˈйід͡жу,ˈход͡жу, ˈсад͡жу*), приголосні [*з'*], [*с'*], [*ц̣'*] у суфіксах м'які (*ˈрус'кий, вуз'ˈкий* та ін.). Колишня м'якість [*р*] у кінці та середині слів, на противагу українським говіркам закарпатського типу, поширеним у Румунії, не зберігається (*баˈзар*).

Серед словотвірних ознак вирізняються такі. Продуктивними засвідчено суфікси *-ар-, -ник-, -чик-, -к-а, -иц'-а, -ик-, -ак, -ец̣'-, -ин-а* тощо (напр., *поˈкойниц'а, холоˈдец̣'*). Наявний характерний для південно-західного наріччя суфікс *-ис'к-о,* як для творення слів із відтінком згрубілості (*страˈховис' ко*), так й іменників спільного роду (*д'івˈчис'ко, хлопˈчис'ко*). Спостережено суфікс *-ова-* (*купоˈвати*), формант *-чи* (ˈ*печи*) для творення інфінітивних форм недоконаного виду. У дієсловах активні префікси: *у-* у позиції літературних *ви-, в-* (*уˈнести, уˈпити, установити, утˈратити* та ін.), а також *іс-* (*ісправ'л'ати, іспекˈти*), *о-, од-* (*од' іˈвати, отсˈтати*).

До специфічних у рис у морфології говірки належить також творення вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників і прислівників за допомогою частки *май* румунського походження. Вона співвідносна з префіксом *най-* (напр., *майкраˈсива*). У ненаголошеній позиції частка *май* є засобом творення компаратива (*май* ˈ*добрий*), у наголошеній – суперлатива прикметника і прислівника (ˈ*май добрий, май* ˈ*добре*), пор. [1; 2].

Засвідчено конструкції з використанням зв'язки *йе* (*в* ˈ*мене йе брат)*; частки *най* при творенні наказового способу(*най спит*).

До синтаксичних особливостей належать: спорадичне уживанння архаїчних конструкцій безсполучникового поєднання у складносурядному реченні з спільним членом (*тоˈд'і спекˈли* ˈ*паску / звaˈрили йаˈйічка / пороˈс'атко там зарˈ'ізали / на том коˈнец' буў //)*,використання протиставного сполучника *але* обмежене, натомість зафіксовано заступлення його кон'юнктивами *та, но* (*тоˈд'і с'ім кˈлас'ів* ˈ*було / та йа не памйаˈтайу чи* ˈ*кончила / та зˈнайу шчо хоˈдила*); використання надлишкових компонентів граматичної структури, а саме прийменників (*хоˈдили до сˈтарих / до суˈс'ед'ей / до* ˈ*бабушки ноˈсили* ˈ*паску //*), сполучників (*поˈка буˈла*

моло|да ден' на|роджен'а і тут ісправ|л'ала / і |д'ідов'і і ш'ійс'ат|л'ет'ійе / і п'йадес'а|т' і су|б'і//), часток (*вже на|р'ізали то|го вже бар|в'інка // |йесл'і вк|рали |туфел'ку / ну йак тут / то ку|дас' в'ідве|зут' / то шос'|випити / то шос' зро|бити / то затанц'у|вати |танец' //*).

На рівні лексики відзначено такі вузькодіалектні слова: *|нен'о, н'ан'* (батько), *ка|бак* (кавун), *ко|новц'а, ка|душка* (діжка), *д|ружба* (хлопець, який несе на весіллі палицю з різнокольоровими хустками), *кура|га, |тичка* (палиця з різнокольоровими хустками), *|в'ідати* (розказувати), *|файна* (красива), *ск|ладка* (мішок, в якому збирають гроші під час весілля), *про|пой* (другий день після весілля), *|д'ідух* (віник з овса, який ставлять в угол кімнати на Різдво Христове), *кри|чун* (хліб, випечений на Різдво, прикрашений часником або квасолею), *|кучка* (дерев'яне приміщення для свиней), *парас|тас, пана|х'іда* (панихида, служба у церкві), *нал'а|л'акати* (наговорити).

Помітне місце в лексиці посідають і запозичення з інших мов, наприклад, з російської: *|даже* (навіть), *н'е* (ні), *н'ет* (нема), *о|бичайі* (звичаї), *л'еп'ес|точк'і* (пелюсточки), *к|р'оснайа* (хрещена), *же|н'іх* (наречений), *н'е|в'еста* (наречена), *по|том* (потім), *у|с'о рав|но* (все одно), *|должен* (повинен), *плат|ки* (хустки), *|іл'і* (або), *в |перву |очеред'* (в першу чергу), *|д'еткам* (дітям), *|бистро* (швидко), *етот, тот* (форми вказівного займ. цей).

Зібраний та проаналізований матеріал засвідчив, що досліджувана діалектна мікеросистема зберігає материнські риси закарпатського говору, а також набуває нових структурних ознак.

Література:

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К., 1980. – 230 с.

2. Дзендзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР: Лексика / Й. О. Дзендзелівський. – Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1958. – 256 с.

3. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови / Ф. Т. Жилко. – К. : Радянська школа, 1966. – 307 с.

4. Колесников А. О. Морфологія українських південнобесарабських говірок: генеза і динаміка / А. О. Колесников, відп. ред. П. Ю. Гриценко. – Ізмаїл : СМИЛ, 2015. – 676 с.

АРЕАЛЬНО РЕЛЕВАНТНІ ДІАЛЕКТНІ РИСИ ГОВІРКИ С. НОВОСЕЛІВКА АРЦИЗЬКОГО Р-НУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛ.

Олена Дворочук
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – проф. Колесников А.О.

Південна частина Одеської області України – один з найбільш різноманітних за етнічним і мовним складом населення регіонів України, який формувався упродовж декількох століть. Серед діалектів різних мов у Південній Бессарабії українські говірки посідають не останнє місце (їх понад 40%).

Говірка с. Новоселівка належить, за часом формування, до говірок новішої формації, що, на відміну від інших українських говірок ареалу, функціонує на новій території лише 60 років. До того ж у цій говірці виділено діалектну домінанту. Вона визначається як така, що тяжіє до моногених говірок. Діалектна основа аналізованої говірки – західнополіська. Більшість переселенців – це так звані *волиняни* (переселенці з сс. Заячівка, Черемошне Ковельського р-ну, Стобихва Камінь-Каширського р-ну, Бережниця та Більниця Маневицького р-ну Волинської обл.).

Західнополіський говір серед північного наріччя вирізняється перевагою на морфологічному рівні південно-західних рис.

Західнополіський діалектний тип південнобессарабських українських говірок, на думку А.О. Колесникова [1], представлено такими морфологічними маркерами:

1) іменникові: дав. відм. іменників II відміни та IV відміни з флексією *-ови* (ˈ*синови, б*ˈ*ратови, х*ˈ*лопцови, ло*ˈ*шови*);

2) прикметникові: а) поширеність форм наз. відм. одн. с.р. з нестягненими флексіями *-ейе* для м'якої грпи, *-ейе / -ойе* для твердої (ˈ*житнейе,* ˈ*синейе,* ˈ*добройе*

і *ˈдобрейе*) та наз. відм. одн. ж.р. із закінченням *-айа* (*ˈдобрайа, ˈсин'айа*), хоч є й форми, що відбивають індукцію твердої групи на зразок *ˈсине, ˈсина*; б) наявність форм наз. відм. множ. з флексією *-и* (*дерев'йани, вов'н'ани, го'лодни*), що варіюються з нестягненими формами з закінченнями *-ійі* (*ˈдобр'ійі, ˈсин'ійі*) та *-ейе* (*с'тарейе ˈл'уди*); в) форми род. відм. одн. ж. р. із закінченням *-ейі* (*до ста'рейі ˈбаби*); г) нестягнені форми знах. відм. одн. ж. р. з флексією *-уйу* (*моло'дуйу*); д) аналогійні до твердої групи форми дав. відм. множ. (*си'ним*); е) форми орудн. відм. одн. ж.р. (*моло'дейу*);

3) числівникові: а) варіантність реалізацій чотири як *ш'тири*; б) специфічні форми орудн. відм. (*двой'ма, пйат'ми*);

4) займенникові: а) займенник вона в род. відм. використовує присвійну форму (*нейін зошит* – 'її зошит'); б) дав. відм. цього займенника має форму *йі'йо* (*йі'йо с'ім ˈрок'ів*); в) наявність нестягнених форм займенника *той* (*ˈтойе, ˈтайа, о'тайа, т'і'йейі, о'т'ійі*) та стягненість форми орудн. відм. одн. ж. р. *тейу* г) нестягненість форм займенника *цей* (*ˈцейе, ˈц'ойе, ˈц'айа, ˈц'уйу, ˈц'ійі*) та специфічної форми місц. відм. одн. ж. р. (*в ц'ой*); д) форми род. відм. одн. ж. р. *ˈмейі, т'вейі, с'вейі,* варіантні до нестягнених *мо'йейі, тво'йейі, сво'йейі*;

5) дієслівні: а) переважають форми з чергуваннями приголосних основи і наголосом на флексії (*хо'жу* (і *хо'джу*), *во'жу* (і *во'джу*), *кру'чу, во'жу, но'шу*), а не *хо'д'у, во'д'у, кру'т'у*; б) форми наказового способу з флексією *-іте* (*ро'б'іте*);

6) прислівникові: а) наявність градаційного компонента *вел'ми*; б) прислівники, утворені конфіксом по- ... -у на місці літературного по- ... -и (*по-ˈполску, по-ˈруску*).

Інтегральними (з іншими українськими південнобессарабськими) рисами говірок західнополіського ареалу є також активність сполуки *ˈколо* + род. відм. з локативним значенням (*ˈколо заб'ору, ˈколо ˈмене*); поширеність у позиції літературного сполучника причини *тому що*, форм *за'то шо, то'го шо, то шо*.

Окрім основної категорії рис – форм, що відокремлюють західнополіський різновид від інших та від літературної мови, в цих говірках актуальні ще, по-перше, риси, спільні з літературною мовою; по-друге, риси, відсутні в цих говірках, але характерні для типових південнобессарабських; а також риси, спільні для різних типових говірок новішої формації. Стосовно першого з цих критеріїв діалектних

рис, впадає у вічі доволі активне, хоч і не в усіх випадках послідовне, використання сполучника *аˈле*; синтетичних дієслівних форм майб. часу недок. в. (*каˈзатиму, роˈбитиму*); форм іменників I і II відміни з чергуваннями *г, к, х // з’, ц’, с’* (*у руˈц’і, на ноˈз’і, у стˈр’іс’і*); деяких специфічних форм IV відміни (*два пороˈс’ати*) тощо.

Також у говірках західнополіської генези цікавим є те, що частка форм кл. відм. неоднакова, що зумовлено відмінностями материнських говірок і ступенем редуктивності новостворенних (*ˈж’інко, сˈвашечко* і *сˈвашечка, ˈземле, ˈВал’у*). Форми з флексією *-е* у наз. відм. без подовженого кінцевого приголосного основи, варіантні до форми на *-а* з подовженням та лексикалізовані (*ˈз’іл’:а, наˈс’ін’:а*, але *коˈлос’йе*), адже вони «широко виступають» у польських говорах, звідки походять переселенці [1; 2].

В говірці с. Новоселівка зафіксовано формант *-ем* в іменників зосновою на [ц] (*хˈлопцем, йайˈцем*), а також у субстантивів с. р. на *-о, -е* (*ˈполем, ˈморем, плеˈчем*) на тлі інших перевірюваних програмою форм ч. р. м’якої і мішаної групи на *-ом*. Ще активні лексикалізовані репрезентанти з флексією *-ми* (*бабˈми, грушˈми*).

Доволі розповсюджена у західнопольському типі така прислівникова форма, як *ˈвел’ми ˈдобре*.

Род., знах. відм. займенника 3 ос. ч. р. і с. р. займенника *він* має варіанти: *йоˈго* (після прийм.), *нˈего* (після прийм.), *ˈн’ого* (без прийм.), останнє як варіант засвідчено лише в Новоселівці, де фіксується також форма род. відм. множ. *них* (*них ˈзошит*).

Найпоширеніша з ареально релевантних форм оруд. відм. ж. р. вказівного займенника *цей* (*ˈц’ойу, ц’іˈйейу, ˈцейу*) – реалізація *ˈц’ойу*.

Отже, специфіка говірки с. Новоселівка Арцизького району визначається збереженням домінування рис материнських західнополіських говірок. Простежується в ній і динаміка – у розвитку інтегрувальних рис ареалу й впливу літературного стандарту.

Перспективи подальших досліджень говірки вбачаємо у повнішому розкритті діалектних рис на фонетичному і лексичному структурних рівнях.

Література:

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К., 1980. – 230 с.

2. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови / Ф. Т. Жилко. – К. : Радянська школа, 1966. – 307 с.

3. Колесников А. О. Морфологія українських південнобесарабських говірок: генеза і динаміка / А. О. Колесников. – Ізмаїл : СМИЛ, 2015. – 676 с.

СЕМАНТИКА ПРОТОТИПИЧЕСКИХ ГЛАГОЛОВ СОВЕРШЕННОГО ВИДА

Виктория Дмитришина
студентка IV курса факультета иностранных языков
Измаильский государственный гуманитарный университет
Научный руководитель – доц. Колесникова Л.В.

Становление системы видовых пар в русском языке протекало автономно от других языков, и его правомерно рассматривать в рамках истории собственно русской языковой системы. Потому, назрела необходимость детального изучения видовой семантики глагола, которая является сложной, но применение лингвистического феномена «прототип» будет способствовать выявлению различий между НСВ и СВ [5].

Прототип – это самый характерный представитель категории. Согласно теории А. В. Бондарко, теория прототипов и связанные с нею способы представления языковых знаний пытаются использовать это обстоятельство как наиболее важную черту естественного языка, связанную с бесконечными возможностями человеческого познания – человеческой когниции. Платоновский взгляд состоит в положении о строгой категоризации языка – лексических единиц, морфем, синтаксических конструкций и правил, регулирующих их употребление в коммуникации. Виттгенштейновский взгляд связывают с положением о недискретности, размытости границ, непрерывности и случайности в определении вещей и их именовании. Теория прототипов А. В. Бондарко заключается в следующих положениях: 1. Категория обладает внутренней прототипической структурой. 2. Степень представительности экземпляра соответствует степени

принадлежности его к категории. 3. Границы между категориями размыты. 4. Члены одной категории не обладают общими свойствами. 5. Отнести какой-либо объект к некоторой категории на основе сходства с прототипом. 6. Исследователь изучает материал синтетическим, способом [2, с. 36].

При решении вопроса о главном различии между совершенным и несовершенным видом возникло несколько теорий.

I теория – Вид рассматривался с точки зрения протекания процесса во времени (основные разработки Пешковского А. М. и Фортунатова Ф. Ф.).

II теория – Вид рассматривался с точки зрения законченности/незаконченности действия. Богородицкий В. А. предложил глаголы совершающегося действия (НСВ) и глаголы исполненного действия (СВ), Потебня А. А. придавал большое значение различию по степени длительности, впоследствии также стал связывать понятие вида с категорией совершённости и несовершённости.

III теория – Рассматривают различие между видовыми значениями при помощи графических или пространственных аналогий. Совершенный вид будет обозначать точечное, непротяжённое действие, в котором конец сливается с началом. Несовершенный вид – линейное, длящееся во времени действие. Сторонниками этой теории были Фердинанд де Соссюр и Антуан Мейе.

IV теория – Вид характеризуется по отношению к пределу действия. К такому пониманию вида вплотную подходит Фортунатов, но наиболее хорошо разрабатывает Виноградов. В основу определения видовых различий им положено «значение предельности». «В понятии совершенного вида основным признаком является признак предела действия, достижения цели, признак ограничения или устранения представления о длительности действия».

В АГ 80 ***категория вида глагола*** определяется как система противопоставленных друг другу двух рядов форм глаголов: ряда форм глаголов, обозначающих ограниченное пределом целостное действие (глаголы СВ), и ряда форм глаголов, не обладающих признаком ограниченного пределом целостного действия (глаголы НСВ) [4, с. 156].

По мнению академика В. В. Виноградова, внутренний предел действия – это его естественный исход, достижение предполагаемой цели или определённого результата (достижение известной границы) [3, с. 36].

Ситуация, обозначаемая глаголом, – это изменение состояния; т.е. при нормальном развитии этой ситуации рано или поздно наступает итоговое – или просто новое – состояние.

Прототипические глаголы СВ (не моментальный) обозначает ситуацию у которой есть либо внутренний предел, либо субъект, наделенный целью. В первом случае итоговое состояние наступает тогда, когда достигается внутренний предел (*Лужа высохла*); во втором случае, когда субъект достигает поставленной цели, т.е. возникает результат (*Я умылся; Ваня поймал бабочку*) [1, с. 76].

Если же глагол моментальный, то вся ситуация сводится к «моментальному переходу» в новое состояние (очнулся, засмеялся). Отказ от словоизменительной трактовки вида не требует отказа от понятия видовой пары: видовая парность может быть задана как отношение между самостоятельными лексемами в словаре.

Прототипические глаголы совершенного вида обозначают действие законченное, доведённое до результата или какого-нибудь предела, например: *Я прочитал эту книгу. Ученики решили задачу. Сестра уехала в деревню.*

Глаголы совершенного вида могут обозначать также действие, которое совершается один раз (однократное) *(крикнуть, прыгнуть, толкнуть)*, или действие, которое началось *(заговорить, закричать, запеть)*, которое продолжалось некоторое время и закончилось *(поговорить, поработать, посидеть)*.

К ***прототипическим глаголам совершенного вида*** относятся глаголы, обозначающие:

а) начало действия (*заблестеть, заиграть, заволноваться, зашевелиться*);

б) действие, ограниченное во времени или полноте своего проявления (*побегать, поболтать, погостить; пробегать, проболтать, прогостить*);

в) глаголы «неполного действия» (*поистратиться, поразвлечься, поразузнать; привстать, приоткрыть*);

г) однократное действие (*мелькнуть, толкнуть, вздохнуть, махнуть*);

д) действие как совокупность нескольких актов, распространяющихся на ряд объектов или исходящих от ряда субъектов (*переловить, переломать, переколоть; побросать, понастроить, поснимать*);

е) завершительные глаголы (*отцвести, отслужить, дописать, достроить, догладить*) [2, с. 48].

Итак, прототипические глаголы СВ обозначает ситуацию, у которой есть либо внутренний предел, либо субъект, наделенный целью. Если же глагол моментальный, то вся ситуация сводится к «моментальному переходу» в новое состояние. *К* ***глаголам совершенного вида*** также относятся глаголы, обозначающие: а) начало действия; б) действие, ограниченное во времени или полноте своего проявления; в) глаголы «неполного действия»; г) однократное действие; д) действие каксовокупность нескольких актов, распространяющихся на ряд объектов или исходящих от ряда субъектов; е) завершительные глаголы.

Литература:

1. Авилова Н. С. Вид глагола и семантика глагольного слова / Н. С. Авилова. – М.: Наука, 1976. – 328 с.

2. Бондарко А. В. О значениях видов русского глагола / А. В. Бондарко // Вопросы языкознания. – 1990. – №4. – С. 5-24.

3. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов.– М.: Высшая школа, 1972. – 616 с.

4. Грамматика современного русского литературного языка. – М.: Наука, 1970. – 767 с.

5. Маслов Ю. С. К основаниям сопоставительной аспектологии / Ю. С. Маслов // Вопросы сопоставительной аспектологии. – Ленинград : ЛГУ, 1978. – С. 4-44.

НАЗВИ БУДІВЕЛЬНИХ СПОРУД У БОЛГАРСЬКОМУ ДІАЛЕКТІ МЕШКАНЦІВ С. ВАСИЛІВКА БОЛГРАДСЬКОГО РАЙОНУ

Марія Єребакан
студентка V курсу факультету іноземних мов
Ізмаїльський державний гуманітарний університету
Науковий керівник – доц. Гончар Н.М.

Село Василівка Болградського району Одеської області засноване в 1830 році, розташоване в південно-західній частині області. У сучасній європейській Туреччині існувало село Вайсал, назву якого і було перенесено на нову батьківщину. З 1944 року село Вайсал перейменовано в с. Василівка. Крім вайсальців тут поселилася велика група болгар з району Балканських гір, яка говорила зовсім на іншому діалекті. Вони зайняли північну частину села, корінні вайсальці – південну.

Метою даної роботи є дослідження назв будівельних споруд діалекту с. Василівки Болградського району.

Мова вайсальських болгар, згідно з «Атласом болгарських діалектів в СРСР» [1; 2], належить до групи балканських діалектів, які, на думку С. Б. Берштейна, мають двадцять характерних рис, пов'язаних з вимовою окремих слів, з сильною редукцією ненаголошених голосних, з наявністю африкатів та інше. Спочатку найбільшою групою мешканців села були вихідці з Балкан. Вони є носіями південнобалканського діалекту.

У вайсальскому діалекті маємо допоміжне дієслово 1-ї особи однини *сни*. Для балканського діалекту характерно вживання частки майбутнього часу *ши*, напр.: *ши играя, ши пея*. Досліджуваний балканський говір належить до групи Ъ-діалектів, має членну форму ъ (а) в чоловічому роді, як загальну характерну форму всіх балканських говорів, напр.: *мъжът, телефонът*.

Функційний словник діалекту сформований з основної болгарської лексики, в той час як лексикою з такими характеристиками вважається вироблена з неболгарської основи, але з болгарськими або запозиченими з болгарської мови словотворчими засобами. Їх семантика дозволяє сформувати такі групи:

а) слова, що позначають споріднену термінологію: *майка, баща, дядо, баба, брат, сестра, учинайка (уйна), уйчо, балдъза, девер, зет, зълва* тощо;

б) слова, які називають предмети побуту: *одър, кирпи ден, гърне, глав ница, куриту, кубилица, ножици, чаун, сап, паница, сандък, тава, тучила, чешка*;

в) слова, які називають одяг, частини одягу та аксесуари: *копчи, рокла, джурапи, царули, тасма, очелки, гребян;*

г) слова, які називають тварин: *кон, магаре, мечка, лисица, вца, жаба*;

ґ) слова, які називають рослини і сільськогосподарські культури: *каун, вишня, гьозум, патладжан, чуреша, гъба, чубрика;*

д) слова, які називають види їжі: *манджа, сирини, сарми, тиквенец, кампот*;

е) слова, які називають окремі приміщення або частину будинку: *соба, таван, къща, прагуй;*

є) слова, які називають частини людського тіла: *око, ухо, ръка, глава, джигер, табан;*

ж) слова, які називають людські якості і стан: *вреден, страилив, мърдзелив*;

з) слова, які називають професії: *фчарен, градинар*;

і) слова, що позначають дії: *връвя, турям, одя, сряштам, зимам, барам*.

Велика частина лексем є росіянізмами. Ці слова формують як лексико-семантичні групи, подібні попереднім, так і нові, що позначають поняття, уявлення, техніку та споруди, що з'явилися в більш пізній період, напр.: *вилка, агарод, дарожка, гарнир, картошка, вешалка, встреча, тюрма, почки, грек, ветврач, гваздика, дятел, гусеница, власть, заграница, путьовка.*

Запозичена лексика адаптується до фонетичних і морфологічних засобів болгарської мови. Деякі запозичені з російської мови лексеми функціонують паралельно з болгарськими словами, напр.: *грозде* (болг.) і *винаград* (рос.), *градина* (болг.) і *агарод* (рос.).

У вайсальському говорі присутня зовсім невелика кількість румунізмів, напр.: *пашой, мамалига, фата.*

Разом з тим в селі представлений і фракійський діалект. Проте лексикальна система діалекту села Вайсал відчула сильний вплив з боку фракійського діалекту і є наразі сильно змішаною.

Будинок для болгар є опорою, символом віри, надії, мрії, вірності роду. Будинок в с. Василівка, як правило, одноповерховий, побудований з матеріалу, що має назву *лампач* (бруду з соломою). Підлога та стіни заштукатурені брудом. Зовні і всередині побілені за допомогою вапняку (*кир'еч*). Дім болгар існує в поєднанні з низкою господарських будівель навколо або поруч з ним. У зв'язку з засобами існування – в основному, в сільському господарстві або скотоводстві, характер, різновиди і розміри цих будівель різні. Зазвичай всі господарські споруди навколо житла і простору навколо них означають *двор*. Входять у двір через порти і вартичка (*портичка*) .

У дворах мешканців с. Василівки існують наступні споруди: *кочина* для свиней, *курник* для птахів. Поряд з ними існують і споруди для зберігання кормів і продуктів харчування: *пъшойник* – для кукурудзи, *плевник* – для соломи та сіна. *Дам* (також і в Південній Болгарії) є звичайною міцною спорудою зі встановленими в ньому дерев'яними йаслами уздовж стін або в середині будівлі, біля яких прив'язується велика рогата худоба.

Часто у дворі є відкритий навіс, який служить для укриття господарських знарядь. Підслоном даху будинку с. Василівка є *спусук*.

Дім в селі обов'язково має бути огородженим. Найбільш поширена дерев'яна огорожа завдовжки 1,5-2 метри. Це паркани з щільно прибитих дощок (*дъски*), які можуть бути декоративно вирізаними. У більш багатих сім'ях *дуварити* (паркан) будують з цегли та каменю.

Як правило, біля огорожі дворів є *порти*, що раніше були дерев'яними, проте на сьогоднішній день частіше зустрічаються залізні ворота. Краса високих воріт з невеликими дверима (*вартичка* або *портичка*) до них, визначається призначенням для людей.

Література:

1. Атлас болгарских говоров в СССР. Ч.1. Вступительные станьи. Коментарии к картам. Ч.2. Карты. – М.: АН СССР, 1958.

2. Зеленина Э. И. Словарный состав суворовского диалекта / Э. И. Зеленина // Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР. – М. : АН СССР, 1955.– Вып. 7. – С. 63-114.

ДЕКОМПОЗИЦИОННЫЕ СОЧЕТАНИЯ «ПРИЛАГАТЕЛЬНОЕ+ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ» В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Алина Кейбаш
студентка IV курса факультета иностранных языков
Измаильский государственный гуманитарный университет
Научный руководитель – доц. Колесникова Л.В.

Анализ сочетаемости слов принадлежит к актуальным в современной лингвистике, ориентированной на изучение функционирования языковых единиц.

Интерес к сочетаниям имен существительных с именами прилагательными, наиболее известным в лингвистической литературе как атрибутивные/ адъективные сочетания словосочетания или именные (субстантивные) словосочетания с зависимым компонентом-прилагательным [2; 4], обусловлен следующими причинами. Во-первых, анализируемые единицы представляют собой одну из самых регулярных и продуктивных конструкций в большинстве языков флективного типа. Во-вторых, несмотря на то, что попутных замечаний относительно конструкций «прил. + сущ.» в лингвистической литературе довольно много, последние специальные монографические исследования таких сочетаний датированы концом XX и начала XXI веков [3, с. 44].

Актуальность темы исследования определяется необходимостью теоретического осмысления общих и частных вопросов, связанных с дальнейшим изучением лексической сочетаемости, описанной в русле различных лингвистических направлений, самым молодым из которых является когнитивный подход, при котором «язык изучается в значительной мере и как средство доступа ко всем ментальным процессам, происходящим в голове человека и определяющим его собственное бытие и функционирование в обществе» [3, с. 125].

Объект исследования – декомпозиционные сочетания прилагательное+ существительное в современном русском языке.

Предмет исследования – типы декомпозиционных сочетаний семантики прилагательное + существительное.

Цель исследования – рассмотреть общую характеристику типов декомпозиционной семантики сочетаний прилагательное + существительное в современном русском языке.

Задачи исследования:

1. исследовать нетривиальную семантику сочетаний «прилагательное + существительное»;

2. изучить нетривиальную семантику сочетаний «прилагательное + существительное» в художественном дискурсе.

Под декомпозиционными понимаются сочетания, композиционная семантика которых, согласно мнению Е. С. Кубряковой, «…оборачивается как декомпозиционная, ибо требует декомпозиции семантических структур» [5, с. 78].

В сочетаниях имитирующего типа появившееся определение вообще лишает существительное его первичного значения и приводит к отрицанию самого объекта (*пластмассовая роза, деревянная лошадь, хрустальная елка*). В результате такое существительное, по сути, становится именем предмета к которому нельзя применять существительное взятое в его первичном значении (ср. *пластиковые / шелковые / пластмассовые / мраморные / каменные тюльпаны / гвоздики / розы /* и т.д.). По мнению Е. С. Кубряковой, присоединение таких прилагательных к обозначениям объектов приводит к отрицанию самого объекта.

А также сюда можно отнести сочетания оксюморонного типа, аннулирующего типа и фальсифицирующего типа.

Сочетания оксюморонного типа

Под оксюмороном обычно понимается такое сочетание атрибутивного характера, в котором значение определения по смыслу противоречит или логически исключает значение определяемого. Например, *сладкая печаль, хороший мошенник, низкий небоскреб*.

Члены такого атрибутивного сочетания как бы насильно связываются в одно понятие, несмотря на то, что в них заметна скорее тенденция к отталкиванию друг от друга, чем к соединению.

Оксюмороны так же, как и другие стилистические приемы, обычно используются для более яркой характеристики, описания предмета, явления, фактов окружающей жизни. Они встречаются редко. Однако, редкость их

употребления не умаляет их большой выразительной силы. Это зависит главным образом от того, что оксюмороны способны иногда вскрывать внутренние противоречия, заложенные в самих явлениях и фактах действительности.

Приведем примеры оксюморонных сочетаний из литературы.

«*Темные восторги* расставанья» (Волошин);

«*Светлой* ангельской *лжи* не знавал я отрав» (Блок);

«*Горе светлое* мое» (Блок);

«*Темная любовь*» (Блок);

«*Черная красота*» (Брюсов);

В стихотворении Осипа Мандельштама «Как этих покрывал и этого убора», где речь идет о греховной страсти Федры к Ипполиту наблюдаем следующие оксюморонные сочетания: *Солнце черное, черным пламенем* Федра горит, *любовью черною* я Солнце запятнала.

«*Смотри, ей весело грустить*/ Такой нарядно-обнаженной» (Ахматова).

Частный случай О. образует фигура contradictio in adjecto, — соединение существительного с контрастным по смыслу прилагательным: «*убогая роскошь*» (Некрасов).

Часто авторы литературных произведений и фильмов используют оксюморон в названиях: «*Мертвые души*» Н.В. Гоголя, «*Живые мощи*» И. С. Тургенева, «*Живой труп*» Л.Н. Толстого, «*Честный вор*» Ф.М. Достоевского, «*Оптимистическая трагедия*» В.В. Вишневского, «*Богатый нищий*» Л. Н. Мартынова, «*Свирепый рай*» П.Г. Антокольского, «*Бесконечный тупик*» Дмитрия Галковского, «*Обыкновенное чудо*» Евгения Шварца.

Сочетания аннулирующего типа

В сочетания аннулирующего типа входят, главным образом, относительные прилагательные, среди которых значительное место занимают темпоральные прилагательные (*бывший, тогдашний, недавний, прежний, теперешний, временный, будущий*), сочетающиеся чаще всего с релятивными существительными двух типов – симметричного (*собеседник, сослуживец, сотрудник, соавтор и др.)* и несимметричного (*отец, мать, начальник, подчиненный, шеф, опекун* и др.). Как кажется наиболее часто относительные прилагательные с темпоральной семантикой являются определениями к существительным терминам родства (ср.:

тогдашняя жена, теперешний муж, бывший тесть, будущий сват, и др.). По справедливому замечанию Е.С. Кубряковой, «если учесть, что предикатное имя *муж* характеризует мужчину по отношению к женщине с которой он состоит в браке, то ясно, что концепт отрицания я прилагательном оказывается связанным именно с отрицанием этого состояния (т.е. с концептом внутри опорного для всего сочетания слова)» [5, с. 98].

Возможность расторжения брачных отношений можно проиллюстрировать и сочетаниями типа *временная жена, фронтовая жена, гражданская жена* и др.

Сочетания фальсифицирующего типа

Сочетаниям фальсифицирующего типа посвящен ряд зарубежных и отечественных когнитивных исследований, суть которых сводится к тому.что эти единицы описывают не столько имитацию объекта, сколько его фальсификацию, подделку, т.е. нечто связанное с нарочитым обманом.

Ср.: *фальшивая монета, фальшивые деньги, фальшивые бриллианты, поддельные карты, фальсифицированные документы, сфабрикованный отчет, сфабрикованное дело, искусственная радость, искусственная улыбка, мнимая болезнь и мн.др*.

Примеры сочетаний фальсифицирующего типа:

Задержали мужчин на горячем: они пытались пополнить карту *фальшивой купюрой* в 200 гривен» (источник сайт Сегодня.ua– http://www.segodnya.ua/criminal/v-bankovskih-terminalah-nashli-falshivye-dengi-681862.html)

Фальшивые бриллианты – это синтетические подделки, не имеющие природных включений и образований, свойственных натуральному бриллианту (сайт –Brilliant-info.ru– http://www.brilliant-info.ru/poddelka.html)

«Общая статистика экономических преступлений, в том числе с использованием *поддельных карт* из пластика, характеризуется ежегодным ростом количества совершаемых преступлений и причиненного ущерба, который исчисляется десятками миллионов рублей» http://ugolovka.com/prestupleniya/finansovye/valyutnye/nezakonnoe-izgotovlenie-plastikovyh-kart.html)

Обобщая декомпозиционные сочетания, заметим, что их значения невыводимы из суммы значений составляющих частей, но тем не менее мотивируются ими. При этом такого рода конструкции являются потенциальными [1, с. 34].

Сочетаемость лексических единиц как многомерное и многоплановое явление на протяжении последних двух столетий была подвергнута всестороннему описанию в сфере языкознания, что дает основание говорить о существовании на сегодняшний день лингвистической теории сочетаемости.

Литература:

1. Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики / В. В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1981. – 320 с.

2. Грамматика современного русского литературного языка. – М. :Наука, 1970.– 767 с.

3. Гумбольдт, фон В. Избранные труды по языкознанию: Пер. с нем. / Общ.ред. Г В. Рамишвили; послесл. А. В. Гулыги и В. А. Звегинцева. – М.: ОАО ИГ «Прогресс», 2000. – 400 с.

4. Ковтунова И. И. Современный русский язык. Порядок слов и актуальное членение / И. И. Ковтунова. – М. : Академия, 2002. – 240 с.

5. Кубрякова Е. С. О тексте и критериях его определения/ Е. С. Кубрякова // Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

ДІЄПРИКМЕТНИКОВІ ФОРМИ У ГОВІРЦІ С. ЧИСТОВОДНЕ БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОГО Р-НУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛ.

Алла Копанська
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Делюсто М.С.

У дослідженнях з української діалектної морфології реалізовано насамперед формальний підхід до аналізу граматики, а функціональний і комунікативний аспекти характеристики мовних явищ (семантика граматичних категорій і форм, їх системна реалізація й функціонування), що давно і плідно використовують стосовно літературної мови, ще не знайшли застосування, а тому актуальні.

Для опису морфології дослідники використовували програми-питальники, записи текстів говіркового мовлення, етнографічні праці, спостереження над учнівськими творами, заявами колгоспників тощо. Така строкатість та різностильовість джерел мала низку недоліків, основний з яких – недостатня якість, вірогідність матеріалу, а відтак і результатів. Якщо підійти до джерел диференційовано, наприклад, використати тільки діалектні тексти, то, як свідчать результати сучасних діалектологічних розвідок [3], результати будуть достовірнішими.

Виходячи з вищезазначеного, метою статті є аналіз дієприкметникових форм у діалектних текстах західностепової говірки с. Чистоводне Білгород-Дністровського р-ну Одеської обл.; до текстотеки залучено ідіолекти 5 носіїв говірки (4 жінок і 1 чоловіка, 1934-1948 років народження).

Аналізована говірка представляє українські говірки межиріччя Дністра і Дунаю. Викликає інтерес те, що ці говірки зазнали відчутної інтерференції (впливи російських, болгарських, румунських, гагаузьких говірок); на власне говіркову взаємодію у різний час нашаровувалися впливи літературних мов (російської, української, румунської) [3].

Зауважимо, що дієприкметники, як і дієприслівники, входячи в систему дієслівних форм, все ж таки певною мірою тяжіють до відриву від дієслова. Це насамперед пов'язано з тим, що вони поєднують у собі, окрім дієслівних, ознаки інших частин мови – прикметників і прислівників. Так, словозміна дієприкметників, з формальної точки зору, – прикметникова, вона відображає майже усі діалектні особливості словозміни прикметників. Дієприслівники, як і прислівники, характеризуються незмінюваністю. Безособові форми, що походять від колишніх дієприкметникових форм середнього роду, також специфічні.

Дієприкметник, що традиційно «визначається як неособова, недієвідмінювана форма, у якій морфологічні значення часу, виду і стану поєднуються з прикметниковими формами роду, числа й відмінка» [7, с. 392] у текстах реалізований у кількості 45 словоформ, де вони переважно виступають означеннями до іменників (*ˈкохту ˈвишиту ˈдала*) або частиною складеного дієслівного присудка (*воˈно буˈло уˈсунуте; могˈли ми хоˈдит' оᵛˈд'іт'і*).

Як свідчать тексти, дієприкметник у говірці, подібно до багатьох інших українських діалектів [1, с. 145], представляють насамперед пасивні дієприкметники минулого часу, які творяться від дієслівних основ за допомогою суфіксальних морфем *-н (-ан), -ен, -он* та *-т*. і є засобами вираження значення пасивності морфолого-синтаксичної дієслівної категорії стану.

Дієприкметникові форми з суфіксом *-н-* є найуживанішими (16 словоформ). Їх утворено від дієслів з суфіксами інфінітивів *-а-* (*поˈр'ібр**ан**'і к'істˈки, ˈр'із**ан**'і ˈбанки, тˈк**ан**а оˈдежа, поприв'йаз**ан**'і соˈбаки, посˈлуш**н**ий)* та *-ува-* (*пообˈмаз**уван**'і ˈд'іти, парал'іˈз**ован**а на ˈноги, ˈсела непереіменˈ**ован**'і, стоўˈби б'етоˈн'ір**ован**'і*), рідше – *-ва-* (*повиˈши**ван**'і платˈки*).

Дієприкметники з суфіксом ***-ен-*** (8 словоформ) є похідними від інфінітивних основ з суфіксом *-и-, -і-* (*поˈпал'**ен**а дереᵘˈвина, ˈхата постˈрой**ен**а*). Функціонування таких дієприкметників позначене відсутністю чергувань приголосних ***с//ш*** (*йаˈйічка кˈра**сен**'і; огˈіˈрок таˈкий кˈва**с**'еᵘний)* та ***д//дж*** *(таˈка наˈр'а**д**'ена йде*). Натомість губні у текстах, зокрема /в, б, п/ перед суфіксом ***-ен,*** завжди виступають з /л/ (*обˈлу**пл**'ена ˈхата, приˈче**пл**ен'і занаˈв'іски; ˈлаўка зˈро**бл**'ена, нетˈра**вл**ен'і проˈдукти*), хоча дослідники говірок регіону фіксували спорадичні випадки, коли такого чергування не відбувається [5, с. 167]. Знаходимо й випадки наявності

відсутніх у літературній мові чергувань (*ˈдаже кˈраже не ˈнада прийˈмат'*). Крім того, на відміну від літературної мови, кінцевий приголосний основи, зокрема /л/, /д/, /н/, перед суфіксом *-ен* часто пом'якшується (*зˈробл'ена, наˈр'ад'ена, поˈран'ений*).

Дієприкметники, похідні від інфінітивних основ на *-и-* (*нагрузити, перегрузити, нахилити, схилити*), що в літературній мові характеризуються афіксом ***-ен***, у говірці мають суфікс ***-ан-*** (4 словоформи): *оргаˈн'ізм переᵘгˈруз'**ан**ий*; *вона наˈхил'**ан**а; йа сˈхил'**ан**а вдвоˈр'і)*. Це явище, відоме південно-західним діалектам, зокрема подільським [6], відзначено й дослідниками степових говірок [2; 4].

Дієприкметники з суфіксом ***-т-*** (10 словоформ) у текстах утворено переважно від неускладнених іншими суфіксами дієслівних основ на /*и*/ (*уˈби**т**ий, заˈби**т**ий, ˈвиши**т**а*) та /*і*/ (*ˈд'іти ўˈд'і**т**'і*), рідше на /*а*/ (*роспˈйа**т**ий, ˈзайн'а**т**ий, вˈз'а**т**ий*) та основ з суфіксом *-ну-* (*ˈлопну**т**е, уˈсину**т**е)*.

Текст подає також 7 специфічних форм пасивних дієприкметників з суфіксом ***-он-*** (*удаˈл'**он:**ий, травˈл'**он:**'і, пр'ів'іˈз'**он:**а*). Останній приголосний основи у всіх зафіксованих таких дієприкметників, як і у форм з суфіксом ***-ен-,*** також пом'якшується. До важливих морфологічних рис дієприкметників з суфіксом ***-он-*** у говірці належить подовження ***н*** (*рожˈд'**он:**айа, пригла**ш**ш**он':**ійі*).

Активні дієприкметники, що «становлять особливу проблему морфології сучасної української мови» [1, с. 393], репрезентує тільки двічі реалізована форма *теᵘрпˈл'ачий*.

Отже, у граматичній системі говірки дієприкметники представлені насамперед пасивними форми, морфологічні ознаки яких зближують досліджувану діалектну мікросистему з іншими говірками межиріччя Дністра і Дунаю.

Література:

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К.: Вища школа, 1980. – 246 с.

2. Дроздовський В. П. Південнобессарабські українські говірки / В. П. Дроздовський // Праці X республіканської діалектологічної наради. – К., 1961. – С. 132-155.

3. Колесников А. О. Морфологія українських південнобесарабських говірок: генеза і динаміка / А. О. Колесников, відп. ред. П. Ю. Гриценко. – Ізмаїл : «СМИЛ», 2015. – 676 с.

4. Мукан А. М. Варіантність форм у деяких новостворених говорах української мови / А. М. Мукан // Українська діалектна морфологія. – К., 1969. – С. 191-199.

5. Мукан А. М. Словотвір українських наддунайських говірок / А. М. Мукан // Праці X республіканської діалектологічної наради. – К., 1961. – С. 156-168.

6. Мельничук О. С. Південноподільська говірка с. Писарівки (Кодимського р-ну Одеської обл.) / О. С. Мельничук // Діалектологічний бюлетень. – Вип. III. – К., 1951. – С. 44-68.

7. Сучасна українська літературна мова / за ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища школа, 2002. – 439 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ ЮЛІЇ ТИМОШЕНКО

Тетяна Круш
студентка факультету філології й журналістики ім. М. Стельмаха
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Науковий керівник – доц. Кухар Н.І.

У сучасному світі спостерігається активний інтерес до політичної комунікації, значна увага до політики вмотивована її впливом на усі сфери життя людини.

Аналіз політичного дискурсу є актуальним, зокрема в цій царині працюють такі лінгвісти: Н. Кондратенко (монографія «Український політичний дискурс: Текстуалізація реальності» (2007)), С. Онуфрів («Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі» (2005)), Н. Попова («Сучасний іспаномовний суспільно-політичний дискурс: лінгвопрагматичний аспект» (2004)).

Мовлення політиків не є ідеальним, дослідники зауважують, що під час комунікативного акту мовці намагаються досягти певних цілей, використовуючи вербальні та невербальні засоби впливу, також через мову намагаються репрезентувати загальний рівень ерудиції та засвідчити володіння мовленнєвими нормами. Політична мова виступає інструментом у боротьбі за увагу соціуму, владу та статус.

Політична мова відрізняється від мовлення пересічної людини активним використанням термінів та застосуванням спеціальних мовних прийомів. Надмірна ідеологізація й наукоподібність, декламаторський стиль, лозунговість, претензія на абсолютну істину – саме те, що характеризує політичну мову і є, по суті, «перенесенням воєнних дій з поля бою на театральну сцену», «театралізованою агресією» [2, с. 199].

Незважаючи на те, що політичні промови політиків є об'єктом досліджень та аналізу лінгвістів, але особливості використання термінологічних одиниць Юлією Тимошенко не досліджені, це й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою нашої розвідки єаналіз використання термінологічних одиниць у політичних промовах Юлії Тимошенко.

Джерельною базою дослідження стали інтерв'ю та звернення Юлії Тимошенко до громадян, представлені в мережі Інтернет на офіційному сайті Юлії Тимошенко та каналі YouTube.

Енциклопедія «Українська мова» визначає термін (лат. terminus – рубіж, межа) як слово чи словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки тощо [3, с. 682]. Кожен термін має свою дефініцію – точне наукове визначення, усередині термінологічного поля, тобто термінології певної галузі. Термінам властива однозначність. Одне й те ж саме слово може бути терміном різних галузей знання, тобто вступати в омонімічні відношення. Терміни протиставлені загальній лексиці тим, що у терміні відбиваються результати наукових досліджень та їхнє теоретичне осмислення [1, с. 62].

Аналіз політичних промов Юлії Тимошенко засвідчив активне використання таких груп термінів:

1. Економічні терміни: *пільги, держвласність, підприємець, світовий ринок, тариф, єдиний податок.*

2. Політичні терміни: *вибори, сепаратизм, фракція, президент, прем'єр-міністр, депутат.*
3. Юридичні терміни: *нелегітимними, меморандум, обвинувальний вирок, закон, постанова, імперативний.*
4. Математичні терміни: *формула, гектар, мільйон, кубічні метри.*
5. Військова термінологія: *окупант, намет, генерали, війна, ротація, АТО.*

Проілюструємо подані вище приклади: *Шановні колеги! Я думаю, що сьогодні мова іде, в принципі, не про* ***закон*** *і не про* ***постанову…***[1]. *Підпише наша* ***фракція*** *і ми звернемось до усіх* ***депутатів*** [5]. *Треба припинити, як мантри, зараз вимовляти* ***АТО*** *– це не* ***АТО****, це* ***війна*** [2].*Там закладено механізм практично постійного підвищення* ***тарифів****, які коригуються на курсгривні, який коригується на вартість газу на* ***світових ринках*** [5]. *Не можна такий* ***меморандум*** *пропонувати від Уряду від Президента…*[5].

Ми зафіксували близько 300 термінів у політичних промовах Юлії Тимошенко, які кількісно розподілені так: економічні терміни – 78, політичні – 78, юридичні – 54, математичні – 12, військова термінологія – 81.

Аналіз політичних промов Юлії Тимошенко засвідчує, що події в країні визначають характер суспільно-політичного словника, адже лексеми на позначення військових понять мають перевагу серед усіх виокремлених термінів: *воєнний стан, фронт, зовнішня війна, військовий, окупант, намет, плац, ротація, резерв, генерал, оборонне озброєння* та ін.

Професійна діяльність також визначає активний словник мовлення Юлії Тимошенко, зокрема за кількістю вживання, у нашому дослідженні політичні терміни посідають друге місце: *коаліція, фракція, вибори, сепаратизм, президент, прем'єр-міністр, конгресмен, резолюція, меморандум* та ін. Ці лексеми є засобом опису політичної ситуації в країні та атмосфери у Верховній Раді України.

Частотність використання термінолексем у політичних промовах Юлії Тимошенко у відсотковому співвідношенні подаємо у вигляді діаграми:

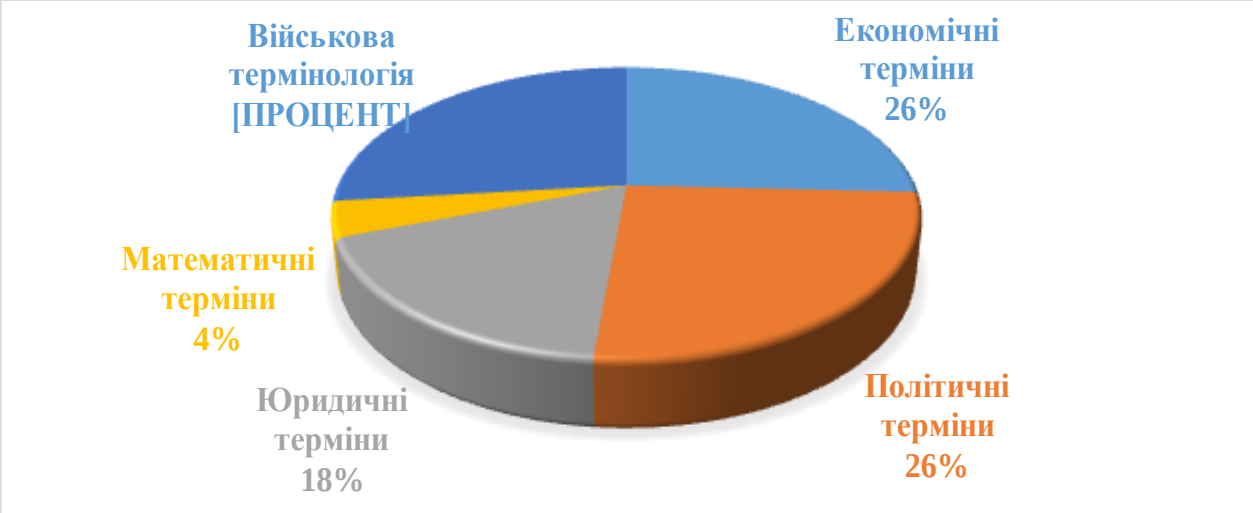

Мал. 1.*Термінологічна складова у промовах Юлії Тимошенко*

Значущість економічних проблем сучасної України умотивовує вживання економічних термінів, які займають вагоме місце в активному вжитку Юлії Тимошенко: *формульний підхід, курс гривні, ринок, єдиний податок, прибуток, пільги, держвласність, підприємець* та ін.

Значно менше у політичних промовах Юлією Тимошенко використано юридичних термінів: *нелегітимними, обвинувальний вирок, експертиза, імперативний, Конституція, закон, державне управління, мараторій* та ін. Відомо, що юридична термінологія є засобом реалізації специфічних потреб спілкування у сфері законодавства, проте значна частина промов Юлії Тимошенко зорієнтована на електорат.

Найменше представлена математична термінологія: *формула, гектар, мільйон, кубічні метри.* До прикладу терміном «кубічні метри» політик оперує, згадуючи про підвищення ціни на природний газ для населення, а термін «гектар» використовує, говорячи про кількість державної землі, фіксуючи цифри у гектарах.

За формальною структурою вживані терміни групуємо на:

1. Терміни-слова: *опонент, фракція, конфлікт, солдат, шинель, фронт, тиранія, диктатура, окупація, вибори, торгівля, закон, меморандум.*
2. Терміни-словосполучення: *кубічні метри, пенсійний вік, рамковий контракт, дострокові вибори, парламентсько-президентська республіка, економічний розвал, громадянська війна, Бюджетний кодекс, формульний підхід, єдиний податок, Адміністрація Президента* та ін.
3. Терміни-абревіатури: *ООН, МВФ, АТО.*

4. Терміни-складні слова: *Нацбанк, спецоперація, держуправління*, *співпраця, зарплата* та ін.
5. Терміни-похідні слова: *нелегітимний, веб-конференція, прем'єр-міністр* та ін.

Можемо констатувати, що більша частина з них виконує номінативну функцію, а саме такі лексеми: *вибори, меморандум, намет, підприємець, самоврядування, фракція, громадянська війна, корупція* та ін. Часто мовець звертається до використання лексичних одиниць на позначення органів влади: *Адміністрація Президента, Нацбанк, Верховна Рада, Міжнародний валютний фонд.*

Характерною особливостю використання термінології політиком є відсутність полікомпонентних аналітичних термінів, що можуть складатися з чотирьох-, п'яти- і шестикомпонентних конструкцій.

Можемо стверджувати, що Юлія Тимошенко віддає перевагу економічним та політичним термінам, а у зв'язку з АТО в обіг широко входять і лексеми на позначення військової термінології.

Література:

1. Крижко О. Особливості терміна як основної одиниці терміносистеми / О. Крижко // Studialinquistica : Зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – Вип. 1. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. – С. 62-67.

2. Нагорна Л. Політична мова: зміст і структура поняття / Л. Нагорна // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2005. – Вип. 7. – С. 195-207.

3. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824с.

Джерела:

1. Виступ Юлії Тимошенко в Верховній Раді 17.03.2015. – [Електронний ресурс].– Режим доступу:https://www.youtube.com/watch?v=WrJHrmrTva8

2. Воєнний стан і Закон про окупованітериторії – першочергові кроки для ВРУ. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=gXBp6L9sbeg

3. Погоджувальна Рада. 05.09.2016. Юлія Тимошенко. – [Електронний ресурс].– Режим доступу:https://www.youtube.com/watch?v=P4fRTxyvV3w

4. Юлія Тимошенко закликала владузмінитинеефективнустратегіюуправліннякраїною. –[Електронний ресурс].– Режим доступу:https://www.youtube.com/watch?v=zbP4wMQui6I

5. Юлія Тимошенко в ефірі «NewsOne» від 06 лютого 2017 року. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=d3Z4RDN33y0&t=2736s

ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТНІ РИСИ СЕЛА ШЕВЧЕНКОВЕ КІЛІЙСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анастасія Кутова
студентка ІІІ курсу факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – проф. Колесников А. О.

Наше дослідження має за мету здійснити опис лексичних діалектних рис села Шевченкове Кілійського району Одеської області з опорою на спостереження над діалектним мовленням.

Актуальність теми визначається тим, що сьогодні новожитня говірка, що побутує в полілінгвальному ареалі України потребує особливої уваги. Вивчення такої діалектної мікросистеми, як говірка села Шевченкове Кілійського району Одеської області, не тільки поглиблює знання про українську мову, а ще й засвідчує, що Південна Бессарабія – домінатно український регіон.

У процесі дослідження ставимо такі **завдання**: здійснити опис лексичних особливостей; визначити функційні характеристики діалектних рис, що побутують

у полілінгвальному середовищі; дослідити лексичні риси, визначити їх стійкість та динаміку; визначити запозичення в лексиці говірки.

Говірка села Шевченкове Кілійського району Одеської області входить до степового говору південно-східного наріччя; відповідно до класифікації говірок досліджуваного ареалу А.О. Колесникова [3], вона представляє мішаний південнобессарабський тип.

На думку С. П. Бевзенка, степові говірки належать до наймолодшої формації, які виникли внаслідок численних дозаселень і переселень. Ці говірки досліджені порівняно слабо. Проте наявні вже дані свідчать про їхню відчутну неоднорідність, що дає підстави розрізняти такі підгрупи:

- нижньонаддніпрянські (степові наддніпрянські);
- східностепові (донецькі);
- західностепові;
- південнобессарабські [1, с. 239].

Ця класифікація пізніше уточнена В. П. Дроздовським [2], А. М. Мукан [4], А. О. Колесниковим [3], які відносять говірку до західностепових.

Лексика досліджуваної говірки є загальнонародною, досить повно відбиває навколишню дійсність у всьому її розмаїтті. Значне місце у ній посідають слова специфічні, місцеві. Місцева лексика розпадається на дві основні групи. До першої належать слова, яких немає в українській літературній мові, але вона властива іншим говіркам південно-східного наріччя, напр.: *вата´г* – «сторож на колгоспному полі»; *каби´ц'а* – «плита у дворі»; *ло´ўкий* – «гарний, якісний»; *кра´шанка* – «яйце домашньої птиці»; *ново´ска* – «віз»; *кис'л'а´к* – «кисле молоко», *вагани´* – «довгаста дерев'яна посудина для вимішування тіста та «довгаста алюмінієва посудина, призначена для купання»; *лужа´н'а* – «кукурудзяні стебла» та ін. Другу групу становлять слова, не притаманні літературному стандарту, проте наявні в інших українських говірках регіону. До цієї групи входять і запозичення з інших мов, зумовлені міжмовними контактами різного часу, наприклад: *бага´* – «виноградник», *гарма´н* – «город» та «місце, де живуть тварини у господарстві», *каварма´*– «просолене і пров'ялене м'ясо» (запозичення з турецької мови); *гр'ади´на* – «поливний город», *чипи´ц'і* – «черевики» (запозичення з болгарської

мови); *т'а'ска* – «прес для виробництва вина» (румунізм); *карп, шара'н* – «короп», *куфа'йка* – «безрукавка, жилетка» (запозичення з російської мови), пор. [5] тощо.

Якщо за часів, коли село перебувало у складі Румунії, лексика активно поповнювалася румунізмами (*вакарь, папушоя, мей, брей, гай, гата*), то за радянських часів лексичний склад говірки збагатився великою кількістю нових слів і виразів, які пов'язані з механізацією сільського господарства і оснащенням колгоспів новою технікою, що відображають нові відношення між людьми, нову систему управління державою, підйом матеріального і культурного рівня населення: *комба'йін, кул'т'іва'тор, кул'т'іва'ц'ійа, ра'да, райко'м, сіл'сов'ет, комсомо'л, пере^{и}дови'к, де^{и}пута'т, орде^{и}ноно'сиц', с'н'ігозатри'ман'а* і т. д. Зараз частина цих слів вийшла з ужитку (*комсомол, райком, пере^{и}довик*).

Значне місце в говірці посідають лексеми, утворені від широко відомих у загальнонародній мові коренів та словотворчих засобів. Однак спостережено й специфічні, як-от: *голосо'вка* – «вибори»; *йістови'тий* – «ненажерливий».

Найбільше із зафіксованих місцевих слів пов'язано з тваринництвом, городництвом, садівництвом (насамперед виноградарством), рибальством, ткацтвом, з сільськогосподарськими і житловими приміщеннями.

Зазначимо, що у багатьох випадках аналізована говірка не демонструє розрізнення формальних варіантів за генетичними ознаками; натомість спостережено функційну та позиційну взаємозумовленість варіантів, а також взаємозамінність їх у мовленні. Нерідко риси говірки не є новими, набутими в межиріччі Дністра і Дунаю, а продовжують ознаки, які були поширені у відповідній материнській говірці.

Отже, проаналізувавши деякі лексичні риси говірки с. Шевченкове – типової степової мішаної південнобессарабської говірки південно-східного наріччя української мови, можна виділити велику кількість лексичних особливостей. Значна частина яких пояснюється тим, що ця говірка зазнавала і зазнає впливу говірок інших мов, насамперед румунських, болгарських та російських. Вона демонструє поєднання двох різноспрямованих процесів: збереження материнських рис і набуття нових структурних ознак в умовах міждіалектної та міжмовної взаємодії.

Література:

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1980. – 247 с.

2. Дроздовський В.П. Південнобесарабські українські говірки / В. П. Дроздовський // Праці X Республіканської діалектологічної наради. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С.132-155.

3. Колесников А. О. Морфологія українських південнобесарабських говірок: генеза і динаміка / А. О. Колесников; [відп. редак. П. Ю. Гриценко]. – Ізмаїл: СМИЛ, 2015. – 676 с.

4. Мукан А. М. Словотвір українських наддунайських говірок / А. М. Мукан // Праці X республіканської діалектологічної наради. – К. : Вища школа, 1961. – С. 156-168.

5. Словарь русских говоров Одесщины: в 2-х т. – Т. 1. : А–О / Відп. ред. Ю.О. Карпенко, Сусуму Уемура. – Одесса: Астропринт, 2000. – 376 с.

ВІЙСЬКОВА ЛЕКСИКА В РОМАНІ В. ШКЛЯРА «ЧОРНИЙ ВОРОН»

Євген Лук'янюк
студент факультету філології й журналістики ім. М. Стельмаха
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Науковий керівник – доц. Кухар Н. І.

Василь Шкляр – один із найвідоміших і найпопулярніших сучасних українських письменників, романами якого захоплюються не лише в Україні, а й за її межами.Багато хто з читачів та літературних критиків називають його «батьком українського бестселера». Серед значного літературного доробку письменника на особливу увагу заслуговує роман «Чорний ворон», який уперше був надрукований наприкінці 2009 року видавництвом «Ярославів Вал».

Роман описує події 1920-1925 рр., коли з більшовицькою армією на українських землях воювали численні загони повстанців. Художнє відображення

цих подій неможливе без використання військової лексики, тому в творі є чимало лексем на позначення зброї, одягу, амуніції та іншої військової термінології.

Мета статті – дослідити особливості вживання військовоїлексики в романі В. Шкляра «Чорний ворон», згрупувати її за семантичними групами та виявити семантичні зрушення.

Особливості використання військової термінології в українській мові та літературі досліджували Ж. В. Колоїз, В. В. Красавіна, Н. О. Яценко, С. П. Гриценко, Ю. В. Байло та ін.

На думку З. О. Дубинець, поняття «військова термінологія» у сучасному мовознавстві єдосить вузьким:військові терміни вживаються у спеціальних наукових текстах, поширюються на однорідну аудиторію (військовослужбовці) та характеризуються високим рівнем стабільності [2, с. 71].

Дослідник Л. Т. Назаревичвиділяє сім етапів становлення та розвитку військової лексики української мови:

1. Перший етап охоплює XI – XVI ст. У писемних пам’ятках цього періоду були зафіксовані такі праслов’янські поняття: «кожухь», «броня», «панцирь» тощо.

2. Другий етап припадає на роки козаччини (XVII – поч. XVIII ст.) й характеризується появою військових понять іншомовного походження. Серед найпопулярніших лексем того часу були: «отаман», «кунтуш», «обшлаг», «шабля», «булава»тощо.

3. Третій етап розвитку (кін. XVIII – XIX ст.) характеризується активним входженням європейської військової лексики в український мовний простір. Зокрема, було багато запозичень із німецької, французької та російської мов: «броня», «шаровари» тощо.4. Четвертий етап (кін. XIX ст.) тісно пов’язаний із діяльністю військових організацій «Січ», «Сокіл», УСС та УГА.

5. П’ятий етап (перша пол. XXст.) характеризується частковою систематизацією військової лексики.

6. Упродовж шостого етапу (1939-1990 рр.) розвиток військової лексики занепадає. У цей час військова термінологія максимально пристосовувалася до російської мови, що було пов’язано з мовною політикою СРСР.

7. Із набуттям Україною суверенності (1991 р.) розпочався сьомий етап становлення військової термінології.

Відповідно до цієї періодизації військова термінологія роману «Чорний ворон» В. Шкляра належить до п'ятого етапу (1920-1930 рр.). На думку мовознавців, ця група військової лексики характеризується спорадичністю ітенденцією до систематизації [2, с. 129].

Аналізуючи зібраний матеріал,ми виокремили 2 групи військової лексики:

1. Застаріла лексика («Отамана Веремія ховали в Гунському лісі без прощальних сальв і промов» [5, с. 6]; «Чорновус зупинив коня й озирнувся на дівку, яку все-таки мусив полоскотати нагайкою» [5, с. 55].

2. Активна лексика («Ми тільки забрали з машини скриньку гранат«мільса», кулемет «шоша», взяли також ящик доброго вина з печеною поросятиною та паляницею» [5, с. 36]).

У межах визначених груп виділяємо тематичні підгрупи:

1. Назви зброї(холодна, вогнестрільна, вибухова): «…він поліз рукою під полу по кольта…» [5, с. 382]; «…тримав свяченого ножа з написом «Ось вам»[5, с. 109].

2. Назви військового одягу: «Розсупонив Гоцмана в поясі, стяг із нього чоботи (нелегка це робота — зняти з мертвого хромовики) і, взявши галіфе знизу, де звужуються холоші, так тріпонув…» [5, с. 454].

3. Назви військових підрозділів: «Але ж молодці, наскакують трійками, ніби в них тут за отамана Ларіон Загородній…» [5, с. 349].

4. Назви військових звань та адміністративних посад: «Комісар Дибенко й комбригКузякін, із якими Ворон вів у Звенигородці переговори, давно звідти пішли» [5, с. 266];«…командир зведеного загону ББ Орлов уже не мав сумніву…» [5, с. 508].

Військові одиниці, використані в текстіроману, характеризуються активним уживанням у сучасній військовій справі («…у бою з 102-м батальоном…» [5, с. 12], «…він дістав призначення до Другої дивізії…» [5, с. 32]), рідше автор використовує пасивні найменування військових понять(«…він стане курінним 25-го Черкаського куреня …» [5, с. 44]). Якщо лексеми «батальйон» (400-800 солдатів) та «дивізія» (16-18 тис. осіб) активно використовуються і сьогодні, то «куренем» у 16-18 ст. називали військово-адміністративну одиницю Запорізької Січі, до якої входили 200-300 козаків [1, с. 689]. Запорізька Січ складалася з 38 куренів. Наразі курінь, як офіційна військово-адміністративна одиниця, не функціонує, хоча цим

словом часто послуговуються громадські організації, діяльність яких спрямована на збереження певних історичних цінностей козацької доби.

Окрім назв військових одиниць, до історичної військової лексики, яка безпосередньо стосується доби козаччини, в романі «Чорний ворон» використовуються також назви військових звань та адміністративних посад: «…замість отамана знайдуть там тільки записку…» [5, с. 9], «…вона врятувала від смерті курінного Чорновуса …» [5, с. 198].

Отаманами в козацькі часи називали виборних або призначених керівників різних військових підрозділів (кошовий отаман, курінний отаман тощо), також представників козацької адміністрації в населених пунктах України в 17-18 ст. [3, с. 175].

Курінний, або ж курінний отаман – назва командира, який керував куренем. Ця лексема походить від назви підрозділу «курінь», вживалася разом з лексемою «отаман», хоча нерідко використовувалася й без такого поєднання [3, с. 10].

Спорадично зустрічаються в тексті й такі лексеми, що стосуються виключно зазначеного періоду, а саме радянсько-української війни 1917-1921 рр.: «дайоші» («То ви знайшли тих «дайошів» чи ні?» [5, с. 257]), «чопи» («…а своїм «чопам» наказав спішитися…» [5, с. 243]), «полотнянка» («…випоров з підкладки полотнянку…» [5, с. 64]).

Дайошами в той період називали банди дезертирів Червоної армії, які під виглядом повстанців втиралися в довір’я до селян та грабували їх, ймовірно лексема походить від радянського слова-агітації «Даешь» («Даешь хлеб!», «Даешь качество!»).

Чопами називали бійців частин особливого призначення, ймовірніше всього, що назва походить від абревіатури «ЧОП».

Полотнянка – документ або посвідка, яка була написана на полотні, лексема походить від назви матеріалу, з якого виготовляли документ.

У кожній лексичній групі спорадично спостерігається зміна семантичного поля – звуження чи розширення семантики. Наприклад: «…окупанти роздали зброю місцевим мухоморам…» [5, с. 229]. У прикладі семантичне поле гриба перенесли на позначення окремої групи людей: мухоморами називали місцевих

мешканців окупаційних територій 1920-1925 рр., які під загрозою смерті або з корисливих мотивів переходили на бік більшовиків [5, с. 229].

Досить рідко в тексті спостерігається явище метонімізації військової термінології: «У Гуннському лісі знову з'явилася банда Веремія кількістю 80 багнетів і 30 шабель при 2 кулеметах «максим» і 5 «Льюїс». Таке звуження притаманне військовій лексиці з міркувань зручності, коли замість розгорнутих найменувань воїнів (солдатів) використовували назву зброї, якою ті користувалися.Зазвичай термін «багнет» використовують на позначення колючоїта ріжучої холодної зброї,що кріпиться на дульній частині ствола ручної вогнепальної зброї та призначається для рукопашного бою [1, с. 42].

Шабля – різновид холодної зброї з вигнутим довгим (зазвичай 80-110 см) однолезовимклинком з вигином у бік обуха [1, с. 893]. В наведеному прикладі семантика назв цієї зброї звужується до позначення осіб, які нею користуються.

Військова лексика роману «Чорний ворон» В. Шкляра складається з активної та пасивної, значний обсяг останньої належить періоду козаччини, менша частка військових понять властива періоду 1917–1921 рр.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

2. Дубинець З. О. Військова лексика в романі Р. Іваничука «Мальви» / З. О. Дубинець // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». – Харків. – 2015. – №73. – С. 71-74.

3. Колоїз Ж. В. Слова минулої епохи в сучасному історичному романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон» / Ж. В. Колоїз // Філологічні студії Криворізького державного педагогічного університету. – Кривий Ріг. –2012. – № 7. – Ч. 2. – С. 172-197.

4. Назаревич Л. Т. Етапи становлення української військової термінології /Л. Т. Назаревич. // Вісник VIII Всеукраїнської студентської науково-технічної конференція «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання». – Тернопіль, 2015. – С. 129-130.

5. Шкляр В. М. Чорний ворон. Залишенець / В. М. Шкляр. – Харків : «Клуб сімейного дозвілля». – 2014. – 432 с.

ХУДОЖНЯ МОВА
ЯК ФОРМОТВОРЧИЙ МАРКЕР КАТЕГОРІЇ SACRUM

Марина Новак
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Погорєлова А. Д.

Однією з актуальних проблем сучасного літературознавства є дослідження сакральних проявів у художніх творах.До вивчення даної теми звертались такі дослідники як С. Гурін, А. Мірошніченко, І. Набитович, Р. Отто, О. Сарапін та ін.

Найчастіше в художній літературі сакральне демонструє свою природу як священне, однак може декларувати й іншу складову своєї дуальної природи (святе/порочне, прокляте; чисте/нечисте) в різних площинах і проекціях. Прийнято вважати, що до сфери сакрального належать, по-перше – надприродні істоти, що є об'єктом поклоніння в релігійному культі, по-друге – релігійні цінності (віросповідання, віровчення, таїнства, церква), по-третє – сукупність предметів, осіб, дій, текстів, що входять до релігійного культу [6, с. 499].

Художня мова сукупність зображувально-виразних засобів і прийомів для втілення ідейно-естетичного змісту в художньому творі, в тому числі і категорії sacrum. Художня мова складається в процесі історичного розвитку різних видів мистецтва. При цьому кожен з цих видів у відповідності з його природою виробляє свої специфічні зображувально-виразні засоби. У літературі – це слово в різних семантичних, ритмічних поєднаннях. Метою нашого дослідження є спроба виявити характер вираження категорії sacrum за допомогою художньої мови.

Для української мови (як і для інших слов'янських мов) існує необхідність розрізнення терміна sacrum (як найточнішого відповідника до українського сакральне) і термінів святе, священне (спроба вживання цих лексем як тотожних до

sacrum викликає певні семантичні, теологічні, аксіологічні та методологічні сумніви та проблеми). Етимологічні характеристики лексем sacrum, сакральне та святе вказують на існування в діахронічному розрізі певних елементів розбіжності (послуговуючись теорією множин), які свідчать про їх досить різні семантичні, аксіологічні прикмети та ознаки.

«Традиція» ототожнення святого і священного(сакрального) в наукових колах простежується в концепціях Р. Отто та ряду інших вчених. Сьогодні, можна також зустріти погляди, згідно з якими необґрунтованим було взагалі введення терміну «сакральне». До таких точок зору можна віднести концепцію С. Гуріна [4, с. 475]. Семантичне, аксіологічне, історико-культурологічне, теологічне наповнення терміна sacrum, сакральне значно ширше від святе, священне. Можна твердити, що останнє – зі своїм вужчим семантичним та аксіологічним полем - це певна найважливіша підмножина терміна sacrum. На тлі порівняння зі святим, можна навести цитату О. Сарапіна: «Виразна амбівалентність проявів сакрального полягає у тому, що вони, наділені надзвичайністю, винятковістю, атемпоральністю, мірою ситуативності репрезентують себе у конкретних формах профанного світу» [7, с. 73]. Тому в літературознавчих дослідженнях слід звернути особливу увагу на ці особливості й відмінності у співвіднесеності лексем sacrum та святе й відповідно до цього обирати різні методологічні підходи і стратегії аналізу та інтерпретації їх подання й функціонування [5, с. 29].

Українська дослідниця П. Герчанівська порівнює сутність, форми та вияви, аналізує особливості та відмінності релігійної та художньої свідомості. Вона стверджує,що для віруючої людини в мистецтві головним є не художній рівень, а саме релігійненавантаження твору. Внаслідок чого мистецтво виконує подвійну функцію: «воно стаєзасобом збудження і посилення релігійних почуттів, але, одночасно, не втрачає своєїестетичної спрямованості. Зображуючи надприродне, воно не перестає виражати земніпочуття і прагнення людей, створює земні чуттєві образи, отримані з навколишньоїдійсності» [2].

Сучасні студії художньої літератури неможливі без досліджень сакральних елементів, вияву релігійних первнів, sacrum'у в письменстві.

До суто сакральних належать такі підгрупи концептів: *а) загальнорелігійні* («Бог», «Ісус Христос», «Святий Дух», «Богородиця», «Трійця», «ангел», а також

«рай», «дух», «душа» та ін.); *б) морально-етичні* («добро», «любов», «примирення», «прощення» та ін.); *в) пов'язані із церковно-обрядовою діяльністю людини* («хрест», «образ», «алтар», «хрещення», «причастя» тощо). Групу *сакрально-хтонічних* творять антагоністичні концепти на зразок: «чорт», «демон», «сатана», «диявол», «пекло», «гріх», «зло», «зрада», «підступність» тощо. Усі вказані ментальні величини репрезентовані у мові через відповідні лексеми – назви основних богословських понять і біблійних персонажів, таїнств, найменування Небесної ієрархії.

Пошук виявів sacrum'у в художній літературі здійснюється через інтерпретаційно-герменевтичні окреслення характеристик сакрального часу та священного простору (сакрохронотопу). Виявлення ієрофаній, теофаній, через аналіз структурних компонентів релігійної символіки, в описі обрядових ритуалів та у відчитанні й дескрипції мітологічніх структур - опираючись на релігійно марковані концепти.

Явище набуття тим чи тим об'єктом або елементами хронотопу ознак сакрального називають сакралізацією, а протилежних до нього – профанізацією чи десакралізацією. Сакралізація, як наголошує М.Кунцлер, це «перетворення світського, переповненого пожаданням світу у світ пов'язаний з Богом. Сакральність, отже, – єдина власне дійсність поєднаного з живим Богом світу, і вона радикально відрізняється від профанної норми упалого, підвладного смерті світу без життєдайного зв'язку зі своїм творцем» [3, с. 53; с. 54-55]. Вияви таких компонентів у художньому тексті - ще один напрям пошуку sacrum'у у художній літературі. Усе це загалом дає можливість відтворити Universum людини релігійної, представлений у світі художньої прози, знайти та зрозуміти понадісторичний сенс и понадчасову структуру sacrum'у .

В. Ґутовський вирізняє три типи літературно-критичних стратегій дослідження категорії sacrum у художній літературі:

1) теологічну критику, яка вивчає верифікацію теологічних ідей у літературознавчих дослідженнях;

2) керигматичну критику, яка пропонує розглядати в художніх текстах лише досвід християнської віри, а не релігії в сенсі природної релігійності, екзистенційний досвід, переплавлений ласкою Божою;

3) критику екуменічну, яка підходить до терміна sacrum у найширшому значенні, як до феномена, спільного для різних релігій і притаманного різним формам метафізичного прагнення, який виражається в нескінченній кількості різноманітних і багатозначних ієрофаній.

Виокремлення категорії sacrum як об'єкта досліджень у художній літературі вимагає визначення методологічних стратегій. Складена й надзвичайно складна структура, багатопланова морфологія категорії sacrum, її раціональні та ірраціональні інгредієнти вимагають різних методологічних підходів навіть до одного й того ж її компонента[5, с. 37].

З. Заремб'янка наголошує на «мерехтливості значень, які несе і відкриває термін *sacrum*у художній літературі, переконання про змінне – і таке, що вимагає щоразу поновного усталення семантичних меж – поняття і неявної природи його присутности у тексті». Іншими словами – знаки, сліди, сигнали, які вказують на *sacrum*у тексті, бувають різною мірою приховані, закамуфльовані, розчинені в густій сітці різноманітних рівнів значень, які конституюють текст.

Українська література, в основі якої принцип філософії серця, на всіх етапах розвитку культури давала світові твори, сповнені таємничим священним змістом. Прямим, очевидним доказом цього є стійкість образу Бога в національній свідомості навіть у найбільш атеїстичні епохи.

Варто зазначити, що серед різних тематичних, жанрових та родових варіацій пріоритет має тут філософська лірика. Прагнення до осягнення, відчуття сутності сакрального реалізується у численних віршах-медитаціях, наявність яких простежується на всіх етапах розвитку літератури. Досить ґрунтовно висвітлені ці питання в працях дослідниці Ірини Бетко. Так, вона стверджує, що при вивченні категорії sacrum маємо керуватися не антитезою «теїзм-атеїзм», а бінарною опозицією «гуманізм-авторитарність». Саме такий підхід розширює рамки категорії sacrum, переносячи її в культурний, загальнолюдський контекст. І. Бетко виокремлює три концентричні кола sacrum'у в українській літературі: проблема національного самовизначення українського народу, питання морально-особистісного характеру та система духовно-філософського пізнання Бога. В українській філософській ліриці завжди сакралізувався образ Бога, особливо ж –

Христа: «В українській поезії існує усталена традиція осмислення постаті Ісуса Христа як образу-символу високої жертовності»[1, с. 46].

Отже, без досліджень сакральних елементів художньої мови людині важко проникнути в духовний світ. Читаючи художню літературу з елементами церковнослов'янської мови, людина навіть і не уявляє, який великий зміст в неї закладений.

Література:

1. Бетко І. П. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії XIX - початку XX століття: монографічне дослідження / І. П. Бетко // Національна академія наук України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 1999. – 160 с.
2. Герчанівська П. Е. Художня та релігійна свідомість: спільне та особливе / П. Е. Герчанівська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// www.filosof. com. ua/jornel/M_51/ Gerchanivcka.htm.
3. Канцлер М. Літургія Церкви / М. Кунцлер. – Львів: Свічадо, 2001. – 199 с.
4. Мірошніченко А. К. Колеряція понять «сакральне» і « святе» в контексті сучасних досліджень / А. К. Мірошніченко. –К.: ВІР УАН, 2012.– 790 с.
5. Набитович І. Й. Категорія sacrum і художня література / І. Й. Набитович // Слово і час. – 2009. – №6. – С. 27–39.
6. Новейший философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Республика, 2001. – 1280 с.
7. Сарапін О. В. Феноменологія релігії в її суперечливому баченні / О. В. Сарапін // Дисциплінарне релігієзнавство. – К., 2009. – 219 с.

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ГОВІРКИ СЕЛА НАДЕЖДІВКА АРЦИЗЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Марія Парпуланська
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – проф. Колесников А. О.

Українські говірки Південної Бессарабії вивчали В. П. Дроздовський, А. М. Мукан, П. Ю. Гриценко ще у 60-их роках XX століття. Їхнім завданням було визначення найтиповіших діалектних рис цих новожитніх говірок, встановлення їхнього відношення до інших діалектів. Сьогодні їх продовжують досліджувати. А. О. Колесников, поставивши перед собою завдання класифікації українських говірок ареалу, систематизував їх та виділив генетичні й динамічні діалектні типи. На його думку, й досі моногенні говірки різних типів (північнобессарабського, західнополіського, середньонаддніпрянського та ін.) становлять собою мозаїчні вкраплення на тлі інтегрувального південнобессарабського мішаного діалектного типу.

На думку В. П. Дроздовського, «вивчення південнобессарабських говірок, поширених у Татарбунарському, Саратському, Білгород-Дністровському і сусідніх з цими районами, становить значний науковий інтерес. Такі говірки формувалися в минулому і розвиваються тепер за специфічних умов – умов міждіалектного змішування в обставинах тісних, тривалих та дружніх економічних стосунків їхніх носіїв з носіями російських, молдавських і болгарських говірок, за умов відриву (протягом приблизно 1825-1944 років) від українського народу і його культурно-політичного життя» [1, с. 132].

Досліджувані говірки не становлять суцільного діалектного масиву. Говірка с. Надеждівка, що характеризується мішаним складом людності, належить до південнобессарабських говірок новішої формації, не є моногенною, але й не бідіалектною. Ймовірно, вона розвивається за типом полігенних мішаних говірок. При поєднанні різних генетичних діалектних типів ідіолектів, наявних у

досліджуваному поселенні, говірка поступово трансформується під домінантним впливом української літературної мови та південнобессарабського діалектного типу, відбувається своєрідне вирівнювання до них як до елементів інваріантної моделі. Це загальна тенденція розвитку усіх типів українських говірок ареалу. Важливим чинником динаміки при цьому є літературний стандарт, який сприяє збереженню одних рис і водночас стимулює зміни інших.

Отже, за переконанням А. О. Колесникова, на тлі взаємодії української говірки з літературною мовою виникають «діалектні інтегрувальні явища (хоча про поширеність однаковою мірою в усіх говірках ареалу не йдеться – винятком можуть ставати говірки новішої формації, рідше – найстійкіші моногенні основної формації). Ці риси, відмінні від тенденцій розвитку української мови і особливостей її розмовної форми, або й спільні з ними, можна назвати маркерами своєрідного південнобессарабського типу» [2, с. 505-506].

Далеко не всі діалектні ознаки, що виділяє дослідник як інтегрувальні, спостережено у досліджуваній говірці. Серед рис, що потужно впливають на динаміку всіх українських говірок межиріччя Дністра і Дунаю, спорадично трапляються у говірці полімовного с. Надеждівка такі:

– усунення другої палаталізації у власних назвах (чергувань *г, к, х // з’, ц’, с’,* особливо *к //ц’*) – наприклад, *жиˈвем в Наˈд’еждовк’е*;

– послаблення змінюваності (парагматична нестабільність) власних назв – наприклад, місц. відм. – *в Таˈрутино*;

– втрата диференціації у відмінкових закінченнях за твердим і м’яким типами іменників І і ІІ відміни з індукцією твердого типу на м’який – наприклад, *восп’іˈтател’ом, секретаˈр’ом*;

– поширення форм наз. відм. одн. назв осіб без суфікса *-ин-* – наприклад, *болˈгар*;

– послаблення диференціації назв істот / неістот у знах. відм. – наприклад, *ˈпасти ˈгуси*;

– активізація творення найвищого ступеня порівняння прикметників з компонентом *самий* – наприклад, *ˈсам’і хоˈроші*;

– поширення форм *сюди, туˈда, с’уˈда*, які вказують на кінцеву точку руху, на противагу формам *туˈдойу, с’уˈдойу*, що позначають шлях;

– активність сполуки коло + род. відм. з локативним значенням – наприклад, *ˈколо ˈмене, ˈколо дˈвору, ˈколо хаˈз'айства*.

Отже, говірка с. Надеждівка Арцизького району Одеської обл. входить до мікроареалу говірок новішої формації. На нашу думку, вона розвивається за сценарієм говірок мішаного типу. Як і інші говірки ареалу межиріччя Дністра і Дунаю, вона демонструє поєднання двох різноспрямованих процесів: збереження материнських рис і набуття нових структурних ознак в умовах міждіалектної і міжмовної взаємодії. Проте характеризується і власними особливостями, в детальному описі яких і вбачаємо перспективи подальших досліджень.

Література:

1. Дроздовський В. П. Південнобессарабські українські говірки / В. П. Дроздовський // Праці Одеського державного університету. Серія філологічних наук. – Одеса : ОНУ ім. І. Мечникова.– С. 132-155

2. Колесников А. О. Морфологія українських південнобессарабських говірок: генеза і динаміка: [монографія] / А. О. Колесников; [відп. ред. П. Ю. Гриценко]. – Ізмаїл: СМИЛ, 2015. – 676 с.

СЕМАНТИКА ПРОТОТИПИЧЕСКИХ ГЛАГОЛОВ НЕСОВЕРШЕННОГО ВИДА

Наталья Ровчак

студентка IV курса факультета иностранных языков

Измаильский государственный гуманитарный университет

Научный руководитель – доц. Колесникова Л.В.

В лингвистике ведется интенсивный поиск путей построения общей теории языка, которая была бы обобщением результатов научных изысканий в области динамики языка на предыдущих этапах развития языкознания и, одновременно, определяла бы пути дальнейшего развития. Мы рассмотрели особенности разрядов глаголов несовершенного вида (НСВ) с функциональной и семантической точки зрения, которые не представляют собой закрытых классов, отделенных друг от друга резкой границей, – они взаимодействуют и пересекаются.

Актуальность темы исследования обусловлена необходимостью детального изучения частных видовых значений в системе функциональной грамматики. Обобщённо-фактическое значение НСВ, или в другой терминологии – общефактическое, являлось предметом исследования для многих ученых. Наше исследование проводилось в русле функционального анализа грамматических категорий.

Объект исследования – прототипические глаголы несовершенного вида русского языка.

Предмет исследования – семантика прототипических глаголов несовершенного вида.

Цель исследования – рассмотреть семантику прототипических глаголов несовершенного вида в русском языке.

Прототип – это самый характерный представитель категории. Понятие прототипа широко используется в когнитивной лингвистике и лингвокультурологии. Теория прототипов – подход к проблеме категорий, компромиссный между платоновским и виттгенштейновским. Теория прототипов и связанные с нею способы представления языковых знаний пытаются использовать это обстоятельство как наиболее важную черту естественного языка, связанную с бесконечными возможностями человеческого познания – человеческой когниции [2, с. 36].

Коррелятивные по виду глаголы, чаще рассматриваются как разные слова, поскольку каждый член видовой пары имеет самостоятельную систему спрягаемых и неспрягаемых форм, свойственную глаголам.

Образование коррелятивного глагола НСВ с помощью суффиксов от глаголов совершенного вида называется *имперфективацией* (*подписать – подписывать, подсказать – подсказывать*). И наоборот, образование от глаголов несовершенного вида с помощью приставок глаголов совершенного вида называется перфективацией (*делать – сделать, писать – написать*).

«При образовании видов глагола в корнях некоторых глаголов наблюдаются чередования гласных и согласных звуков: *заработать — зарабатывать, отопить — отапливать*. Видовые пары иногда образуются посредством перемещения ударения: *разрезать — разрезать, насыпать — насыпать*» [1, с. 43].

В АГ 70 ***категория вида глагола*** определяется как система противопоставленных друг другу двух рядов форм глаголов: ряда форм глаголов, обозначающих ограниченное пределом целостное действие (глаголы СВ), и ряда форм глаголов, не обладающих признаком ограниченного пределом целостного действия (глаголы НСВ) [4, с. 89], ср. также [3].

Одновидовые глаголы НСВ можно разделить на следующие группы:

а) глаголы, которые выступают в качестве связки в составе сказуемого*: этот фильм считается одним из лучших; почему 14 февраля называется «днем всех влюбленных»*?

б) глаголы, которые передают отношения между субъектом и объектом: отличаться, обозначать, относиться, состоять, зависеть, хотеть, участвовать и т.д.

Например: «*их машина отличается от вашей только цветом; этот дорожный знак обозначает поворот направо; ваши успехи будут зависеть только от вас; это существительное относится к мужскому роду, она хочет познакомиться с ним; в конкурсе участвовали молодые певцы»* [2, с. 20]

в) глаголы мышления, например: *надо уметь рассуждать здраво! Предвидеть ситуацию – полезный навык.*

г) глаголы в значении принадлежности. Например: *она обладает весьма незаурядной внешностью. Этот дом принадлежит нашему другу.*

д) глаголы, которые имеют общее значение «существовать»: *присутствовать, отсутствовать.*

е) глаголы положения в пространстве: *мужчина долго стоял у кафе и кого-то ждал; театр находится в центре города.*

ж) глаголы, обозначающие психическое или физическое состояние, отношение субъекта к чему-/кому-либо: *уважать, дружить, страдать, голодать, выглядеть.*

з) глаголы в значении «быть долго чем-то занятым». К таким глаголам относятся: *преподавать, руководить, водить, трудиться.*

Э. Рош и А. Вежбицкая считают необходимым разграничивать терминологически и содержательно три различных концепции, отождествляемые с теорией прототипов: а) собственно семантику прототипов (главным образом, это

психологический и антропологический подходы в духе Э.Рош), б) семантику стереотипов (Х.Патнам) и в) концепцию фамильных сходств Л.Виттгенштейна.

Литература:

1. Авилова Н. С. Вид глагола и семантика глагольного слова / Н. С. Авилова. – М.: Наука, 1976. – 328 с.

2. Бондарко А. В. О значениях видов русского глагола / А. В. Бондарко // Вопросы языкознания, 1990. – №4. – С. 5-24.

3. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов.– М.: Высшая школа, 1972. – 616 с.

4. Грамматика современного русского литературного языка. – М.: Наука, 1970. – 767 с.

ІНВЕКТИВНА ЛЕКСИКА В МОВОТВОРЧОСТІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО: КЛАСИФІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Тетяна Сівак
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Циганок І.Б.

Однією з актуальних проблем сучасного мовознавства є різноаспектний опис інвективної лексики в мовотворчості різних письменників.

Тема про типологію інвектив та їх функціонування у художніх творах маловивчена, однак у сучасній україністиці існує ряд наукових розвідок з означеного питання таких дослідників, як Я. Радевича-Винницького [2], С. Форманової [5], І. Циганок [6], Н. Іванової [1] та ін.

Мета нашого дослідження – здійснити типологічний опис інвектив у мовотворчості сучасної української письменниці Ірен Роздобудько.

Джерельною базою слугували її твори «Дві хвилини правди» [3] та «Останній діамант міледі» [4].

Як свідчить аналіз наукової літератури, під інвективою прийнято розуміти образливі слова, лайку, словесний напад. Ці одиниці мовці використовують у стані афекту: гніву, люті, відчаю, раптової бурхливої радості, коли в критичних умовах людина не спроможна знайти вихід з ситуації [2].

У досліджуваних текстах письменниці фіксуємо широкий ряд лайливих слів, за допомогою яких мовець має на меті принизити, образити, зганьбити опонента в грубій чи слабкій формі, про що свідчать нижчеподані приклади: «Мабуть, найбільша курва в селі» [3, с. 63]; «Досиділась, коза, до тридцяти!» [3, с.218]; «Хочеш, дурепо, разом повиємо на місяць?» [3, с.240].

Як свідчить наша вибірка, інвективну лексику можна класифікувати за семантикою, частиномовною належністю, структурними особливостями, ґенезою, а також зі стилістичного погляду.

Так, семантична диференціація одиниць цього типу в мові зазначених вище художніх текстів Ірен Роздобудько визначається таким спектром лексико-семантичних груп (ЛСГ):

1) назви людей за рисами характеру: «А що тут розуміти, дурнику?» [3, с.262]; «Якийсь паризький йолоп, щоправда, видав бульварний романчик, у якому вона впізнала себе – хижу білявку, що гине від руки чотирьох зухвалих катів» [4, с. 4];

2) номінація людей за подібністю з тваринами: «Тиша обвалилася зі стелі й розчавила під собою решту псів-лицарів» [4, с. 52]; «Такі старі мавпи, як я, всі подібні одне на одного!» – додала вона, котру вбиває банда гангстерів» [3, с. 637];

3) найменування за статевою активністю: «Це через неї, суку?!» [3, с. 533]; «Не знаю. Ні. Так? Чому мені так боляче? Я – шльондра, потвора.» [3, с. 489];

4) за зовнішнім виглядом: «Я розглядаю їх, як у звіринці. Уяви: заходить в метро жінка – така, знаєш, як здобна булка, ніби надута повітрям, і весело нюхає себе під пахвами – механічний жест, який вона звикларобити…» [3, с. 41]; «А ненажера-товстун із завжди спітнілими долонями!» [4, с. 5];

5) за фізичними вадами: «Клята офіціантка. Каліка!» [3, с. 148];

6) інвективи фантастичного характеру: «Чєртяка! Ну ти, как всєгда! – кричав поет, вказуючи на Максову поламану руку» [4, с. 66];

7) номени релігійного змісту: «Але Іуда в джинсах вже повернувся до нього спиною» [3, с. 330];

8) за професією: «Але як же він боявся того, що згодом хтось – можливо, якийсь новітній критик-шмаркач, миршавий геній-філолог, випускник Києво-Могилянки із своїм собачим нюхом на справжнє м'ясо розкусить синтетичну продукцію відомого й знаного письменникаЖана Дартова…» [4, с. 63];

9) за матеріальним становищем: «От босота!» – вилаяв їх якийсь дідок, і вони засміялися, адже й насправді скидалися на двох розбещених підлітків у подертих джинсах» [4, с. 69].

Щодо частиномовного вияву, то зафіксовані нами інвективи – це насамперед іменники (45 %), виражені в реченні підметом чи додатком, як-от: «І твоє благодійництво щодо знудженої на сільських просторах гарненької шльондри тхне звичайнісінькою… м-м» [3, с. 93]; «Тьолки їхні гарно пахнуть.» [3, с. 545]; прикметники (32 %), які виражають ознаку і в реченні виступають означенням або прикладкою: «От після цього я і почав думати, – чого вони такі дурні? Книжок повно, а дурні. І баби у них дурні» [3, с. 541-542]; дієслова (23 %), що виконують функцію присудка: «Він давно вже хотів послати все до бісової мами, але якщо це зробить природа, – чого від нього вимагати?» [3, с. 9]; «Де ти шльондраєш?» [4, с. 34].

Морфологічна структура інвективних одиниць – однослівні найменування простої структури типу «Наволоч… – шепотіла Жанна. – Я вб'ю тебе, наволоч!» [4, с. 75]; композити «Отже, слухай, горе-Казаново, [горе-Дон-Жуане] – весело почала вона» [3, с. 68]; словосполучення «Я розглядаю їх, як у звіринці. Уяви: заходить в метро жінка – така, знаєш, як здобна булка, ніби надута повітрям, і весело нюхає себе під пахвами – механічний жест, який вона звикла робити…[3, с. 41]; «…другі – тинялися по найдешевших забігайлівках і цинічно називали свого колишнього приятеля «дешевою падлюкою». Жан лишився на роздоріжжі» [4, с. 62].

За походженням інвективи у мовотворчості письменниці поділяються на власне українські (чудовисько, паляниця, наволоч) та запозичені з польської мови (ідіот, булка, курва, тьолка), з перської (каліка) , з російської (тварюка, чєртяка), з латинської (гобліни, птеродактель), з турецької (дурень), з французької (монстр) тощо.

Способи словотворення інвектив: суфіксальний «З магазину вискочила жінка і сказала: «Геть звідси, блохастий!» [3, с. 675]; префіксальний «Пішли шукати тих

двох придурків і гайда звідси!» [3, с. 241] та префіксально-суфіксальний «Ми, чотири недоумки» [3, с. 658-659].

З функційного погляду лайливі слова у мові творів Ірен Роздобудько можуть бути стилістично марковані та виконують такі функції, як експресивна, пейоративна, оцінна. Наприклад, у контексті «На хріна мені ваші обговорення! – кинув той…» [4, с. 72] фіксуємо експресивне навантаження інвективи на хріна, що використовується мовцем у стані роздратування і навіть гніву з метою посилення негативних емоцій, представлених у висловленні.

Для інвективної лексики характерна також і оцінна функція. Її виявляємо у реченнях типу «Вона ще й дурнувата… – сказала молодиця, що сиділа навпроти і штовхаючи в бік чоловіка поруч, що невідривно дивився на приїжджу. – Спользуй її Пашко, по повній програмі!» [3, с. 525]. Завдяки прикметнику дурнувата досягнуто негативного оцінного висловлення мовця про об’єкт розмови. Знижене просторічне маркування досягається авторкою шляхом уведення в контекст суржикового слова спользуй і словосполучення по повній програмі, що надає висловленню згрубілості.

Пейоративну функцію лайливих слів спостерігаємо висловленнях на кшталт «Привіт, гобліни! А я сьогодні запізнився – вітер зустрічний…» [3, с. 292], де номен гобліни вжито для негативної характеристики людини з метою принизити її. Адже загальновідомо, що гобліни – це злі, неохайні і потворні міфічні істоти або духи, які мають спільні риси з іншими персонажами нижчої міфології (бісами чи гномами). Традиційно їх змальовують маленькими (30 см) чи великими (зростом з коня) антропоморфними істотами з вузькими жовтими очима із вертикальною зіницею, довгими вухами, гострими борідками, кривими жовтими іклами та пазурами і волохатою головою, що формою нагадує кінську.

Отже, українська письменниця Ірен Роздобудько у своїх творах активно використовує слова інвективного типу, які за семантикою поділяємо на ЛСГ назв людей за рисами характеру, за зовнішнім виглядом, за статтю, професією тощо. Ці слова походять з різних мов: російської, української, польської, які за своєю структурою є складними або простими та мають різну частиномовну належність. Специфіка творення інвектив дієслівного типу – префіксальна, префіксально-суфіксальна; іменникового типу – суфіксальна; прикметникового типу –

суфіксальна. Лайливі слова в мовотворчості письменниці підвищують емоційність розмови, принижують співрозмовника, знімають психічне навантаження.

Подальші наукові пошуки вбачаємо у вивченні інвективів у художньому дискурсі.

Література:

1. Іванова Н. Інвективна лексика у форумному спілкуванні / Н. Іванова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: збірник наукових праць. – Одеса: Астропринт, 2011. – С. 132-139.

2. Радевич-Винницький Я. Етикет: культура спілкування / Я. Радевич-Винницький. – Львів : Сполом, 2001. – 224 с.

3. Роздобудько І. Дві хвилини правди / І. Роздобудько. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/%D0% A2%D0% B0%D0% BD%D1%8F/Downloads/Dvi_khvilini_pravdi_-_Rozdobudko _I.pdf

4. Роздобудько І. Останній діамант міледі: авантюрний детектив / І. Роздобудько. – Харків : Фоліо, 2006. – 222 с.

5. Форманова С. В. Інвективи в українській мові / С. В. Форманова. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 336 с.

6. Циганок І. Б. Інвективи в романі «Берестечко» Л. Костенко /І. Б. Циганок // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: збірник наукових праць. – Одеса: Астропринт, 2011. – С. 388-394.

БОТАНІЧНА ЛЕКСИКА В БОЛГАРСЬКОМУ ДІАЛЕКТІ С. ДМИТРІВКА ТАТАРБУНАРСЬКОГО РАЙОНУ

Анастасія Станєва
студентка III курсу факультету іноземних мов
Ізмаїльський державний гуманітарний університету
Науковий керівник – доц. Гончар Н.М.

Ботанічні номени містять багату інформацію про життя народу, про його історію, передусім про історію його мови, матеріальної та духовної культури. Ботанічна лексика посідає одне з провідних місць в лексичній структурі болгарських говорів, вона відтворює одну з центральних для людини сфер навколишнього середовища. Ця лексика відноситься до активно застосованої, тісно зв'язана з побутом та культурою народу, так як землеробство є основним заняттям болгар, які проживають на Бессарабії.

В опублікованих до сьогодні працях досліджено лексику окремих болгарських сел Бессарабії, складено словники говірок болгарських сіл Одещини [1; 2; 3]. Актуальність даного дослідження зумовлена потребою у системному вивченні лексико-тематичних пластів болгарських діалектів. Йдеться про лексику села Дмитрівка Татарбунарського району.

На території села Дмитрівка знайдені чотири поселення: два – епохи бронзи (II тисячоліття до н.е.) і два – перших століть нашої ери. Після закінчення російсько-турецької війни 1806-1812 рр. на місці сучасного села виникли хутори Шонпа і Катенка. У 1830 році тут оселилися болгарські колоністи з села Дельжілер (зараз Польський Градець Старозагорська області Болгарії), які прибули в Бессарабію під час російсько-турецької війни 1828-1829 років.

Мета дослідження – описати ботаничну лексику болгарської говірки, дослідити основні тенденції її розвитку.

Реалізація мети дослідження передбачає вирішення таких завдань:

- виявити й записати всі ботанічні назви в селі Дмитрівка;

- користуючись порівняльно-історичним методом, визначити основні хронологічні пласти в рамках ботанічної лексики бессарабських болгар;

- на підставі фонетичних, морфологічних, словотворчих та ареальних критеріїв установити кількісне співвідношення східно- та західнослов'янських номенів, а також питому вагу запозичень.

У статті проаналізовано лексико-семантичну групу сільськогосподарських культур – назви злакових, технічних, бобових, а також городніх культур. Вивчення діалектної фітонімії дозволяє встановити, що багато термінів за вказаними лексико-тематичними розрядами мають прямий генетичний зв'язок з праслов'янською мовою.

Одним із найважливіших напрямків сучасної діалектології є дослідження номінації різних тематичних груп, зокрема ботанічної лексики. Взявши за основу матеріали власних записів говірки с. Дмитрівка Татарбунарського району, розглянемо детальніше лексику овочів та фруктів, які зазвичай вирощують на всіх городах.

Жителі села Дмитрівка дбають про натуральність своїх продуктів, вирощуючи все власноруч. На городах болгар можна знайти овочі, які містять бактерицидні речовини, наприклад, часник (*чесан*), цибулю (*лук*), зелену цибулю (*праса*).

Овочі – основне джерело вітаміну С, тому болгари в великих кількостях вирощують капусту (*зеле*), картоплю (*картофи*), перець (*пипер*), кріп (*копар*), моркву (*моркув*) та помідори (*патладжан*). Також вони вирощують буряк (*бурак*), огірки (*крастувици*), кабачки (*тиквички*), редиску (*репичка*), баклажан (*сини*).

Жителі села Дмитрівка вирощують також злаки, такі як: пшениця (*жито*), ячмінь (*ичомик*), тверда пшениця (*зимница*), овес (*увес*), пшоно (*просо*), кукурудза (*пашой*).

Виробництво бобових поширене у бессарабських болгар і складає основу національного раціону харчування. Традиційними бобовими рослинами, які вирощуються на городах болгар, є: *квасоля, нут, горох*. На городах мешканців села можна знайти і бобові культури: квасоля (*фасул*), горох (*мазар*), нут (*нут*), сочевиця (*боб*).

Серед фруктових дерев, болгари села Дмитрівка можуть похвалитися такими, як: груша (*круша*), слива (*слива*), яблука (*хабълки*), черешня (*чуреши*), айва (*дюли*), шовковиця (*чарници*), аґрус (*немцко грозди*).

Село Дмитрівка Татарбунарського району славиться своїм вином, зробленим з винограду (*грозди*). Жителі села вирощують його у великих кількостях та різних видів, напр.: *бял зайбер, черен зайбер, ремонка, тарас, тисячник*.

Болгари села Дмитрівка піклуються не лише про своє здоров'я, але і красу, насамперед про красу навколишнього середовища. Дмитрівці вирощують багато квітів на території свого дому. Найпоширенішими квітами є тюльпани (*лалета*) та троянди (*трандафел*). Саме ці квіти можна зустріти в різних кольорах, а саме: білий, червоний, жовтий, рожевий, чорний. Болгари полюбляють саджати бузок (*лилика*), адже саме це цвітіння приносить най приємні аромати. Майже біля кожної хати можна зустріти розповсюджені в селі півники (*крен*). Такі квіти, як жоржини (*гергина*) та чорнобривці (*таркалачки*) частіше зустрічаються у молодих господинь до 30 років.

Дослідження лексико-тематичного пласта фітонімів в болгарських говірках Подунав'я дає достатнє уявлення про характер діалектної лексики, її відмінних і спільних з літературною болгарською мовою і збережених діалектних архаїчних ознаках. У болгарських діалектах склалася досить повна, ємка і цілісна система фітонімів. Більшість досліджених фітонімів у болгарських говірках України сформувалися на загальнослов'янському ґрунті.

Література:

1. Барболова З. Особености на българския говор на с. Червоноармейское (Кубей), Болградски район, Одеска област в Украина / З. Барболова // Българските говори в Украина. – Одеса : Астропринт, 1999. – Вип. 2. – 152 с.

2. Барболова З. Говорът на българите в с. Кирнички, Бесарабия. Речник / З. Барболова, В. А. Колесник // Българските говори в Украина. – Одеса : Астропринт, 1998. – Вип. 1. – 158 с.

3. Колесник В. А. Говорът на българите в с.Криничне (Чушмелий), Бесарабия. Речник / В. А. Колесник // Българските говори в Украина. – Одеса : Друк, 2008. – Вип. 4. – 376 с.

4. Речник на чуждите думи / [ред. М. Филипова-Байрова, С. Бояджиев, Ел.Машалова, К. Костов]. – София : Изд-во на БАН, 1982. – 1015 с.

МОТИВАЦІЯ НАЗВ РИС ЛЮДИНИ В ЦЕНТРАЛЬНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ

Вікторія Супріган
студентка ІІІ курсу факультету філології й журналістики ім. М. Стельмаха
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Науковий керівник – доц. Гороф'янюк І. В.

Номінація людини та її рис неодноразово привертали увагу вітчизняних діалектологів: В. В. Лєснова дослідила особливості номінації рис людини в українських східнослобожанських говірках [6], В. О. Дворянкін здійснив аналіз цієї ж тематичної групи лексики на матеріалі українських східностепових говірок Південної Донеччини [3]. Натомість до сьогодні лексика подільського говору, пов'язана з рисами людини, залишається не дослідженою, що посилює актуальність нашої статті, метою якої є аналіз особливостей мотивів номінації рис людини в центральноподільському мовно-територіальному просторі.

Питання мотивації стало центральним у працях таких науковців, як О. Блінова [1], Н. Голєв [2], Т. Кияк [4], О. Кубрякова [5], О. Снітко [7] та ін.

Джерельну базу нашого дослідження формують рукопис Словника говірок Вінниччини (СГВ), який зберігається у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського на кафедрі української мови, а також два українські регіональні словники (СБГ, СУГО), у яких також представлена лексика подільського говору.

За М. Голєвим, мотивація – це не просто вибір ознаки, а «результат створення мотивованої форми найменування на основі мотиваційної ознаки, що лягла в основу найменування» [2, с. 15].

Зафіксовані найменування рис людини в аналізованих лексикографічних працях скласифіковано на мотивовані, які мають прозору внутрішню форму (127

номенів), та немотивовані – відповідно з мертвою внутрішньою формою слова (70 номенів). Аналіз найменувань, які мають прозору внутрішню форму, дозволив виділити такі продуктивні мотиваційні ознаки, задіяні в говірковій номінації рис людини:

1. Назви рис людини, мотивовані балакучістю особи (21 номен, 16,5%): бала́кер, екс. ’балакуча людина, що вміє цікаво розповідати’ (СУГО, с. 17), балабоник ’базікало, балагур’ (СГВ), балагур ’балакун’ (СГВ), балакер ’фамільярно, той, хто любить поговорити’ (СГВ), балакір ’той, хто багато говорить’ (СГВ), бовтун ’людина, що багато говорить’ (СГВ), булькотун ’людина, що швидко говорить’ (СГВ), галайко ’говорун’ (СГВ), галакан ’балакуча людина’ (СГВ), галакун ’балакуча людина’ (СГВ), галапа́йда, знев. ’Криклива людина’ (СУГО, с. 48), галатин ’людина, яка надто багато говорить, шалапут, вітрогон, шибеник, дурний чоловік’ (СГВ), галатин, екс. ’нерозважлива, криклива людина’ (СУГО, с. 48), говорун ’балакун’ (СГВ), говоруха ’балакуха’ (СГВ), говоручий ’балакучий’ (СГВ), говорущий ’балакучий’ (СГВ), льопа ’людина, що багато говорить’ (СГВ), мовчан ’мовчазний чоловік’ (СГВ), тарахтало, ірон. ’балакун’ (СГВ), торохтуля ’говоруха’ (СГВ).

2. Назви рис людини, мотивовані поведінкою особи (20 номенів, 15,7%): безщасний ‘поганий’ (СГВ), вередій ’вередун’ (СГВ), вредний ’клятий, злий’ (СГВ), галатійо́н, знев. ’дурень’ (СУГО, с. 48), дівчур ’хлопець, який дуже любить дівчат, бабій’; ’хлопчик, який має звичку гратися з дівчатами’ (СУГО, с. 70), завидний ’заздрісний’ (СГВ), задавака ’хвастун, хвалько’ (СГВ), лизун ’п’яниця’ (СГВ), ловкий ’гарний’ (СГВ), обрумсаний, знев. ’заплаканий’ (СБГ, с. 354), перебірчивий ’вередливий’ (СГВ), роспущений ’розбещений, прозпусний’ (СГВ), скупердяй ’дуже скупий’ (СГВ), скупечий ’дуже скупий’ (СГВ), скупечий ’дуже скупий’ (СГВ), скупущий ’дуже скупий’ (СГВ), сластун ’той, хто любить їсти солодке’ (СГВ), слизький на язик ’хитруватий, проноза’ (СГВ), урвитель ’зірвиголова’ (СГВ), шуткар ’жартівник’ (СГВ).

3. Назви рис людини, мотивовані антропологічними ознаками особи (17 номенів, 13,3%): благий ’слабосилий’ (СГВ), валькува́тий, екс. ’неповороткий, вайлуватий, найчастіше про дитину’ (СУГО, с. 35), вдатий ’гарний’ (СГВ), грубий, груба ’товстий, товста (про людину) – гладкий’ (СГВ), здоровий ’великий чоловік’

(СГВ), кволий ’слабий’ (СГВ), кордупель ’людина низького росту’ (СГВ), мóцкий ’сильний, міцний’ (СУГО, с. 130), мамловатий ’млявий’ (СГВ), махобóй, екс. ’здоровий і сильний чоловік’ (СУГО, с. 126), незграба ’неповороткий’ (СГВ), нездужалий ’хворий’ (СГВ), немошний ’безсилий, немічний, хворий’ (СБГ, с. 329), опецькуватий ’малий, товстий’ (СГВ), славний ’гарний, красивий’ (СГВ), хилий ’дуже хворий’ (СГВ).

4. Назви рис людини, мотивовані фізичними вадами особи (слуху чи зору) (17 номенів, 13,3%): близькорукий ’короткозорий ’ (СГВ), блізорукий ’короткозорий’ (СГВ), близкозорий ’короткозорий’ (СГВ), глазорукий ’короткозорий’ (СГВ), глухар ’глуха людина’ (СГВ), глухмак ’глуха людина’ (СГВ), глухмань ’людина, яка недочуває’ (СГВ), глушан ’людина, яка погано чує’ (СГВ), зрік короткий ’короткозорий’ (СГВ), короткий зрік ’короткозорий’ (СГВ), коротковидий ’короткозорий’ (СГВ), короткоздрєнний ’короткозорий’ (СГВ), короткозрокий ’короткозорий’ (СГВ), малий зрак ’короткозорий’ (СГВ), малозорий ’короткозорий’ (СГВ), низькоóкий ’короткозорий’ (СУГО, с. 138), темний на очі ’сліпий’ (СГВ).

5. Назви рис людини, мотивовані психічними характеристиками особи (12 номенів, 9,4%): безклепкий ’дурнуватий’ (СГВ), безлишний ’безсоромний, непутящий’ (СГВ), бурмило ’телепень’ (СГВ), встидливий ’соромливий’ (СГВ), гонорний ’пихатий, бундючний’ (СГВ), делькатний ’гарний, розумний, інтелігентний, тендітний, витончений, зручний’ (СГВ), доволний, довольний ’задоволений ’ (СБГ, с. 97), любас ’любий’ (СГВ), любомилий ’хороший, гарний’ (СГВ), розполоханий ’наляканий’ (СГВ), слухняний ’те саме, що слухняний’ (СБГ, с. 502), чокнутий ’дурний’ (СГВ).

6. Назви рис людини, мотивовані найвиразнішою частиною тіла (12 номенів, 9,4%): балухáнь, згруб. ’чоловік з великими очима’ (СГВ), балюхатий ’вирячкуватий, окатий’ (СГВ), бородай ’бородач, бородань’, бородинь ’бородач, бородань’ (СГВ), вискань ’людина з великим лобом’ (СГВ), гембатий ’губатий’ (СГВ), ґембáтий згруб. ’Людина з великими, товстими губами’ (СУГО, с. 63), животатий ’пузатий’ (СГВ), рукатий ’злодійкуватий’ (СГВ), ручий ’моторний, швидкий, охайний’ (СУГО, с. 176), чолатий ’лобатий’ (СГВ), кишкáнь, ірон. ’людина, яка неохайно носить свій одяг’ (СУГО, с. 98).

7. Назви рис людини, мотивовані соціальним станом (7 номенів, 5,5%): багатюра, згруб. ’дуже багатий чоловік’ (СУГО, с. 15), бідняга – ’бідолаха’ (СГВ), босяк ’неслухняний хлопець’ (СГВ), жебрій ’прожора, який не наїдається’ (СГВ), заміжний ’багатий, заможний’ (СБГ, с. 136), збіджений ’кволий’ (СГВ), харла́к, ірон. ’бідняк’ (СУГО, с. 202) ← харпак ’бідняк, злидар’.

8. Назви рис людини, мотивовані ставленням її до роботи (5 номенів, 3,9%): галатіон ’шалапут, безголова, легковажна людина’ (СГВ), людяний ’роботящий’ (СГВ), роздзявляка ’гаволов’ (СГВ), сквапний ’поспішливий’ (СГВ), смисляк ’хитрун’ (СГВ).

9. Назви рис людини, мотивовані етнічною приналежністю (4 номени, 3,15%): азіяцький, згруб. ’злий, поганий чоловік’(СУГО, с. 12), єгипник ’сварлива людина’ (СГВ), турка́тий, знев. ’дурнуватий, нетямущий’ (СУГО, с. 195), циган ’хитрун’ (СГВ).

10. Назви рис людини, мотивовані властивістю предметів (3 номени, 2,3%): доскочистий ’акуратний’ (СГВ), кле́паний, ірон. ’розумний’ (СУГО, с. 99), пампухатий ’круглолиций, повновидий (про людину)’ (СГВ).

11. Назви рис людини, мотивовані частинами тіла тварин (3 номени, 2,3%): довголабний ’довгоногий’ (СГВ) ← лаба ’лапа’, задзьобаний ’замурзаний’ (СГВ), тельбухатий ’животатий’ (СГВ).

12. Назви рис людини, мотивовані ознаками одягу (2 номени, 1,6%): бахматий ’великий ’ (СГВ) ← бахматий ’дуже широкий, мішкуватий (про одяг)’, тісний чоловік ’скупий’ (СГВ).

13. Назви рис людини, мотивовані релігійними віруваннями (2 номени, 1,6%): анцихрист, перен. ’зірвиголова, шибеник’ (СУГО, с. 13), блюзник ’богохульник’ (СУГО, с. 25).

14. Назви рис людини, мотивовані віком особи (1 номен, 0,8%): дідисько ’старий, високий, міцний дід, або назва дід з певною загрубілістю’ (СГВ).

15. Назви рис людини, мотивовані властивістю фруктів та овочів (1 номен, 0,8%): чирвивий, знев. ’лінивий’ (СБГ, с. 643).

Отже, встановлено, що з-поміж назв рис людини в центральноподільських говірках, найбільшу групу становлять мотивовані назви. Аналіз їх дозволив виділити 15 мотиваційних ознак, задіяних у номінації рис людини. Найбільш

частотними є найменування, мотивовані балакучістю особи, її поведінкою, антропологічними ознаками людини, фізичними вадами особи (передовсім – слуху чи зору), психічними характеристиками людини найвиразнішою частиною її тіла. Наші спостереження загалом корелюють із висновками, зробленими В. В. Лєсновою та В. О. Дворянкіним на лексичному матеріалі інших українських говорів. Натомість вивчення особливостей номінації людини в інших українських діалектах залишається перспективним напрямом сучасної регіональної лексикології.

Література:

1. Блинова О. И. Явление мотивации слов: Лексикологический аспект / О. И. Блинова. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. – 208 с.

2. Голев Н. Д. Ономасиология как наука о номинации / Н. Д. Голев / Русское слово в языке и речи: [сборник научных статей]. – Кемерово : Изд-во Кемеровского ун-та, 1977. − Вып. 2. − С. 13−23.

3. Дворянкін В. О. Номінативні процеси в українських східностепових говірках : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / В. О. Дворянкін; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2006. – 23 с.

4. Кияк Т. Р. О видах мотивированности лексических единиц / Т. Р. Кияк // Вопросы языкознания. – 1989. – № 1. – С. 98–107.

5. Кубрякова Е. С. Части речи в ономасиологическом освещении / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1978. – 116 с.

6. Лєснова В. В. Номінація рис людини в українських східнослобожанських говірках : [монографія] / В. В. Лєснова. – Луганськ : Альма-матер, 2004.

7. Снитко Е. С. Внутрення форма номинативных единиц / Е. С. Снитко. – Львов : Брама, 1990. – 188 с.

Джерела:

СБГ – Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005 – 688 с.

СГВ – Словника говірок Вінниччини : [рукопис] / Зберігається у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського на кафедрі української мови.

СУГО – Словник українських говорів Одещини / Редкол.: О. І. Бондар (голов.ред.). – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2011. – 224 с.

ПОЕЗІЯ ЛЕОНІДА ТАЛАЛАЯ В КОНТЕКСТІ «ТИХОЇ ЛІРИКИ»

Ганна Терзі
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – проф. Райбедюк Г. Б.

В історії української літератури XX століття відомі унікальні художньо-естетичні феномени, котрі стали знаковими для всієї національної культури, проте з певних об'єктивних причин і досі залишаються недостатньо вивченими, осмисленими, прописаними в науковому дискурсі, відтак потребують ґрунтовного й усебічного студіювання. До них належить явище «тихої лірики», котре, за словами І. Дзюби, постало як «новий «ешелон» літературного поповнення», що «починається з поетів, які прийшли десь слідом (хронологічно тільки) за Вінграновським та Драчем (чи й одночасно)» [1, с. 475]. Це художнє явище виникло, як підкреслює А. Третяченко, «внаслідок суперечностей у середовищі інакодумної інтелігенції, яка через згортання демократичних норм за доби хрущовської відлиги опинилася перед екзистенційним вибором мистецького та особистісного характеру, що, врешті, призвело до пошуку нею форм і шляхів творчого самовияву [8, с. 3].

Поняття «тиха лірика» є дуже умовним. Ним означують переважно творчість митців означеної вище пори натурфілософського спрямування, що характеризується увагою до онтологічних проблем існування людини. Дослідники акцентують «інтонаційну стриманість їхньої внутрішньо-зосередженої поезії» [2, с. 49].

«Тиха лірика» була спробою шістдесятників віднайти власне національне коріння, що потверджується їхнім активним зверненням до етноментальних і народно-історичних джерел, утвердженням національних традицій, цінностей, народної моралі, духовності. Поетичну систему, що єднала митців із подібними філософсько-естетичними пріоритетами, визначили такі риси, як

автороцентричність, медитативний склад художньої свідомості, елегійні тональності ліричного наративу, самозаглиблення у власну сутність.

Представники «тихої лірики» заперечували настанови «соцреалізму», відкрито не конфліктуючи з нею, як це робили письменники дисидентського кола (В. Стус, І. Калинець, І. Сокульський та ін.). Це було свого роду «внутрішнє дисидентство», що у своїй літературній добі помітно вирізнялось настановою на естетичні та філософські пріоритети, зорієнтованістю на сковородинівський ідеал гармонійного універсуму та самовивершення особистості, максимальну самозосередженість, самоконцентрацію. Репрезентанти «тихої лірики» уникали співпраці з режимом, відстоювали творче самовираження митця, виступали проти засилля художньої літератури ідеологічною проблематикою, демонструючи у своїйпоезії занурення в себе, у своє мистецьке «Я». Такою, власне, є субстанція кожного з представників «тихої лірики», попри явно виражені індивідуальні модуси творчої презентації.

Ці поети без гучної риторики увійшли в українське письменство наприкінці 1950-х років, а з часом сформували окремішне, вельми цікаве мистецьке явище з погляду змісту, поетичної форми, жанрової специфіки, художньої своєрідності тощо. Їхня творчість, проте, впродовж тривалого часу губилася поміж гучної поезії таких відомих шістдесятників, як В. Симоненко, Л. Костенко, І. Драч, М. Вінграновський, Д. Павличко та ін. З цього традиційного «іконостасу» «тиха лірика» в силу своєї аполітичності, відсутності риторики й громадянського пафосу, по суті, «випала» на довгі роки, зумовивши інертне входження й у поле зору професійної критики. Така ситуація підсилює актуальність порушеної нами наукової проблеми.

Тим часом «тиху лірику» репрезентують надзвичайно талановиті митці слова, творчий доробок яких є вельми цікавим художнім явищем і для читацького загалу, й для науковців. Сьогоднішні дослідники до цього літературного покоління зараховують таких поетів: В. Базилевський, І. Жиленко, П. Засенко, В. Лучук, Б. Мамайсур, В. Підпалий, Л. Талалай, Д. Чередниченко та ін.

Мистецьке явище «тихої лірики», попри чималу кількість спільних тематичних і формальних домінант, за своєю природою є доволі багатогранним і розмаїтим. Сказане, зокрема, потверджує поезія Леоніда Талалая (1941-2012) –

лауреата Шевченківської премії (1993) та літературної премії «Князь роси» імені Тараса Мельничука (2011). Він увійшов до літературного процесу першою поетичною збіркою «Журавлиний леміш» (1967 р.), подібно до В. Підпалого, без голосної пишномовності та зайвого поспіху. Проте уже з ранніх віршів (і до останньої прижиттєвої книжки «Безпритульна течія», 2011 р.) його голос був завжди упізнаванним своїм специфічно індивідуальним інтонаційним ладом, пластикою образної палітри, широкою настроєвою перспективою, яка веде в позапредметний простір, кореспондуючись із вічними буттєвими істинами. Це всі ті мистецькі константи, що дали підстави В. Моренцю говорити про те, що вірші поета «є суто талалаївським внеском в естетику 70–80-х років» [4, с. 16]. Тобто йдеться про індивідуальний модус творчої репрезентації митця в контексті літературної доби, виявлення ознак якого й становить мету нашого дослідження.

Художня еволюція Л. Талалая, попри зміни модуляцій у його голосі, не відкидала, радше навпаки, увиразнювала психологічно-емоційні домінанти внутрішнього простору його лірики, оприявненого першими входинами до літературного життя. Він виробив свою особливу поетику, зорієнтовану на пошук глибинних опор духовного існування. Домінуючий принцип його естетичної системи – здатність заглибитись у сущому (повсякденному життєвому плині), «прагнення прозирнути дійсність «аж до дна», відтворити її «по живому» [4, с. 9]. Тому «тихість» Л. Талалая, як і В. Підпалого, є умовною, бо естетична енергетика текстів обох поетів неймовірно потужна. Таким було і його життя, й поезія, за словами М. Лазарука, «чистим і прозорим, як вранішня роса, з якої треба спивати те, що називається любов'ю» [3].

Вірші Л. Талалая – це творчість «глибокого лірика з ясним і філософськи проникливим поглядом на життя» [6]. Концептуальність світогляду й поетики митця засвідчує належність більшості його віршів до філософського метажанру, що «повниться енергією пізнання й осмислення сущого» [4, с. 26]. Подібно до інших репрезентантів «тихої лірики», він активно використовує жанр медитації, наполегливе освоєння якої розпочинає зі збірки «Осінні гнізда» (1971). Енергетичні лінії його розмислів найчастіше обертаються довкола філософської проблеми часу як форми існування світу, незмінного плину буття: «А все, що в юності було, / Звучить мелодією в тиші» [7, с. 234].

Поезія Л. Талалая у цілому позбавлена громадянського пафосу. Натомість вона зосереджена на основах особистісного буття. Суб'єкт його лірики – самозаглиблений інтроверт. На особливу увагу в цьому сенсі заслуговує творча репрезентація концепту «душа», що є проявом етичного буття й водночас маркером духовної сутності Я-особистості, носієм почуттів і волі суб'єкта лірики, виразником особистих авторефлексій митця. Цей метафізичний концепт значною мірою структурує матрицю авторського тексту Л. Талалая. Слово «душа» є вельми частотною та високоінформативною одиницею його поетичного словника: «З душі не вибити печаль…» [7, с. 28]; «Знову душа, / Мов отримавши вість, / Вся спалахне…» [7, с. 254]; «І на душі – як перед святом» [7, с. 93]; «І душу кидає в світи…» [7, с. 223]; «Ти душу не даєш / Без болю плямувать» [7, с. 490]; «На те й душа, щоб так боліти, / Будити болем уночі» [7, с. 498]. Цей концепт формує художній світ поета, чітко окреслює стабільний мікрокосм, передає духовну атмосферу буття суб'єкта лірики, співвіднесеність із пошуками ним віри, шляхів долання непоборних меж, врешті – наповнення внутрішнього світу новою метою, новим смислом в умовах недосконалого світу. Л. Талалай наділений рідкісною здатністю відчувати порухи людської душі, передавати усі найтонші нюанси, персоніфікуючи цей метафізичний концепт в дусі кращих фольклорно-літературних та філософських традицій:

І зазвучало над землею,
Але не музика, одначе,
А вже оте, що після неї
В людській душі тремтить і плаче [7, с. 434].

Семантика концепту «душа» в парадигмі художньої антропології Л. Талалая типологічно зближує його з В. Підпалим, що яскраво потверджує вірш останнього з промовистою назвою «Душа»: «Навчи мне, серце, / Навчіть мене, люди, / Мудрості отієї – / Завжди пам'ятати про душу!» [5, с. 91].

Ще одним сутнісним аспектом поезії Л. Талалая, що засвідчує його належність до явища «тихої лірики», є візійний світ як антитеза до світу реального. Відтак особливого значення у творчості поета набувають образи сну, марення, спогадів, що увиразнюють психологічних портрет митця. Вивчення означеного ракурсу є однією з перспективних ліній подальшого дослідження ліричного

доробку Л. Талалая в ракурсі виявлення іманентних ознак його творчої індивідуальності.

Література:

1. Дзюба І. М. З криниці літ : у 3 т. / І. М. Дзюба. – К. : Видав.дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – 975 с.

2. Колесник В. Київська школа та Віктор Кордун : поезія зворотності / В. Колесник // Світо-Вид. – 1999. – № 4 (37). – С. 47-80.

3. Лазарук М. Я. Повернення буде завжди / М. Я. Лазарук // Літературна Україна. – 2016. – 17 листопада.

4. Моренець В. П. Істина в дорозі / В. П. Моренець // Талалай Л. М. Вибране : Поезії. – К. : Дніпро, 1991. – С. 5-26.

5. Підпалий В. О. Золоті джмелі : [вибрані твори] / В. О. Підпалий. – К. : Твім інтер, 2011. – 560 с.

6. Талалай Леонід Миколайович. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=1869.

7. Талалай Л. М. Вибране : [поезії] / Л. М. Талалай. – К. : Дніпро, 1991. – 541 с.

8. Третяченко А. В. «Хіба ж даремно вік було прожито, як є між нами на землі місток …» : творчий профіль Володимира Підпалого / А. В. Третяченко. – Тирасполь, 2016. – 160 с.

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГОВІРКИ В ПОЛІМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ (на матеріалі української говірки міста Ізмаїл)

Любов Титаренко
студентка ІІІ курсу факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – проф. Колесников А. О.

Говірки як найменші одиниці діалектного членування реалізуються у невеликих соціумах районів, міст, сіл та селищ. Майже в кожному населеному

пункті говірка становить самодостатню й особливу систему на усіх мовних рівнях: фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному.

У статті представлено інформацію, що доводить необхідність та проблемність вивчення українських говірок міста Ізмаїл.

Проблема вивчення говірки міста загалом є надзвичайно актуальною для діалектологів, які займаються вивченням говорів своєї мови. Цей напрямок залишається одним з найперспективніших, тому що недослідженість говірки міст не дає повної картини функціонування мови на території її побутування, а також через те, що є досі цьому аспекту не було приділено достатньо уваги.

Як і будь-де на терені Бессарабії, в Ізмаїлі на невеликій території компактно проживають українці, болгари, росіяни, молдовани та ще з десяток інших національностей.

Тож, говорячи про південнобессарабські українські говірки, варто відзначити, що вони, хоч і знаходяться в оточенні різних мов, але домінують в ареалі. Особливо цінним є засвідчення українськості тих мікроареалів Південної Бессарабії, де українська мова зазнає редукції, зумовленої чужомовним впливом. Особливу увагу привертає сам статус говірки міста.

Коли діалектологія формувалась як наука, її призначенням стало вивчення народної мови в її територіальному виявленні. В енциклопедії «Українська мова» подається таке визначення діалектології як науки: «Це розділ мовознавства, що вивчає діалектну мову, її просторову варіативність і територіальну диференціацію, історію формування мовно-територіальних утворень і окремих мовних явищ, співвідношення та взаємодію з іншими формами існування мови етносу – літературною, просторіччям, соціальними діалектами» [6, с. 149].

Територіальні діалекти мають специфічні особливості на всіх рівнях мовної системи. Але, на думку Ф. Т. Жилка, з розвитком міст, особливо в середині XX ст., територіальні вияви народної мови почали протиставлятися мові міст і називатися «селянськими». Вважається, що під впливом літературної мови та мови міст виникають так звані напівдіалекти (перехідні територіальні діалекти), які є розмовною мовою міста і мають в своїй структурі елементи територіальних діалектів.

В українських містах здебільшого була поширена народна мова тієї держави, якій належала певна територія України. Але в невеликих містах та містечках все ж переважали українські «напівдіалекти» [3, с. 9].

Аналізуючи говірку міст, варто звернути увагу на те, що праць, які б її описували дуже мало, або вони зосереджені на вивченні лише соціальних міських діалектів та суржику. Проте, якщо відкинути соціальний аспект, можна змалювати наступну картину.

Розглядаючи говірку міста, необхідно звернутися до його історії і з'ясувати, як утворився цей населений пункт; визначити, хоча б приблизно, національний склад населення.

Оскільки міста, зазвичай, формувались навколо фабрик та заводів, населення їх складали сільські жителі, які не мали змоги працювати на землі через несприятливі природні умови або були безземельними чи змушені були переселятися до міста з інших причин (необхідність жити ближче до місця роботи, індустріалізація, розкуркулення селян тощо), місто могло поглинати навколишні села разом з їхніми жителями, які були безпосередніми носіями говірки свого населеного пункту. Таким чином, вбираючи в себе усі форми існування мови, формувалась говірка міста.

Проблема вивчення міських говірок розглядається на загальномовному рівні. Вона є актуальною для діалектологів, які займаються вивченням говорів англійської, італійської, корейської, китайської та ін. мов світу.

Оскільки у промислових країнах відсоток сільського населення занадто низький, виходить так, що діалекти існують, а вивчити їх неможливо, адже стереотипом є те, що їх носіями вважаються лише сільські мешканці.

Міста ростуть з неймовірною швидкістю, скорочується кількість сіл, а сільська молодь все одно є носієм говірки, так само, як і літні люди, які, давно переселившись у місто, використовують говіркові мовні одиниці [8, с. 46].

Ізмаїл як переселенська територія ставить перед дослідниками ще багато важливих питань, які вимагають до себе особливої уваги. Зокрема, питання про походження говірки, про кількість говірок однієї і різних мов, що побутують в населеному пункті. Звідки в говірці з'явилися ті чи інші мовні одиниці? Звідки переселялися люди на цю територію? Чому більшість молодих людей, які з

навколишніх українських сіл приїздять до Ізмаїла вчитися чи працювати переконані, що в їхньому рідному селі розмовляють суржиком, а тому часто намагаються переключитися на російський мовний лад? На ці питання вже зараз намагаються відповісти історики та діалектологи.

Крім того, важливим аспектом вивчення говірки м. Ізмаїл є «визнання неоднорідності комунікативного простору, що включає в себе різні за своєю природою, статусом та функціональним навантаженням і походженням мовні ідіоми», що є одним з одновних постулатів соціолінгвістики [5, с. 32]. На цьому наголошує О. А. Остапчук у статті «Соціолінгвістичний метод в діалектологічних дослідженнях (ситуація говору мовних меншин)».

Ці ідіоми, ідіолекти, які поширені на певній території і є прив'язаними до неї, формують говірки. Таким чином, можна виділи говірки сіл, селищ, містечок, регіональні говори та, нарешті, діалекти.

На нашу думку, в Ізмаїлі існує багато українських говірок, що увібрали в себе діалектні риси протоговірок окремих діалектоносіїв, осередків їхнього компактного проживання, а також материнських говірок сіл, що поглинуло місто. Використання цих говірок часом не виходить за межі побутового спілкування однієї родини, іноді охоплює мікрорайони, їхні частини, функціонуючи в межах так званої «магали», окремої вулиці.

В цих говірках присутня велика кількість діалектних рис, що трапляється і в інших населених пунктах межиріччя Дністра та Дунаю. Особливо це стосується слів, які увійшли до побутового обігу носіїв говірки з мов інших національностей, що також проживають на цій території:

папу|шойа (молд.) – 'кукурудза' [4, с. 55];

че|пиц'і (болг.) – 'черевики';

ч'амуру|ват' – робити стіни з чамуру < *ча|мур* (тур.) – 'заміс глини з соломою, що фомується в блоки' [4, 75];

сусу|йак (молд.) – 'кукурудзосховище' [4, с. 65];

сала|мур (з італ. через молд.) – 'солона юшка для овочів (капусти, помідор)' [4, с. 69; 7, с. 167].

Як бачимо, значна кількість лексем, вживаних носіями говірки в побутовому спілкуванні є запозиченою внаслідок тісних міжетнічних зв'язків.

Отже, досліджуючи південнобессарабську говірку м. Ізмаїл варто велику увагу приділити національному складу населення, відсотковому співвідношенню носіїв української говірки в певному мікрорайоні міста.

Діалектологам, які традиційно шукають говірки лише у віддалених селах, варто звернутися й до вивчення мови міста не тільки з боку соціальної диференціації міських діалектів, а зробити спробу виділити в цьому неоднорідному лінгвальному середовищі риси територіальних діалектів. Це сприятиме зміцненню позицій державної мови, утвердженню того факту що українська мова в таких містах, як Ізмаїл, існує, і не лише в літературній, а й у живій діалектній формі. Лише тоді молодь зрозуміє, що українська говірка – то не суржик, якого треба соромитися, що говорити українською мовою в м. Ізмаїл – нормально, і навіть, престижно.

Література:

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1982. – 352 с.

2. Дроздовський В. П. Говірки Ізмаїльщини (На матеріалі Татарбунарського, Саратського і Білгород-Дністровського районів) // Праці Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. Рік XCVI. Т.150. Збірник робіт дисертантів. Вип. IV. – Одеса, 1960. – С.239-254.

3. Жилко Ф. Т. Нариси діалектології української мови / Ф. Т. Жилко. – К. : Вид. «Радянська школа», 1966. – 307 с.

4. Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області / А. А. Москаленко. – Одеса, 1958. – 78 с.

5. Остапчук О. А. Социолингвистический метод в диалектологических исследованиях (ситуация говора языкового меншинства)// Исследования по славянской диалектологии. 9. Методы изучения территориальных и социальных диалектов. К итогам опыта славянской диалектологии XX в.: Сборник статей. – М. : Академия, 2004. – С. 32-44.

6. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. – К. : Вид. «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

7. Етимологічний словник української мови: у 7 томах. Т. 5. – К.: Наук. Думка. – 2006. –704 с.

8. J. K. Chambers and Peter Trudgill. Urban dialect// Dialectology. Second edition. – Cambridge University Press, 2004. – 201 p.

МЕТАФОРИЧНИЙ ДИСКУРС ЛІНИ КОСТЕНКО

Наталія Хлистова

магістрантка факультету української філології та соціальних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – доц. Топчій Л.М.

Дослідженню авторських ідіостилів, зокрема з'ясування індивідуальних прийомів побудови художніх образів, характеристика індивідуально-авторських мовно виражальних засобів, що утворюють систему домінант ідіостилю – актуальні питання сучасної стилістики. Мова Ліни Костенко надзвичайно багата метафорами. У поезії авторки важливу семантичну функцію виконують різноманітні образи, метафорика яких базується як на традиційних народних уявленнях, так і на суто індивідуальному сприйнятті світу поетеси. Творчий доробок Ліни Костенко вирізняється своєю пластичністю й різноманітністю, смисловою довершеністю форми, що і становить зацікавленість дослідників для розгляду та аналізу художньо-виражальних засобів поетичного дискурсу.

Аналіз наукових досліджень свідчить про значний інтерес науковців до метафор у творчості поетеси. Мовознавчі дослідження творчості Ліни Костенко представлені розвідками таких науковців як Н. Білоус, М. Жулинський, Т.Іванова, Г. Клочек, О. Ковалевський, Л. Краснова, М. Борецький, З. Валюх, Г. Жуковська, В. Брюховецький та багато інших. Так, М. Ковальчук розглядає різні види граматичних відношень метафор з їхньою здатністю до метафоризації; О. Михайлова досліджує особливості функціонування історичних онімів у поетичному тексті як окремому виду ономастичної метафори; К. Шахова розглядає

емоційність та семантику метафоричних виразів у прозовому романі «Записки українського самашедшого», аналізує їх функційну і концептуальну специфіку.

На сьогодення виділяють два принципи розмежування метафор: риторичний (традиційний) (Л. Мацько, О. Мацько), за яким метафора поділяється на стерту, загальномовну, і розгорнену, яка містить кілька метафоризованих компонентів і охоплює більший семантичний простір у висловленні: «Люстра − електрична сестра орхідей» [1, с. 148], «Сузір'я яблук світяться крізь листя» [1, с. 476], «Я лиш інструмент, / в якому плачуть сни мого народу [1, с. 93]. Метафори письменниці – це високохудожні авторські новотвори, які суттєво збагачують мову її поезій. Залежно від морфологічного вираження словосполучень, на яких ґрунтується метафоричне перенесення, розрізняють іменні, атрибутивні та дієслівні метафори (Л. Пустовіт, О. Тищенко, В. Калашніка). О.Сидоренко виділяє ще комбіновані метафоризовані сполучення, у яких поєднуються атрибутивні й субстантивні, субстантивні і дієслівні, атрибутивні, субстантивні й дієслівні метафори.

Метафорам, їх різними типами належать чільне місце у її творчості. Поетеса активно використовує всі типи метафор, її метафори яскраві, влучні та цікаві. Тому метою нашого дослідження є розгляд граматичної природи метафори.

Виразність художнього мовлення поетеса досягається різними стилістичними, синтаксичними та лексичними засобами. Серед останніх одним з найбільш поширених є метафора, яка, за висловленням О. Потебні допомагає навіювати те, що «розповісти неможливо». Як зазначає Л. Краснова, метафору у поетичному тексті можна розглядати з різних боків, але насамперед її роль – у розумінні цілісності, неповторності, гармонії поетики митця [3, с. 47]. Метафори поетеси – це одні із основних засобів занурення читача у світ культури, знайомство з високоінтелектуальною і духовною поезією: «Усміхається правда очима легенд / і свобода — очима неволі» [1, с. 8], «Вечір-мисливець / підстрелене сонце / несе у сірому ягдташі» [1, с. 119], «і голос бринить — як струна» [1, с. 120],«біжить юрба червонощоких руж, /сплять солодко черкуси-негритоси» [1, с. 333]. Ліну Костенко як самобутню особистість характеризує «небуденність» асоціативних зв'язків при створенні метафор.

Особливістю поетичного мовлення авторки є використання генітивних метафор (структурний тип: іменник + іменник): «Весна підніме келихи тюльпанів»

[1, с. 44], «Дерева, як закидані шапками, / стоять у гронах ще порожніх гнізд» [1, с. 98], «І явори просили христа ради / хоч жменьку тиші у долоні дня» [1, с. 115]. Окрім номінативної та експресно-оцінної функції такі метафори здатні зафіксовувати увагу читача на певному концепті (Л. Краснова, Т. Деркач, Л. Пустовіт). Саме через ці функції метафора стає інструментом для пізнання дійсності. Метафори-генітиви не тільки економні у використанні, але й містять глибокій зміст, які «водночас – прозорі, зрозуміли і без контексту, автономно». [3, с. 48].

У прозовому творі «Записки українського самашедшого» письменниця також користується генітивними метафорами та іменнико-прикметниковими та іменниково-дієслівними конструкціями. Генітивні метафори у романі різняться тематичною різноманітністю. Семантичне ядро генітивного словосполучення здатне розширюватися або уточнювати зміст за рахунок залежних прикметників: «Фронт національної гідності теж тримають мертві» [2, с. 80], «І я не знаю, що краще − феєрверки любовного шалу чи надійне родинне вогнище?» [2, с. 100], «Це ж не народ, це жертва історичних мутацій». [2, с. 216]. Генітивні словосполучення конкретизуються увагу читача на певному об’єкті, явищі чи обставині, вони водночас багатопланові й конкретні: «Поняття ж кращого співвіднесене з гіршим, отже, завжди є люфт для надії», [2, с. 10], «Час неосяжний, коли він категорія Вічності» [2, с. 11], «Бо вже як знаєш цю топографію аномалій, як уже йдеш по цих болотах, то так вже й збираєш ту «клюкву». [2, с. 86]. Такі структурні типи функціонують у романі як експресивні, емоційно навантажені, конкретизовані конструкції для впливу на читача. Як свідчить ілюстративний матеріал, для прози характерні метафори з дієслівним компонентом: «Душа пручається вірити, що це вбивство замовив президент» [2, с. 14], «Репродуктор на кухні бубонить і виспівує. Телевізор підморгує срібним більмом. Деренчить телефон. Дзумкотять комп’ютерні ігри» [2, с. 13].

Через метафоризацію природних явищ, стихій виявляється особливість сприйняття авторкою навколишньої дійсності: «Коли вона їх примружує – говорять стихії» [2, с. 217],«По світу бушують тайфуни і урагани, тепер уже чоловічого роду − «Ґастон», «Чарлі», «Френсіс» і навіть «Іван Грозний», «Чарлі» пройшов над Кубою», «Ґастон» лютує на узбережжі штату Кароліна», «На

Флориду налетів «Френсіс» − видно, шукає свою фуріозну «Жаннет», «На Карибах женеться «Іван Грозний». [2, с. 360-361]. Оновлення традиційних метафор фіксується на прикладах дієслівних метафор зі семантикою руху: «Добре людям, які пробігають повз факти» [2, с. 28], «Столиця клекоче мітингами» [2, с. 48],«Привид ходить по Україні, привид шовінізму» [2, с. 197]. Дієслівні метафори служать для зображення рухливої чи мінливої дійсності, залежно від обставин, які відбувається у тканині художнього твору. Таким чином, авторка допомагає набути читачеві додаткових асоціативних компонентів.

Атрибутивні метафори (структурний тип: іменник + прикметник) у творчості Ліни Костенко слугують для означення прикметних рис об'єктів. Цим метафоризованим конструкціям притаманна експресивна-оцінна функція, як-от: «Все ж таки це моя країна, я тут виріс, я тут живу, я не хочу в Силіконову долину, я не хочу в найкращі комп'ютерні центри Європи, я хочу жити і працювати тут» [2, с. 6], «не може переварити цей інформаційний коктейль і просто кричить: «Та що ж це робиться?!» [2, с. 8], «Іноді почуваюся роботом, у якого механічне серце» [2, с. 9]. Максимально повно використовуючи семантичний і стилістичний потенціал граматичних метафор, письменниця створює нові оригінальні художні образи.

Тож є очевидним, що метафори, які органічно вплітається в художнє мовлення авторки, починають наповнюватися незвичайним змістом, творять метафоричні контексти, передають яскраві стилістичні та функціонально-експресивні відтінки висловленої думки. Мовотворчість Ліни Костенко є справжньою творчою лабораторією для створення найрізноманітніших метафоричних образів, майстерність створення яких стає характерною рисою авторського індивідуального мовлення. Розглянуті нами типи метафоризованих конструкцій становлять незначну частку засобів образного мовлення Ліни Костенко, яка активно користується різними художніми засобами. Перспективним дослідженням у руслі цієї теми вважаємо з'ясування інших художньо-виражальних засобів, що виступають типовими в ідіостилі Ліни Костенко.

Література:

1. Костенко Л. Вибране / Л. В. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 558 с.

2. Костенко Л. Записки українського самашедшого / Л. Костенко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с.

3. Краснова Л. В. Грані поетичної майстерності Ліни Костенко / Л. В. Краснова // Слово і час. – 1995. – № 7. – С. 45-52.

ГОВІРКА МІСТА ТАТАРБУНАРИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ

Олена Чебан

магістрантка факультету української філології та соціальних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – доц. Делюсто М. С.

Історія народної словесності сьогодні не мислима поза зв'язком з віддаленою народною старовиною, поза її зв'язком з історією мови з одного боку, та історією заселення краю – з іншого.

Метою статті є дослідження походження назви міста Татарбунари та історія його заселення.

Вивченням освоєння земель рідного краю займалися такі вчені, як В. Загоруйко, С. Паламарчук, М. Плотний та інші. Однак історія заселення міста Татарбунари все ж висвітлена недостатньо. А тому наша розвідка – актуальна.

Татарбунари – селище міського типу до 1978 року, розташоване у південно-західній частині Одеської області. Межує на півночі з Саратським, на сході з Білгород-Дністровським, на північному заході з Арцизьким, на півдні з Кілійським районами. Це місто є центром Буджацького краю.

Буджак – це історична область розташована між Чорним морем та ріками Дунай, Дністер і Прут. (Цю місцевість ще називають Бессарабією: назва має походження від племені бессів, які поселились тут в I ст. до н. е.). «До сьогоднішнього часу для населення степу Бессарабії традиційно вживається назва Буджатская орда, а для місця її розселення – Буджак» [4, с. 178].

Відомості про перебування людини на території міста Татарбунари, розташованого в центральній частині Буджацького степу та його околицях, відносяться до сивої давнини. Археологами було виявлено тут рештки поселення

та курганні поховання епохи бронзи. В другій половині першого тисячоліття нашої ери територію між Дністром і Дунаєм зайняли осілі слов'янські племена тиверців.

В середині XI ст. в південні степи вторглися тюркські племена кочовиків – половців. Дослідники припускають, що на території міста знаходився головний стан половецьких ханів. Саме за половцями закріпилася перша назва міста – Карабуна, що в перекладі означає «місце сховища».

В 40-х роках XIII ст. в результаті розпаду Золотої Орди, Буджак попав під владу Молдавського князівства, яке з 1456 року стало підданим Туреччині. Це було початком майже 300-річного турецького володарювання. І саме в цей час починається масове заселення краю турками, які і дали місту нову назву.

Поспілкувавшись зі старожилами міста та опрацювавши історичні джерела про його виникнення, дійшли висновку, що вони подають однакове тлумачення походження його назви. Зокрема, в енциклопедії «Історія міст і сіл УРСР. Одеська область» подається таке: «Татарбунари (Татар-Бунар) татарського походження, що означає колодязь або джерело (звідси витікає багато джерел). З'явилася вона не раніше XVI століття» [3, с. 799]. І справді, ця місцевість відзначається унікальним явищем природи – фонтанами. Вони б'ють цілий рік, навіть у найлютіші морози і своїм шумом нагадують гірські водоспади.

Містяни уживають дві назви міста: Татарбунари – повна назва та усічена – Тарбунари (її переважно використовують старожили). Мешканці навколишній сіл мають звичку називати місто районом («За´ура поі´ду в рајо´н на база´р…» (зі слів мешканки с. Лиман А. І. Мунтян)), оскільки воно є районним центром.

В часи російсько-турецьких воєн 1768-1774 рр. та 1787-1791рр. Татарбунари були звільнені російськими військами від турків, але за умовами договорів знову ж таки відходили під владу Туреччини.

«Розвиток кріпосницьких порядків на Гетьманщині та в Слобідській Україні, посилення режиму військових поселень на землях війська Запорізького прискорювало стихійне заселення частини території краю, що знаходиться до 1789 року в межах Туреччини» [2, с. 27]. Тому на територію сучасного міста Татарбунари в різні часи та за різних умов тікало українське та російське населення. З півдня і заходу проникали на цю територію і болгари та молдовани, організовуючи тут свої поселення.

«Значно збільшилась кількість населення в 1804-1805 рр., коли задунайські запорожці одержали дозвіл селитися «по ордах татарських» в Акерманській і Кілійській округах» [3, с. 800]. Так в 1807 році на території сучасного міста була резиденція кошового Задунайської Січі. 1809 рік став визначальним в історії населеного пункту, адже його було віднесено до рангу міста.

«З 1812 року слідом за задунайськими запорожцями тут посилялися і відставні солдати російської армії. Першими з них були Нежибірський, Максис, Лазарєв. Їх іменами й досі називаються частини міста» [3, с. 800].

Так з початку XIX ст. в місті Татарбунари проживали українці, росіяни, молдавани та болгари. Саме в цей час почали з'являтися на околицях міста кочові табори ромів, які згодом теж оселилися в Татарбунарах.

У січні 1918 року почалася окупація Бессарабії Румунією. Так місто починають активно заселяти румуни. «Румунські бояри проводили шовіністські політику в галузі освіти. Російська, українська та інші мови були заборонені. Викладання в школі велося лише румунською мовою. В усіх державних установах російська й українська мови також заборонялися. Навіть на вулиці невільно було розмовляти рідною мовою, співати пісні» [3, с. 802]. Не витримавши цього, трудове населення почало боротьбу проти окупантів в 1924 році, яке переросло в Татарбунарське повстання. Але його було придушено і «місто окупантами перейменовано в Татарешти» [3, с. 804].

28 червня 1940 року місто було визволене від румунської влади і повернена стара назва місту – Татарбунари.

Відомий дослідник В. Бутович, досліджуючи населення Бессарабії на поч. XX ст., описав національний склад населення міста Татарбунари. За його даними місто відносилося до Аккерманського повіту Бессарабської губернії; в Татарбунарах проживало 1240 молдаван, 1040 євреїв, болгар – 30. Російськомовне населення дослідник поділяв на великоросів (70 осіб) та малоросів, серед яких було 4530 осіб. В. Бутович стверджував, що у місті «господствуетъ малорусській языкъ, на которомъ говорятъ всѣ» [1, с. 51].

Станом на 1959 рік населення міста налічувало 7851 осіб. В 1974 році населення міста складало 10300 мешканців; в 1989 році – 11567 осіб. За даними Всеукраїнського перепису 2001 р. у Татарбунарах проживало 10797 осіб. За

національним складом українців – 67,99%, болгар – 11,36%, молдован – 11,26%, росіян – 4,42%, ромів – 1,35%.

За інформацією міськради в 2016 році у місті проживало 10998 осіб, серед яких українців – 84,64%, росіян – 7,85%, болгар – 3,58%, молдаван – 2,45%, ромів – 0,80% [5].

Місто Татарбунари відоме й видатними людьми. Так, мешканці міста пишаються В. З. Туром, головою колгоспу ім. Татарбунарського повстання, І. М. Бариновим, який визволяв місто від фашистів, В. М. Максимчуком, мастером спорту з шашок, Г. Лисою, талановитою поетесою, вірші якої полюбляють містяни. Та найбільше мешканці міста пишаються тим, що Татарбунари у 1821 році відвідав О. С. Пушкін. Саме тут письменник закінчив свій твір «До Овідія».

Отже, проаналізувавши окремі факти з історії формування міста, можемо твердити, що Татарбунари завжди знаходилися у вирі історичних подій. Історія міста дуже багата й сягає в сиву давнину. Через цю територію в різні часи пройшли сотні племен і народів. На місці Татарбунар завжди були поселення людей.

Подальше дослідження вбачаємо в аналізі фонетичних, лексичних та граматичних рис говірки міста у статиці і динаміці.

Література:

1. Бутович В. Н. Материалы для этнографической карты Бессарабской губернии / В. Н. Бутович. – К., 1916. – 59 с.

2. Загоруйко В. По страницам истории Одессы и Одесщины / В. Загоруйко. – Измаил: Одесское обласное издательство, 1957. – Вип. 1. – 154 с.

3. Історія міст і сіл УРСР. Одеська область / В. М. Кулаковський, В. Т. Білан, Д. О. Дубенко та інші: за ред. В. М. Кулаковського. – К., 1969. – 910 с.

4. Паламарчук С. В. Забытая земля: историческая область Бессарабия: [монография] / С. В. Паламарчук. – Одесса: Астропринт, 2008. – 288 с.

5. Татарбунарська міська рада. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tatarbunary.od.ua/

Для нотаток

Збірник наукових праць / Сборник научных работ
Українською та російською мовами

Актуальні проблеми сучасної філології // Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Ізмаїл, 21 лютого 2017 р.). – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2017. – 104 с.

Актуальные проблемы современной филологии // Материалы Всеукраинской студенческой научно-практической конференции (г. Измаил, 21 февраля 2017 г.). – Измаил : РИО ИГГУ, 2017. – 104 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
Я.В. Кічук,
доктор педагогічних наук, професор, ректор Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Упорядники: М.С. Делюсто, Г.І. Градинар

Верстка та дизайн: Г.І. Градинар

Проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Актуальні проблеми сучасної філології**» та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці «Придунайського центру громадських ініціатив».

Матеріали доповідей подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст, технічні помилки, грамотність, достовірність інформації та точність викладених фактів несе автор та науковий керівник.

Зважаючи на свободу наукової творчості, редколегія бере до публікації статті й тих авторів, думки яких не в усьому поділяє.

Матеріали конференції розміщенні на офіційному сайті Ізмаїльського державного гуманітарного університету за адресою **http://idgu.edu.ua**та на сайті «Придунайського центру громадських ініціатив» за адресою **http://pcoi.at.ua/index/0-5** .

Підписано до друку 06.04.2017. Формат 60х90/8.
УМ. друк. арк.5,1. Тираж 300 прим. Зам. № 423

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Адреса: 68610, Одеська обл., м. Ізмаїл, вул. Рєпіна, 12, каб. 208
Тел.: (04841) 4-82-42
E-mail: nauka_idgu@ukr.net